

erzincan binali yıldırım üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

<http://iibf.erkzincan.edu.tr>
ebyuiibfdergi@gmail.com

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ DERGİSİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Sahibi /Owner

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF Adına

Prof. Dr. Kerem KARABULUT

Dekan / Dean

Editörler / Editors

Prof. Dr. Selami GÜNEY (Baş Editör / Editor in Chief)

Doç. Dr. Salim Sercan SARI (Editör Yardımcısı/ Assistant Editor)

Doç. Dr. Müge MANGA (Editör Yardımcısı/ Assistant Editor)

Doç. Dr. Murat BAŞ (Editör Yardımcısı/ Assistant Editor)

Şekil ve Dizgi Sorumlusu Dr. Öğr. Üyesi Taha KARTAL

Dr. Öğr. Üyesi Emrah ÖZBAY (Dil Editörü / Language Editor)

Cilt / Volume 8

Sayı / Number 1

Yıl/ Year : 2026

ISSN : 2687-4431

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda 2 kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ResearchBib, Index of Academic Documents (IAD), Academic Researches Index (ACARINDEX), Asos Index ve İdealonline dizinlerinde taranmaktadır. Türkçe ve İngilizce dillerinde işletme, iktisat, bankacılık ve finans, sosyal hizmet, sağlık yönetimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası ticaret, kamu yönetimi, siyaset bilimi, ekonometri ve ilişkili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları mahfuzdur.

Çalışmaların bütün sorumluluğu yazarlarına aittir.

Sekreteryaya

Doç. Dr. Salim Sercan SARI

İletişim

E-posta: ebyuifbdergi@gmail.com.tr

Telefon: 0 446 226 66 00 /41010

Adres: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF 24100 / ERZİNCAN

Copyright © Haziran 2026

YAZIM KURALLARI

Yazılar kağıdın bir yüzüne üstten, alttan, soldan ve sağdan 2,5 cm, ilk satır 1 cm, paragraf aralığı önceki 6 nk, sonraki 0 nk, sayfa düzeninde, tek satır aralığında, Times New Roman yazı tipinde, 11 punto olarak yazılmalıdır.

Makaleler 20 sayfayı aşmamalıdır.

Yazıların ana başlığı büyük harfle, ortalı ve koyu yazılmalıdır. Giriş ve sonuç başlıklarına numara verilmemelidir. Başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Yazıda yer alan birinci derece alt başlıklar I,II, III, ... gibi Romen rakamlarıyla sınıflandırılmalı, tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. İkinci derece alt başlıklar A,B,C, ... gibi büyük harflerle sınıflandırılmalıdır. Bu başlıklar da tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. Üçüncü derece alt başlıklar 1, 2, 3, ...gibi rakamlarla sınıflandırılmalıdır. Bu tür başlıklar küçük harflerle, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar ise a, b, c, ... gibi küçük harflerle sınıflandırılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar küçük harflerle, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır.

Tablo, şekil ve denklemlere sıra numarası verilmeli, tabloya ait kaynaklar tablonun altına yazılmalıdır.

İlk sayfada makalenin başlığı, yazarı, yazarın bağlı olduğu kuruluş ve adresi, e-mail adresi, en çok 150'şer kelimelik Türkçe ve başlıklı İngilizce özet, beş kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce anahtar sözcük yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özet mutlaka amaç, yöntem, bulgular, araştırmanın sınırları ve makalenin orijinalliyi ile ilgili bilgiler içermeli, fakat bu belirtilen başlıklar verilmeden yazılmalıdır.

Atıflar metin içinde aşağıdaki örnekler gibi yapılmalıdır.

..... açıklamaktadır Serhat, 2004:150).

.....Erdem (1996a:125-127;1996b:153) teknolojik gelişmeyi ...

.....(Güler ve Osman, 2003:122). : iki yazarlı kaynak içindir.

.....(Çınar vd., 1998:56). : ikiden fazla yazarlı kaynak içindir.

.....(Ak,1956:17; Yolun,1999:124). :aynı konuda birden fazla kaynağa atıf yapmak içindir

.....(Rekabet Kurumu, 2006). : yazarı bilinmeyen ve internet sitesinden ulaşılan kaynaklara atıf içindir.

.....(Dörtüol, 2008).: kaynağın tamamına yapılan atıflar içindir.

Yukarıdaki atıf gösterimleri metin dili Türkçe olan makaleler içindir. Yabancı dilde yazılan makalelerdeki atıflarda kullanılan bağlaçlar, metin dili ile uyumlu olmalıdır.

Kaynağa yapılan atıf dışında, yapılacak açıklamalar, "Notlar" başlığı altında yazının sonunda ayrı bir sayfada verilmelidir.

Yazının sonunda kaynakça aşağıdaki şekliyle yer almalıdır.

Kitap

SEYİDOĞLU, Halil (1998), Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 12. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

CHANG, Ha-Joon (2003), Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü, Çev.: T. A. Onmuş, İletişim Yayınları, İstanbul.

Makale

KRUGMAN, Paul (1979), "A Model of Balance of Payment Crises", Journal of Money, Credit, and, Banking, Vol 11; 311-325.

CENGİZ, Ekrem; Hasan AYYILDIZ ve Fazıl KIRKBİR (2005), "Yeni Ürün Geliştirme Sürecinin Başarısında Etkili Olan Faktörler", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Vol 24; 188–147.

İnternette Alınan Kaynaklarda

TALAT, Ali "Timetable: What will Happen and When," İnternet Adresi: <http://europa.eu.int/euro/html>. Erişim Tarihi: 30.08.2000.

Hazine Müsteşarlığı (2006), "Kamu Borç Yönetimi Raporu", İnternet Adresi: http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basinKBYR_Mayis06.pdf, Erişim Tarihi: 05.04.2018.

Rekabet Kurumu, İnternet Adresi <http://www.rekabet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 25.04.2019

ACEMOGLU, Daron ve Simon JOHNSON (2006), Disease and Development: The Effect of Life Expectancy on Economic Growth, NBER Working Paper 12269, İnternet Adresi; <http://www.nber.org/papers/w12269>, Erişim Tarihi: 12.04.2019.

Yukarıdaki gösterimler metin dili Türkçe olan kaynaklar içindir. Yabancı dilde yayınlanacak çalışmalarda bağlaçlar ve kısaltmalar metin dili ile uyumlu olmalıdır. Örneğin, metin dili İngilizce olan bir çalışmada 've' bağlacı yerine 'and' kullanılmalıdır.

İnternet üzerinden ulaşılan kaynaklarda atıflar yukarıdaki gibi olmalı, bilgiye ulaşma tarihi ve internet adresi kaynakçada yer almalıdır.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl / Year: 2026

Cilt / Volume: 8

Sayı / Number: 1

İÇİNDEKİLER

- 1 - 17 *Yapay Zekâ Uygulamalarının Muhasebe Mesleğine Etkileri: Değişen Roller ve Sorumluluklar Kapsamında Kars İlinde Bir Uygulama (The Effects of Artificial Intelligence Applications On The Accounting Profession: An Empirical Study in Kars Province in The Context of Changing Roles and Responsibilities) / Alper TAZEGÜL*
- 18 - 33 *Sentiment Analysis of Comments on Borsa Istanbul Tourism Stocks: A Python – Based Approach (Borsa İstanbul Turizm Hisseleri Üzerine Yorumların Duygu Analizi: Python Tabanlı Bir Yaklaşım) / Aykan Burak BOLAT*
- 34 - 47 *Borçlanma ve Karlılığın Şirket Değerine Etkisi: BİST KOBİ Sanayi Endeksi Şirketlerinde Bir Araştırma (The Impact of Debt and Profitability on Company Value: A Research on Companies Included in The BIST SME Industry Index) / Haluk SATIR*
- 48 - 63 *İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Uygulamalarının Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Uygulanabilirliği ve Çalışan İş Tatminine Etkisi: Bir Derleme Çalışması (The Applicability of Occupational Health and Safety Management Practices in Small and Medium-Sized Enterprises and Their Impact on Employee Job Satisfaction: A Review Study) / Yakup TARCAN*
- 64 - 81 *Evde Sağlık Bakım Hizmeti Alan Hastaların Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi: Erzincan İli Örneği (Determining The Satisfaction Levels of Patients Benefiting From Home Health Care Services: A case of Erzincan) / Hümeysra SADAKLIOĞLU, Senanur KILIÇ*
- 82 - 94 *Modern Kölelik: Kölelik ve İnsan Ticareti Bağlamında Bir Değerlendirme (Modern Slavery: An Assessment in The Context of Slavery and Human Trafficking) / Selçuk KOCA*
- 95 - 103 *Küresel Rekabette Türkiye'nin Sağlık Turizmi Verimliliği (Turkey's Health Tourism Efficiency in Global Competition) / Zeynep ATALAY AĞAOĞLU, Nurperihan TOSUN*

104 - 118

Muhasebe Alanında Türkiye’de Yapılan Doktora Tezleri Üzerine Bir Araştırma: 1968-2025 Dönemi (A Study on Doctoral Theses in Accounting Conducted in Turkey: The Period 1968 - 2025) / Hatice ÇİÇEKAY, Sefa ONUT

BİLİM DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Abdulkadir KAYA / Bursa Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Adem DURSUN / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Adnan ÇELİK / Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aysel ERCİŞ / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Bahtişen KAVAK / Hacettepe Üniversitesi
- PROF. Dr. Bener GÜNGÖR / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Bilsen BİLGİLİ / Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Canan Nur KARACABEY / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. F. Burcu CANDAN / Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Dursun BİNGÖL / Türk Hava Kurumu Üniversitesi
- Prof. Dr. Eyyup YARAŞ / Akdeniz Üniversitesi
- Prof. Dr. Erdoğan KAYGIN / Kafkas Üniversitesi
- Prof. Dr. Erdoğan KOÇ / Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatih KARCIOĞLU / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Ganite KURT / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ / Manisa Celal Bayar Üniversitesi
- Prof. Dr. Levent GELİBOLU / Kafkas Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet DEMİR / Cumhuriyet Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet Sadık ÖNCÜL / Cumhuriyet Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet Şükrü AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi
- Prof. Dr. Muhammet Mustafa KISAKÜREK / Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Prof. Dr. Muhsin HALİS / Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ / Akdeniz Üniversitesi
- Prof. Dr. Orhan ÇINAR / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Ömer Faruk İŞCAN / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU / Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Sanem ALİKİBAY / Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Serap ÇABUK / Çukurova Üniversitesi
- Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU / Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Sevgi Ayşe ÖZTÜRK / Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Sevtap ÜNAL / İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
- Prof. Dr. Sezer KORKMAZ / Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Şakir DIZMAN / Erzurum Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Tevfik Őukr YAPRAKLI / Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Turan ÖNDEŐ / Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Alpaslan YÜCE / Kafkas Üniversitesi

Prof. Dr. Tülay YENİÇERİ / Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Harun YENİÇERİ / Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan TAĐRAF / Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Ramazan YANIK / Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. DilŐad GÜZEL / Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Rabia AKTAŞ / Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Prof. Dr. Enes Emre BAŐAR / Bayburt Üniversitesi

DoĐ. Dr. Muhammed KürŐad TİMURĐLU / Atatürk Üniversitesi

Editörden,

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisinin ondördüncü sayısı ile karşınızda olmaktan mutluluk duyuyoruz. Bu sayımızda 8 adet makaleyi incelemenize sunuyoruz.

Emeği geçen bilim danışma kurulu üyesi hocalarımıza, değerli hakemlerimize ve yazarlarımıza teşekkür ederiz.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF Dergisi yılda iki kez yayınlanmaktadır. 31 Aralık 2026 tarihinde yayınlanacak onaltıncı sayı için makale kabul süreci başlamıştır. Dergimize gönderilen makaleler için 10 gün içerisinde hakem süreci başlatılarak, yazarlara dönüş yapılmaktadır. Dergiye ulaşan makaleler geliş tarihine göre sıraya konulmaktadır. Makalelerinizi, değerlendirilmek üzere Dergipark sistemi üzerinden, <https://dergipark.org.tr/ebyuibfdergi> web sitesi aracılığı ile yüklemenizi rica ederiz.

Prof. Dr. Selami GÜNEY

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİLERİ: DEĞİŞEN ROLLER VE SORUMLULUKLAR KAPSAMINDA KARS İLİNDE BİR UYGULAMA¹

Alper Tazegül²

ÖZET

Son yıllarda yapay zekâ büyük ilerleme kaydederek hemen hemen bütün meslekleri derinden etkilemeye başlamıştır. Bu durum mesleklerin yapısını ve işleyişini hızla dönüştürmektedir. Gelişen bu süreç muhasebe mesleğini de dönüştürerek değiştirmektedir. Artık geleneksel muhasebe uygulamaları yerini yapay zekânın merkezde yer aldığı sistemlere, süreçlere bırakmaktadır. Bu bağlamda bu araştırma ile yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğine etkileri, muhasebe meslek mensuplarının bakış açısı ile incelenmektedir. Toplanan verilerin çözümlenmesinde frekans ve yüzde dağılımlarından yararlanılmış, gruplar arası farkların belirlenmesi amacıyla da bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular meslek mensuplarının yapay zekânın sağlayacağı avantajları genel olarak benimsediklerini göstermektedir. Özellikle rutin ve tekrar eden işlemlerin otomatikleştirilerek iş yükünün azalacak olması, hata oranlarının düşmesi gibi olası sonuçların meslekte verimliliği artıracığı kabul edilmektedir. Ancak bu olumlu sonuçların yanı sıra yapay zekâyla birlikte veri güvenliği ve gizliliği, iş kaybı gibi riskli durumların da ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Mesleği, Yapay Zekâ, Muhasebede Yapay Zekâ Uygulamaları, Yapay Zekânın Avantaj ve Dezavantajları.

THE EFFECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS ON THE ACCOUNTING PROFESSION: AN EMPIRICAL STUDY IN KARS PROVINCE IN THE CONTEXT OF CHANGING ROLES AND RESPONSIBILITIES

ABSTRACT

In recent years, artificial intelligence (AI) has made remarkable progress and has begun to profoundly affect nearly all professions. This rapid development is transforming the structure and functioning of occupations, including the accounting profession. Traditional accounting practices are increasingly being replaced by AI-driven systems and processes. In this context, the present study examines the impact of AI applications on the accounting profession from the perspective of accounting professionals. In the analysis of the collected data, frequency and percentage distributions were utilized; furthermore, independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) tests were applied to determine the differences between groups.

The findings indicate that accounting professionals generally embrace the potential advantages that AI may offer. In particular, the automation of routine and repetitive tasks, the reduction of workload, and the decrease in error rates are considered factors that will enhance efficiency in the profession.

¹ Çalışma daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamıştır.

² Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, alper.tazegul2004@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8658-3814

Geliş Tarihi: 16.11.2025 / Kabul Tarihi: 15.06.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

However, alongside these benefits, participants also acknowledge potential risks associated with AI, including concerns related to data security and privacy, as well as the possibility of workforce displacement.

Key Words: Accounting Profession, Artificial Intelligence, AI Applications in Accounting, Advantages and Disadvantages of Artificial Intelligence.

1. GİRİŞ

Günümüzün hızla dijitalleşen iş dünyasında yapay zekâ teknolojileri, bütün meslekleri derinden etkilemektedir. Muhasebe mesleği de bu süreçten en fazla etkilenen/etkilenecek meslek arasında yer almaktadır. Yapay zekâ teknolojileri mesleğin hem yapısını hem de işleyişini köklü bir biçimde dönüştürmektedir. Artık geleneksel muhasebe uygulamaları, yerini yapay zekânın merkezde yer aldığı sistemlere, süreçlere bırakmaktadır. Dolayısıyla muhasebe meslek mensupları artık mesleki bilginin yanı sıra dijital süreçlerin yapısı ve işleyişi hakkında çok daha kapsamlı yetkinliklere sahip olmak durumdadırlar.

Çok daha hızlı ve hatasız işleyişe fırsat tanıyacak yapay zekâ teknolojilerinin meslek mensuplarının rollerinde ve yeteneklerinde köklü değişimler yaratacağı şüphesizdir (Uçoğlu, 2020). Yapay zekâ son yılların en büyük paradigma değişimlerinden biri (Jamal Mohammad vd., 2020) olup, insan davranışını ve entelektüel işlevleri taklit edebilen veya simüle edebilen bir bilgisayar programı veya yazılım uygulamasıdır (Ng & Alarcon, 2020; Shaffer vd., 2020). Bu uygulamalar uzmanlar tarafından uygulanan görevleri yerine getirmekte kullanılmaktadır (Sahoo, & Nayak, 2021). Dolayısıyla yapay zekâ doğal insan zekâsının gerektirdiği görevleri yerine getirebilen veya devralabilen teknolojilerdir (Nyholm, 2024). Bu teknoloji, dış verileri yorumlama, bu verilerden öğrenme ve bu öğrenmeleri esnek adaptasyon yoluyla hedefe yönelik kullanma yeteneğini içermektedir (Haenlein, & Kaplan, 2019). Günümüzde birçok günlük ve profesyonel alanda sayısız uygulamaya sahip, çığır açan bir teknoloji olan yapay zekâ (Almaraz-López v.d., 2023), son derece karmaşık görevleri yerine getirecek şekilde yapılandırılabilir (Muniswamaiah vd., 2019).

Geleneksel olarak insanlar tarafından gerçekleştirilen ve en basit olandan karmaşığına kadar birçok faaliyet, uzun zamandır makineler tarafından yerine getirilmektedir. Ancak yapay zekâ makine kullanımını başka bir boyuta taşımıştır. Yapay zekâ takip edilen süreçleri hızla dönüştürerek hemen hemen her alanda köklü değişimlere sebep olmuştur. Muhasebe mesleği de bu dönüşümlerden muaf olmayacaktır. Yapay zekânın iş süreçlerinde yarattığı dönüşümün etkilerinin en belirgin şekilde hissedileceği alanlardan biri de muhasebe mesleğidir. Mesleklerin dönüşümde hızlı ve etkin rol oynayan yapay zekânın giderek daha yetenekli hale geldiği, yetenekli hale geldikçe de muhasebe uygulamalarına entegrasyonu hem fırsatları hem de zorlukları beraberinde getirdiği görülmektedir (Johnsom, 2023). Geleneksel yöntemleri dönüştürerek doğruluğu ve etkinliği artıran yapay zekâ doğal olarak muhasebe mesleği üzerinde önemli bir etkiye sahip olacaktır (Peng vd., 2023). Bu teknolojiler, büyük hacimli finansal verilerin benzeri görülmemiş hızlarda ve doğrulukta analiz edilmesini sağlayarak, geleneksel yöntemlerle daha önce elde edilemeyen iç görüler sunmaktadır (Odonkor vd., 2024). Verimliliği de artıran bu durum, görevleri otomatikleştirip, muhasebe ortamını yeniden şekillendirerek muhasebecilerin daha stratejik ve katma değerli işlere odaklanmasını sağlamaktadır (Schweitzer, 2024). Muhasebede yapay zekâ sadece rutin görevleri otomatikleştirmekle ilgili değildir; finansal bilgilerin yönetilme ve karar verme için kullanılma biçiminde bir paradigma değişikliğini gerçekleştirip (Odonkor vd., 2024) gelecekteki maliyetlerin düşürülmesine katkı sağlayarak, uzun vadede bir şirketin finansal raporlamasının verimliliğini ve doğruluğunu artıracak ve böylece insana duyulan ihtiyacı azaltacaktır.

Muhasebe meslek mensuplarının rekabetçi kalmalarına da katkı sağlayan (Al Wael vd., 2024) yapay zekâ, aynı zamanda muhasebe sektörünün ilerlememesinde önemli bir pay sahibi olacaktır (Jin, 2022). Çünkü yapay zekâ daha gelişmiş finansal analiz tekniklerinin geliştirilmesini kolaylaştırırken, yapay zekâdan yararlanan muhasebecilerin gelecekteki eğilimleri tahmin edebilmesini ve derinlemesine finansal tavsiyeler sunabilmelerine imkan sağlayacaktır (Goel, vd., 2023). Yapay zekâ teknolojilerinin anormal faaliyetleri tespit eden hassas finansal işlem inceleme sistemi aracılığıyla şeffaflığı ve uyumluluğa artırmaya da yardımcı olmaktadır (Teubner vd., 2023).

Muhasebe sektöründe, operasyonel iyileştirme, maliyet etkinliği ve meslek mensuplarının stratejik rollere geçişi için fırsatlar sunan (Li & Zheng, 2018) yapay zekâ, verimlilik ve doğrulukta kazanımlar vaat ederken aynı zamanda iş kaybı ve daha geniş sosyoekonomik etkiler konusunda endişelere yol açan önemli bir değişimi de işaret etmektedir (Rawashdeh, 2025). Çok da uzak olmayan bir gelecekte muhasebe meslek mensuplarının yaptıkları işlerin önemli bir bölümü artık tamamen yapay zekâ tarafından yerine getirilecektir. Bu değişim doğal olarak hem ekonomik hem de sosyal sonuçlarıyla üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. İş kaybı nedeniyle ortaya çıkacak sosyo-ekonomik sorunların yanı sıra gizlilik ve güvenlik gibi alanlar da potansiyel sorun olma durumunu korumaktadır. Özellikle hassas finansal bilgilerin işlenmesi nedeniyle gizlilik ve güvenlik riskleri gelişmesi ve bu durumun da siber saldırılar için fırsatlar yaratması (Gordijn & Have 2023) mümkün olabilecektir.

Yapay zekânın meslekleri etkileme hususundaki önemi ve potansiyeli göz önüne alındığında çok yönlü olarak değerlendirilmesi ve hazırlıklı olunması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda yürütülen çalışmanın amacı, yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğine etkilerini değişen roller ve sorumluluklar çerçevesinde incelemek ve Kars ilindeki meslek mensuplarının bu dönüşüme ilişkin farkındalık ve uyum düzeylerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda daha önce yapılan çalışmaların kısa özetinin verildiği literatür bölümünden sonra araştırmanın metodolojisi verilmiştir. Toplanan verilerin çözümlenmesi ile bulgular ve sonuç bölümü oluşturulmuştur.

2. Literatür Taraması

Tablo 1’de muhasebe mesleğinde yapay zekâ uygulamalarına ilişkin yapılan teorik ve ampirik güncel çalışmalara yer verilmiştir. Tablo araştırmacıların odaklandıkları; araştırmacı, yayın tarihi, yayın türü ve içerik/bulgu bölümlerinden oluşmaktadır.

Tablo 1. Literatür Taraması

Yazar/lar	Yayın Tarihi	Yayın Türü	İçerik/Bulgular
Johri.	2025	Makale	Muhasebe Bilgi Sistemleri Kalitesinin, genel kalite üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmada, yapay zekânın, Muhasebe Bilgi Sistemleri Kalitesini önemli ölçüde olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Khan, ve Gupta	2025	Makale	Yapay zekâ ve muhasebe eğitimi kalitesinin yeşil muhasebe ile şirket performansı arasındaki ilişki üzerindeki düzenleyici etkilerinin araştırıldığı çalışmada, yeşil muhasebe uygulamalarının mevcut şirket performansını olumlu yönde etkilediği, ülke düzeyindeki yapay zekâ, bu ilişkiyi olumlu yönde etkileyerek, gelişmiş yapay zekâ altyapısının veri doğruluğu ve karar alma süreçlerini iyileştirerek yeşil muhasebenin faydalarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Al-Okaily.	2025	Makale	Yapay zekânın muhasebe ve açıklama bağlamında veri ve bilgi kalitesini artırıp artırmadığını incelemeyi amaçlayan çalışmada XBRL’nin birden fazla kaynaktan finansal verilerin toplanmasını kolaylaştırarak analistlere, yatırımcılara ve düzenleyicilere finansal dijital ortam

			<p>hakkında kapsamlı bir anlayış kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.</p>
Kınay ve Ciğer	2025	Makale	<p>Muhasebe mesleğinde ve eğitiminde yapay zekâ literatürün bibliyometrik teknikler ve içerik analizi ile özetini sentezlemeyi amaçlayan çalışma, yapay zekâ ile ilgili çalışmaların ve akademik uygulamaların başlangıç düzeyinde olduğunu, gelecek çalışmalarda düzenleyici kuruluşlar, akademi, şirketler ve meslek mensuplarını kapsayan derinlemesine araştırma yapılmasının gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.</p>
Zayed, vd.	2024	Makale	<p>Araştırma muhasebe bilgi sistemlerinde yapay zekânın (veri toplama, otomasyon, doğru raporlama, gelişmiş verimlilik ve tahmini analiz) sahtekarlığı tespit etme ve önlemedeki rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel yaklaşım kullanılan çalışmada toplanan verileri taramak ve analiz etmek için SPSS kullanılmıştır; çalışmada yapay zekânın sahtekarlığı tespit etmede olumlu bir şekilde etkili olabileceği sonucuna varılmıştır.</p>
Kureljusic, ve Karger.	2024	Makale	<p>Çalışma, yapay zekânın finansal muhasebede tahmin amacıyla nasıl kullanıldığına dair mevcut bulguları özetlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada sosyoteknik ve genelleştirilebilir bilginin hâlâ eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.</p>
Al Wael vd.	2024	Makale	<p>Kamu muhasebe sektöründe yapay zekânın benimsenmesini etkileyen örgütsel ve bireysel faktörleri araştırmayı amaçlayan çalışmada, kurumsal kültür, düzenleyici destek, algılanan fayda ve kullanım kolaylığının yapay zekâ benimsenmesi üzerinde doğrudan olumlu bir etkiye sahip olduğunu, algılanan fayda ve kullanım kolaylığının ise muhasebe kârı ve davranışsal niyet aracılığıyla dolaylı bir olumlu etkiye sahip olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.</p>
Yi, vd.	2023	Makale	<p>Klasik muhasebe ve finans problemlerini çözmek için yapay zekânın uygulanmasının incelendiği çalışmada, iflas tahmini, dolandırıcılık tespiti, piyasa riski ve kredi riski yönetimi ile portföy optimizasyonun iyi çalışılmış alanlar olduğu tespit edilmiştir.</p>
Fülöp vd.	2023	Makale	<p>Muhasebe firmalarında yapay zekâ kullanımının etik boyutunu, alana getirdiği</p>

				<p>yeni zorlukları ele alan çalışmada, araştırmaya katılan muhasebecilerin çoğunun yapay zekâ hakkında temel bilgiye sahip olduğunu, ancak çok azının bu olguyu tam olarak anladığını göstermektedir. Bununla birlikte, hepsi yapay zekâ etiğinin hayati önem taşıdığına ve düzenleyici kurumların yapay zekâ ile ilgili etik mevzuata katılımının vazgeçilmez olduğuna inanmaktadır.</p>
Başa, vd.		2022	Makale	<p>Çalışma, muhasebe uygulayıcılarının yapay zekâ tabanlı teknolojilerin kullanımının faydaları ve zorlukları hakkındaki algılarını incelemekte ve yapay zekânın istihdam edilebilirliği etkileyebilecek bir tehdit olarak algılanıp algılanmadığını analiz etmektedir. Çalışmada, uygulayıcıların muhasebe süreçlerinde yapay zekâ tabanlı çözümlerin kullanımıyla ilişkili temel faydalar ve zorluklar konusunda net bir anlayışa sahip olduklarını ve yapay zekânın istihdam edilebilirlik için bir tehdit olarak algılanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.</p>
Holmes, ve Douglass,		2022	Makale	<p>Muhasebe meslek mensuplarının yapay zekâyı benimsemesinin muhasebe mesleği üzerindeki etkisi ve ilişkili riskler hakkında görüşlerini ele alan çalışmada, anket verileri katılımcıların genel olarak yapay zekâ hakkında olumlu bir algıya sahip olduklarını ve tekrarlayan görevleri ve insan hatası riskini azaltarak iş performanslarını artıracığına inandıklarını ortaya koymuştur.</p>
Losbichler, ve Lehner,		2021	Makale	<p>Yapay zekânın ve karmaşıklık ve sistem teorisi tartışmalarına dayalı kontrolün potansiyel sınırlarını araştırmayı amaçlayan araştırmada, yapay zekânın karmaşıklık ve siberetik açıdan kontrol uygulamalarının ciddi şekilde sınırlı olduğu tespit edilmiştir.</p>
Bakarich, ve O'Brien		2021	Makale	<p>Yapay zekânın özellikle Robotik Süreç Otomasyonunun ve Makine Öğreniminin ne ölçüde kullanıldığını ve bu teknolojinin etkisi ve kabul edilebilirliği hakkındaki algıları ölçmeği amaçlayan çalışmada, Robotik Süreç Otomasyonunun ve Makine Öğreniminin kamu muhasebecileri veya müşterileri tarafından yaygın olarak kullanılmadığını ve firmaların bu teknolojiler hakkında bazı eğitimler verdiğini, ancak kapsamlı olmadığını tespit edilmiştir. Ancak, büyük ölçekli yapay zekâ benimsenmesinin henüz kamu muhasebesine ulaşmamış olsa da ufukta önemli değişiklikler olduğunu sonucuna varılmıştır.</p>

Kaynak: Yazarın Araştırması

Literatür bölümünde ele alınan yayınların önemli bir bölümü yapay zekânın faydalarına/avantajlarına odaklanarak yapay zekânın benimsenme düzeyi ve uygulama alanlarına yoğunlaşmıştır. Yapay zekânın muhasebe bilgi sistemi kalitesine etkisi, veri doğruluğu ve karar alma süreçlerine etkisi, risk yönetimi gibi farklı boyutların incelendiği literatürde, meslek mensuplarının yetkinlik dönüşümünü ve teknolojinin kurumsal uygulamalara entegrasyon süreci gibi hususlardaki durumları sınırlı sayıda araştırmaya konu olmuştur. Özellikle uygulama odaklı çalışmaların -akademi, işletme, düzenleyici kurum ve meslek mensubunu bir arada değerlendiren- sınırlı olması bu çalışmayı literatüre katkı sağlaması açısından farklı kılmaktadır.

3. Veri ve Metodoloji

Araştırmada birincil veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda hazırlanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların demografik özellikleri ile mesleki durumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde ise, katılımcıların mesleki bakış açıları/algılarını tespit etmek amacıyla, yapay zekânın muhasebe mesleğine sağladığı avantajlar ve ortaya çıkardığı dezavantajlara yönelik ifadeler yer almaktadır.

Anket sorularında, katılımcıların görüşlerinin nicel olarak ölçülmesini sağlamak amacıyla 5’li Likert Ölçeği (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Anket toplamda 21 sorudan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan anket literatüre dayalı olarak oluşturulmuştur. Ayrıca, soruların kapsam geçerliliğini artırmak amacıyla muhasebe alanında doktora yapmış ve akademik yayınları olan iki adet akademisyenin görüşleri dikkate alınmıştır. Araştırmanın evrenini Kars ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Meslek odasından mail yoluyla Kars ilinde aktif olarak faaliyet gösteren 45 meslek mensubu olduğu öğrenilmiş olup, evrenin erişilebilir olması göz önüne alınarak ildeki tüm meslek mensuplarının araştırma kapsamına alınmasına karar verilmiştir. Araştırmanın kapsamı belirlendikten sonra, Kars Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Başkanlığı ile iletişime geçilerek veri tabanı oluşturulmuştur. Çevrimiçi bir anket formu hazırlanmış ve hem çevrim içi hem de yüz yüze anket soruları meslek mensuplarına gönderilmiştir. Bu bağlamda, Kars ilinde aktif olarak faaliyet gösteren ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 34 (Evrenin yaklaşık %75’i) meslek mensubunun görüşleri alınarak analiz edilmiştir. Anket uygulaması için Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu’ndan 20 Mart 2025 tarih ve 68. oturumunda 01 sayılı kararıyla etik kurul onayı alınmıştır.

4. Araştırmanın Problemleri

Yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğine etkilerinin, meslek mensuplarının görüşleri doğrultusunda araştırıldığı bu çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır;

1 Yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğindeki iş yükünü, işlem hızını ve doğruluğunu etkileme noktasında muhasebe meslek mensuplarının görüşleri nelerdir?

2 Yapay zekâ uygulamaları, muhasebe mesleğinde etik ilkeler, veri güvenliği ve gizlilik açısından barındırdığı riskler konusunda muhasebe meslek mensuplarının görüşleri nelerdir?

3 Muhasebe meslek mensuplarının yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğine etkileri hakkındaki görüşleri arasında cinsiyet, yapay zekâ hakkında bilgi sahibi olma, mesleki deneyim ve çalıştırılan personel sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar var mıdır?

5. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, anket aracılığıyla araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının görüşlerinin frekans dağılımları ve SPSS 20 programı kullanılarak yapılan analizlerin sonuçları sunulmaktadır. Öncelikle, meslek mensuplarının anketteki ifadelere verdikleri cevapların frekans ve yüzde dağılımları sunulmuştur. Ardından, fark analizleri yapılmış ve yorumlanmıştır. Fark analizleri için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA testleri) kullanılmıştır. Her bir bağımsız değişkene ait oluşturulan grupların görüşleri arasındaki farklılığı ortaya koymak için de varyansların homojen olduğu durumlarda “LSD” testi, varyansların homojen olmadığı durumlarda “Dunnett’s T3” testi uygulanmıştır. Anket sorularına Kuder-Richardson güvenilirlik testi uygulanmış güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha 0,755 olarak hesaplanmıştır.

5.1. Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Özelliklerini Yansıtan Bulgular

Bu bölümde katılımcıların cinsiyet, mesleki deneyim, gelir durumu ve çalıştırılan personel sayısı gibi demografik özellikleri verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	%	Deneyim	Frekans	%
Erkek	27	79.4	6-10	9	26.5
Kadın	7	20.6	11-15	8	23.5
Gelir	Frekans	%	16-20	6	17.6
22.000 TL ve altı	1	2.9	21+	11	32.4
22.001-30.000	2	5.9	Personel Sayısı	Frekans	%
30.001-40.000	2	5.9	1-2	16	47.1
40.001-50.000	9	26.5	3-5	10	29.4
50.001 +	20	58.8	6-8	1	2.9

Kaynak: Yazarın Araştırması

Ayrıca araştırmaya katılan meslek mensuplarının %85.3’ü yapay zekâ hakkında bilgi sahibi olduklarını ancak %82.4’lik gibi çok önemli bir bölümünün yapay zekâyı işlerinde kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 3. Yapay Zekâ Konusunda Katılımcıların Görüşlerini Yansıtan Frekans Analizi

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ne Katılmıyorum		Ne Katılıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Yapay zekâ uygulamaları muhasebe mesleğinde iş yükünü azaltmaktadır.	-	-	3	8.8	10	29.4	15	44.1	6	17.6		
2. Yapay zekâ teknolojilerinin tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağlamaktadır.	-	-	2	5.9	8	23.5	19	55.9	5	14.7		
3. Yapay zekâ kullanımı, müşteri hizmetlerinin kalitesini artırmaktadır.	-	-	3	8.8	16	47.1	12	35.3	3	8.8		

4. Yapay zekâ, finansal analiz ve raporlama süreçlerinde karar destek mekanizması olarak etkili bir rol oynamaktadır.	-	-	3	8.8	10	29.4	14	41.2	7	20.6
5. Muhasebecilerin stratejik ve yaratıcı görevlerine odaklanmasını sağlamaktadır.	1	2.9	5	14.7	11	32.4	15	44.1	2	5.9
6. Yapay zekâ uygulamaları sayesinde hata oranları azalmaktadır.	-	-	4	11.8	6	17.6	15	44.1	9	26.5
7. Yapay zekâ uygulamaları muhasebe süreçlerindeki hız ve doğruluğu artırmaktadır.	-	-	2	5.9	12	35.3	13	38.2	7	20.6
8. Yapay zekâ ile muhasebecilerin iş kaybı riski artmaktadır.	1	2.9	7	20.6	11	32.4	12	35.3	3	8.8
9. Yapay zekâ, muhasebecilerin sorumluluk alanlarını daraltmaktadır.	5	14.7	14	41.2	8	23.5	4	11.8	3	8.8
10. Muhasebeciler için yapay zekâ kullanımı, etik sorunlara neden olabilir.	4	11.8	10	29.4	8	23.5	7	20.6	5	14.7
11. Yapay zekâ muhasebe mesleğinde insan becerilerine olan talebi azaltarak meslekî değeri düşürebilir.	1	2.9	11	32.4	10	29.4	7	20.6	5	14.7
12. Yapay zekâ uygulamaları veri gizliliği ve güvenliği açısından riskler oluşturabilir.	-	-	2	5.9	6	17.6	13	38.2	13	38.2
13. Yapay zekâ muhasebe mesleğinde insan etkileşimini ve müşteri ilişkilerini zayıflatabilir.	1	2.9	10	29.4	8	23.5	11	32.4	4	11.8
14. Yapay zekâ uygulamaları, muhasebecilerin meslekî bağımsızlığını tehlikeye atabilir.	1	2.9	3	8.8	8	23.5	19	55.9	3	8.8

Kaynak: Yazarın Araştırması

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğinde iş yükünü azalttığı, tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağladığı ve müşteri hizmetleri ile finansal analiz süreçlerinde önemli katkılar sunduğu görüşünde birleştiğini göstermektedir. Ayrıca yapay zekânın hata oranlarını azaltarak muhasebe süreçlerindeki hız ve doğruluğu artırdığı yönünde önemli bir düzeyde katılım bulunmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcılar yapay zekânın iş kaybı, sorumluluk alanlarının daralması, etik sorunlar ve veri güvenliği gibi riskler barındırdığına da dikkat çekmektedir. Araştırmaya katılan meslek mensupları genel olarak yapay zekânın muhasebe mesleğine önemli avantajlar getirdiğini, ancak beraberinde bazı meslekî ve etik kaygıları da gündeme getirdiğini ortaya koymaktadır.

5.2. Muhasebe Meslek Mensuplarının Yapay Zekâ Konusundaki Görüşlerini Yansıtan Analiz Sonuçları

Tablo 4, 5, 6, 7'de muhasebe meslek mensuplarının cinsiyet, yapay zekâ hakkında bilgi sahibi olmaları, mesleki deneyim ve çalıştırılan personel sayısına ilişkin betimsel istatistikler sunulmakta ve

bu faktörlerin muhasebe mesleğinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüşlerini nasıl etkilediği ve değişkenlere göre görüşleri arasında anlamlı farklılıklar incelenmektedir.

Tablo 4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Mesleğinde Yapay Zekâ Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyetlerine Göre İstatistiksel Dağılımı

Variable	Male		Female		t	p
	M	SD	M	SD		
S1	3,5556	,84732	4,2857	,75593	-2,072	,046
S2	3,6667	,78446	4,2857	,48795	-1,978	,057
S3	3,5185	,80242	3,1429	,69007	1,132	,266
S4	3,9259	,82862	3,0000	,81650	2,642	,013
S5	3,5158	,89315	2,7143	,75593	2,182	,037
S6	3,7778	1,01274	4,1429	,69007	-,896	,377
S7	3,5926	,88835	4,2857	,48795	-1,973	,057
S8	3,1481	,98854	3,7143	,95119	-1,360	,183
S9	3,4074	,97109	3,2857	1,60357	-1,853	,073
S10	3,6667	1,03775	4,1429	1,46385	-3,080	,004
S11	3,9259	,99715	3,8571	1,34519	-2,050	,049
S12	3,9259	,91676	4,7143	,48795	-2,179	,037
S13	3,1481	1,09908	3,4286	1,13389	-,598	,554
S14	3,4444	,89156	4,1429	,69007	-1,921	,064

Kaynak: Yazarın Araştırması.

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının muhasebe mesleğinde yapay zekâ kullanımına yönelik görüşlerini betimlemeyi amaçlayan sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen verilere ait tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış, meslek mensuplarının cinsiyetlerine göre görüşleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğinde iş yükünü azaltması, yapay zekâ teknolojilerinin tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağlaması, yapay zekâ kullanımının müşteri hizmetlerinin kalitesini artırması, yapay zekânın finansal analiz ve raporlama süreçlerinde karar destek mekanizması olarak etkili bir rol oynaması, muhasebecilerin stratejik ve yaratıcı görevlerine odaklanmasını sağlaması, yapay zekâ sayesinde hata oranlarının azalması, yapay zekâ uygulamalarının muhasebe süreçlerindeki hız ve doğruluğu artırması, yapay zekâ ile muhasebecilerin iş kaybı riskinin artması, yapay zekâ ile muhasebecilerin sorumluluk alanlarının daralması, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan becerilerine olan talebi azaltarak meslekî değeri düşürebilmesi, yapay zekâ uygulamalarının veri gizliliği ve güvenliği açısından riskler oluşturabilmesi, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan etkileşimini ve müşteri ilişkilerini zayıflatabilmesi ve yapay zekâ uygulamalarının muhasebecilerin meslekî bağımsızlığını tehlikeye atmasına ilişkin muhasebe meslek mensuplarının görüşleri arasında cinsiyetlerine göre $p \leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Ancak muhasebeciler için yapay zekâ kullanımının etik sorunlara neden olabilmesine ilişkin muhasebe meslek mensuplarının görüşleri arasında cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir [$t = 3,080$; $p = 0,004$; $p < 0,05$].

Tablo 5. Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Mesleğinde Yapay Zekâ Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Yapay Zekâ Hakkında Bilgi Sahibi Olmalarına Göre İstatistiksel Dağılımı

Variable	Evet		Hayır		t	p
	M	SD	M	SD		
S1	3,7931	,81851	3,2000	1,09545	1,427	,163

S2	3,8621	,78940	3,4000	,54772	1,250	,220
S3	3,5172	,78471	3,0000	,70711	1,378	,178
S4	3,8966	,81700	2,8000	,83666	2,763	,009
S5	3,4138	,94556	3,0000	,70711	,930	,359
S6	3,9655	,94426	3,2000	,83666	1,697	,099
S7	3,7931	,90156	3,4000	,54772	,938	,355
S8	3,2414	,98761	3,4000	1,14018	-,325	,747
S9	2,5517	1,21262	2,8000	,83666	-,437	,665
S10	2,8966	1,29131	3,4000	1,14018	-,816	,420
S11	3,0690	1,13172	3,4000	1,14018	-,603	,550
S12	4,1379	,87522	3,8000	1,09545	,771	,447
S13	3,1724	1,10418	3,4000	1,14018	-,424	,674
S14	3,6207	,86246	3,4000	1,14018	,505	,617

Kaynak: Yazarın Araştırması.

Tablo 5 incelendiğinde yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğinde iş yükünü azaltması, yapay zekâ teknolojilerinin tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağlaması, yapay zekâ kullanımının müşteri hizmetlerinin kalitesini artırması, yapay zekânın finansal analiz ve raporlama süreçlerinde karar destek mekanizması olarak etkili bir rol oynaması, muhasebecilerin stratejik ve yaratıcı görevlerine odaklanmasını sağlaması, yapay zekâ sayesinde hata oranları azalması, yapay zekâ uygulamalarının muhasebe süreçlerindeki hız ve doğruluğu artırması, yapay zekâ ile muhasebecilerin iş kaybı riskinin artması, yapay zekâ ile muhasebecilerin sorumluluk alanlarının daralması, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan becerilerine olan talebi azaltarak meslekî değeri düşürebilmesi, yapay zekâ uygulamalarının veri gizliliği ve güvenliği açısından riskler oluşturabilmesi, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan etkileşimini ve müşteri ilişkilerini zayıflatabilmesi, muhasebeciler için yapay zekâ kullanımının etik sorunlara neden olabilmesine ve yapay zekâ uygulamalarının muhasebecilerin meslekî bağımsızlığını tehlikeye atmasına ilişkin muhasebe meslek mensuplarının görüşleri arasında yapay zekâ hakkında bilgi sahibi olmalarına göre $p \leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 6. Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Deneyim Durumlarına Göre Muhasebe Mesleğinde Yapay Zekâ Kullanımına İlişkin Görüşlerine Ait ANOVA Sonuçları

Değişkenler		Karelerinin Toplamı	Karelerinin Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
S1	Gruplar arası	3,780	1,260	1,776	,173
	Gruplar içi	21,279	,709		
	Toplam	25,059			
S2	Gruplar arası	1,291	,430	,707	,556
	Gruplar içi	18,268	,609		
	Toplam	19,559			
S3	Gruplar arası	,826	,275	,422	,738

	Gruplar içi	19,557	,652		
	Toplam	20,382			
S4	Gruplar arası	2,739	,913	1,147	,346
	Gruplar içi	23,879	,796		
	Toplam	26,618			
S5	Gruplar arası	1,886	,629	,729	,543
	Gruplar içi	25,879	,863		
	Toplam	27,765			
S6	Gruplar arası	2,662	,887	,965	,422
	Gruplar içi	27,602	,920		
	Toplam	30,265			
S7	Gruplar arası	1,515	,505	,656	,586
	Gruplar içi	23,102	,770		
	Toplam	24,618			
S8	Gruplar arası	3,320	1,107	1,133	,351
	Gruplar içi	29,298	,977		
	Toplam	32,618			
S9	Gruplar arası	3,119	1,040	,759	,526
	Gruplar içi	41,116	1,371		
	Toplam	44,235			
S10	Gruplar arası	4,464	1,488	,920	,443
	Gruplar içi	48,506	1,617		
	Toplam	52,971			
S11	Gruplar arası	7,609	2,536	2,243	,104
	Gruplar içi	33,920	1,131		
	Toplam	41,529			
S12	Gruplar arası	,831	,277	,321	,810
	Gruplar içi	25,904	,863		
	Toplam	26,735			
S13	Gruplar arası	1,609	,536	,424	,737
	Gruplar içi	37,949	1,265		
	Toplam	39,559			
S14	Gruplar arası	1,790	,597	,732	,541
	Gruplar içi	24,446	,815		
	Toplam	26,235			

Kaynak: Yazarın Araştırması.

Tablo 6 incelendiğinde yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğinde iş yükünü azaltması, yapay zekâ teknolojilerinin tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağlaması, yapay zekâ kullanımının müşteri hizmetlerinin kalitesini artırması, yapay zekânın finansal analiz ve raporlama süreçlerinde karar destek mekanizması olarak etkili bir rol oynaması, muhasebecilerin stratejik ve yaratıcı görevlerine odaklanmasını sağlaması, yapay zekâ sayesinde hata oranları azalması, yapay zekâ uygulamalarının muhasebe süreçlerindeki hız ve doğruluğu artırması, yapay zekâ ile muhasebecilerin iş kaybı riskinin artması, yapay zekâ ile muhasebecilerin sorumluluk alanlarının daralması, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan becerilerine olan talebi azaltarak meslekî değeri düşürebilmesi, yapay zekâ uygulamalarının veri gizliliği ve güvenliği açısından riskler oluşturabilmesi, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan etkileşimini ve müşteri ilişkilerini zayıflatabilmesi, muhasebeciler için yapay zekâ kullanımının etik sorunlara neden olabilmesine ve yapay zekâ uygulamalarının muhasebecilerin meslekî bağımsızlığını tehlikeye atmasına ilişkin muhasebe meslek mensuplarının görüşleri arasında meslekî deneyimlerine göre $p \leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Tablo 7. Muhasebe Meslek Mensuplarının Çalıştırdıkları Personel Sayısına Göre Muhasebe Mesleğinde Yapay Zekâ Kullanımına İlişkin Görüşlerine Ait ANOVA Sonuçları

Değişkenler		Karelerinin Toplamı	Karelerinin Ortalaması	<i>F</i>	<i>p</i>
S1	Gruplar arası	6.602	2.201	3.577	.025
	Gruplar içi	18.457	.615		
	Toplam	25.059			
S2	Gruplar arası	2.293	.764	1.328	.284
	Gruplar içi	17.266	.576		
	Toplam	19.559			
S3	Gruplar arası	2.132	.711	1.168	.338
	Gruplar içi	18.250	.608		
	Toplam	20.382			
S4	Gruplar arası	.361	.120	.137	.937
	Gruplar içi	26.257	.875		
	Toplam	26.618			
S5	Gruplar arası	2.470	.823	.977	.417
	Gruplar içi	25.295	.843		
	Toplam	27.765			
S6	Gruplar arası	4.299	1.433	1.655	.198
	Gruplar içi	25.966	.866		
	Toplam	30.265			
S7	Gruplar arası	4.411	1.470	2.183	.111
	Gruplar içi	20.207	.674		
	Toplam	24.618			
S8	Gruplar arası	7.566	2.522	3.020	.045

	Gruplar içi	25.052	.835		
	Toplam	32.618			
S9	Gruplar arası	5.907	1.969	1.541	.224
	Gruplar içi	38.329	1.278		
	Toplam	44.235			
S10	Gruplar arası	.892	.297	.171	.915
	Gruplar içi	52.079	1.736		
	Toplam	52.971			
S11	Gruplar arası	3.135	1.045	.816	.495
	Gruplar içi	38.395	1.280		
	Toplam	41.529			
S12	Gruplar arası	1.398	.466	.552	.651
	Gruplar içi	25.338	.845		
	Toplam	26.735			
S13	Gruplar arası	1.164	.388	.303	.823
	Gruplar içi	38.395	1.280		
	Toplam	39.559			
S14	Gruplar arası	.707	.236	.277	.842
	Gruplar içi	25.529	.851		
	Toplam	26.235			

Kaynak: Yazarın Araştırması.

Tablo 7 incelendiğinde yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleğinde iş yükünü azaltması, yapay zekâ teknolojilerinin tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağlaması, yapay zekâ kullanımının müşteri hizmetlerinin kalitesini artırması, yapay zekânın finansal analiz ve raporlama süreçlerinde karar destek mekanizması olarak etkili bir rol oynaması, muhasebecilerin stratejik ve yaratıcı görevlerine odaklanmasını sağlaması, yapay zekâ sayesinde hata oranları azalması, yapay zekâ uygulamalarının muhasebe süreçlerindeki hız ve doğruluğu artırması, yapay zekâ ile muhasebecilerin iş kaybı riskinin artması, yapay zekâ ile muhasebecilerin sorumluluk alanlarının daralması, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan becerilerine olan talebi azaltarak meslekî değeri düşürebilmesi, yapay zekâ uygulamalarının veri gizliliği ve güvenliği açısından riskler oluşturabilmesi, yapay zekânın muhasebe mesleğinde insan etkileşimini ve müşteri ilişkilerini zayıflatabilmesi, muhasebeciler için yapay zekâ kullanımının etik sorunlara neden olabilmesine ve yapay zekâ uygulamalarının muhasebecilerin meslekî bağımsızlığını tehlikeye atmasına ilişkin muhasebe meslek mensuplarının görüşleri arasında çalıştırdıkları personel sayısına göre $p \leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya katılanların büyük bir bölümü yapay zekâ uygulamalarının iş yükünü azaltacağını, özellikle tekrarlayan işlemleri otomatikleştirerek zaman tasarrufu sağlayacağını ve işlemlerin doğruluğunun ve hızını artıracığını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar araştırmanın birinci sorusu olan yapay zekâ uygulamaları muhasebe mesleğindeki iş yükünü, işlem hızını ve doğruluğunu etkileme noktasında muhasebe meslek mensuplarının görüşleri nelerdir? Hususuna dikkat çekici cevap sunmaktadır. Benzer

durum araştırmanın ikincisi sorusu için de geçerlidir. Katılımcıların çok önemli bir kısmı yapay zekanın veri gizliliği ve güvenliği açısından risk oluşturabileceğini ifade ederek kayda bir endişe ve risk algısına sahip olduklarının ortaya koymuştur. Araştırmanın üçüncü sorusu farklılık analizlerine yönelik olup ağırlıklı olarak sonuçlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum Kars ilinde muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerinden bağımsız olarak, yapay zekânın getireceği avantaj ve dezavantajlar konusunda benzer bir mesleki algıya sahip olduklarını göstermektedir.

SONUÇ

Muhasebe mesleği günümüzde kayıt tutma ile anılan klasik muhasebe anlayışının çok ötesinde dinamik bir mesleği ifade etmektedir. Bu dinamik süreç meslek mensubunun teknolojik yenilikleri hızlıca özümseyip uygulamasını gerektirmektedir. Özellikle son yıllarda yapay zekânın her alanda etkili olduğu ortamda bu durumdan en çok etkilenen/etkilenecek mesleklerin başında gelen muhasebe mesleğinin kendini hızlıca yenileyerek sürece ayak uydurması varoluş açısından olmazsa olmazdır. Bu bağlamda yapay zekâ uygulamalarının meslek mensuplarının bakış açısıyla ele alındığı bu çalışmada yapay zekânın mesleğe ve meslek mensuplarına avantajlı ve dezavantajlı yönleri değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucuna göre yapay zekâ uygulamalarının muhasebe mesleği üzerinde olumlu etkileri meslek mensupları tarafından genel olarak kabul edilmektedir. Muhasebe meslek mensupları yapay zekânın muhasebede fazlaca yeri olan rutin ve tekrar işlemleri otomatikleştirerek iş yükünü azalttığı ve hata oranını düşüreceğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç dijitalleşme ve yapay zekânın mesleğe etkilerinin ortaya konduğu çalışmalarla (Holmes ve Douglass, 2022; Banta vd. 2022) uyumludur. Bu çalışmada elde edilen yapay zekânın müşteri hizmetlerinin niteliğinin artırılması ile ilgili sonuç da literatürde yer alan çalışmalarla paralellik göstermektedir. Ayrıca veri gizliliği ve güvenliği açısından ortaya çıkabilecek riskler her alanda olduğu gibi muhasebe mesleğinde de meslek mensupları tarafından dikkate alınan bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası literatürde de (Gordijn ve Have,2023; Fülöp vd. 2023) veri gizliliği ve siber güvenlik riskleri hususunda benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Kars ilinde gerçekleştirilen bu çalışmada bazı sonuçlar uluslararası literatürle (Li ve Zheng, 2018) ayrılmaktadır. Özellikle yapay zekânın dönüşümü ve iş kayıpları konusunda bu çalışmaya katılan meslek mensuplarının daha dengeli bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıkta çalışmanın gerçekleştirildiği bölgedeki iş yerlerinin mikro işletmelerden oluşması ve yapay zekâyı fiilen yaygın olarak kullanılmaması etkili olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde yapay zekânın muhasebe süreçlerinde verimliliği artıracak, hata oranlarını düşürerek zaman tasarrufu sağlayacağı muhasebe meslek mensubuna daha analitik, yaratıcı ve stratejik görevlere odaklanabilme olanağı sağlayacağı ortaya çıkmıştır. Yapay zekânın çok sayıda avantaj sağlamasına karşın bazı riskleri de beraberinde taşıyacağı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Özellikle iş kaybı ve veri gizliliği bu hususların başında yer almaktadır.

Mevcut muhasebe ve yapay zekâ literatürünün önemli bir bölümü teorik ve bibliyometrik çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışma ise her ne kadar sınırlı bir alanda yapılmış olsa da meslek mensuplarının yapay zekâ konusundaki algılarını ampirik olarak ölçerek literatüre teorik ve özgün katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada yer alan bulgu ve sonuçlar sadece Kars ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarını ve bu meslek mensuplarının anket sorularına verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Gelecekte yapılacak benzer çalışmalarda evren ve örneklemin daha geniş tutularak yapılması ayrıca anket sorularının yanı sıra açık uçlu sorularla katılımcıların görüşlerinin derinlemesine ele alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Almaraz-López, C., Almaraz-Menéndez, F., & López-Esteban, C. (2023). Comparative study of the attitudes and perceptions of university students in business administration and management and in education toward artificial intelligence. *Education Sciences*, 13(6), 609.
- Al-Okaily, M. (2025). Artificial intelligence and its applications in the context of accounting and disclosure. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 23(4), 1387-1401.
- Al Wael, H., Abdallah, W., Ghura, H., & Buallay, A. (2024). Factors influencing artificial intelligence adoption in the accounting profession: the case of public sector in Kuwait. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 34(1), 3-27.
- Bakarich, K. M., & O'Brien, P. E. (2021). The robots are coming... but aren't here yet: The use of artificial intelligence technologies in the public accounting profession. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 18(1), 27-43.
- Banța, V. C., Rîndașu, S. M., Tănăsie, A., & Cojocaru, D. (2022). Artificial intelligence in the accounting of international businesses: a perception-based approach. *Sustainability*, 14(11), 6632.
- Fülöp, M. T., Topor, D. I., Ionescu, C. A., Cifuentes-Faura, J., & Măgdaș, N. (2023). Ethical concerns associated with artificial intelligence in the accounting profession: a curse or a blessing?. *Journal of Business Economics and Management (JBEM)*, 24(2), 387-404.
- Goel, M., Tomar, P. K., Vinjamuri, L. P., Reddy, G. S., Al-Tae, M., & Alazzam, M. B. (2023, May). Using AI for predictive analytics in financial management. In *2023 3rd International conference on advance computing and innovative technologies in engineering (ICACITE)* (pp. 963-967). IEEE.
- Gordijn B, Have HT (2023) Gordijn B, Have HT (2023) AI ethics in finance: challenges and perspectives for fair decision-making. *J Bus Ethics* 183(4):635–654
- Haenlein, M., & Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California management review*, 61(4), 5-14.
- Holmes, A. F., & Douglass, A. (2022). Artificial intelligence: Reshaping the accounting profession and the disruption to accounting education. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 19(1), 53-68.
- Jamal Mohammad, S., Khamees Hamad, A., Borgi, H., Anh Thu, P., Safdar Sial, M., & Abdallah Alhadidi, A. (2020). How artificial intelligence changes the future of accounting industry. *International Journal of Economics and Business Administration* Volume VIII, Issue 3, 2020 pp. 478-488.
- Jin, H., J. (2022), "The impact of artificial intelligence on the accounting industry", *2022 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022)*. pp.570-574.
- Johnson, J. (2023) How AI and Automation Technology Can Help Accountants. <https://www.business.com/articles/ai-and-accounting>. Erişim Tarihi: 23.10.2025.
- Johri, A. (2025, January). Impact of artificial intelligence on the performance and quality of accounting information systems and accuracy of financial data reporting. In *Accounting Forum* (pp. 1-25). Routledge.
- Khan, S., & Gupta, S. (2025). Boosting the efficacy of green accounting for better firm performance: artificial intelligence and accounting quality as moderators. *Meditari Accountancy Research*, 33(2), 472-496.
- Kınay, B., & Cığır, A. (2025). Artificial intelligence in accounting profession and education: A content and bibliometric analysis (2007-2024). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 59-83.
- Kureljusic, M., & Karger, E. (2024). Forecasting in financial accounting with artificial intelligence—A systematic literature review and future research agenda. *Journal of Applied Accounting Research*, 25(1), 81-104.
- Li, Z., & Zheng, L. (2018). The impact of artificial intelligence on accounting. In *2018 4th international conference on social science and higher education (ICSSHE 2018)*. Atlantis Press.
- Losbichler, H., & Lehner, O. M. (2021). Limits of artificial intelligence in controlling and the ways forward: a call for future accounting research. *Journal of Applied Accounting Research*, 22(2), 365-382.
- Muniswamaiah, M., Agerwala, T., & Tappert, C. (2019). Big data in cloud computing review and opportunities. arXiv preprint arXiv:1912.10821. Erişim Tarihi:22.10.2025.

- Ng, C., & Alarcon, J. (2020). *Artificial intelligence in accounting: Practical applications*. Routledge.
- Nyholm, S. (2024). Artificial intelligence and human enhancement: can AI technologies make us more (artificially) intelligent?. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 33(1), 76-88.
- Odonkor, B., Kaggwa, S., Uwaoma, P. U., Hassan, A. O., & Farayola, O. A. (2024). The impact of AI on accounting practices: A review: Exploring how artificial intelligence is transforming traditional accounting methods and financial reporting. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 21(1), 172-188.
- Peng, Y., Ahmad, S. F., Bani Ahmad, A. Y. A., Al Shaikh, M. S., Daoud, M. K., & Alhamdi, F. M. H. (2023). *Riding the waves of artificial intelligence in advancing accounting and its implications for sustainable development goals*. *Sustainability*, 15(19), 14165. <https://doi.org/10.3390/su151914165>.
- Rawashdeh, A. (2025). The consequences of artificial intelligence: An investigation into the impact of AI on job displacement in accounting. *Journal of Science and Technology Policy Management*, Ahead of Print.
- Sahoo, A. P. S., & Nayak, Y. D. (2021). Towards understanding of artificial intelligence in accounting profession. *International Journal of Business and Social Science Research*, 2(5), 1-5.
- Schweitzer, B. (2024). Artificial intelligence (AI) ethics in accounting. *Journal of Accounting, Ethics & Public Policy*, JAEPP, 25(1), 67-67.
- Shaffer, K. J., Gaumer, C. J., & Bradley, K. P. (2020). Artificial intelligence products reshape accounting: time to re-train. *Development and learning in organizations: an international journal*, 34(6), 41-43.
- Teubner T, Adam MTP, Weinhardt C (2023) AI-based decision-making in financial contexts: risks and regulatory solutions. *Inf Syst Res* 34(2):377–395
- Uçoğlu, D. (2020). Effects of artificial intelligence technology on accounting profession and education. *Pressacademia*, 11(1), 16-21.
- Yi, Z., Cao, X., Chen, Z., & Li, S. (2023). Artificial intelligence in accounting and finance: Challenges and opportunities. *IEEE Access*, 11, 129100-129123.
- Zayed, L. M. M., Nour, M. I., Al Attar, K., Almubaideen, H., & Abdelaziz, G. A. M. (2024). Role of artificial intelligence (AI) in accounting information systems in detecting fraud. In *Artificial Intelligence and Economic Sustainability in the Era of Industrial Revolution 5.0* (pp. 397-409). Cham: Springer Nature Switzerland.

SENTIMENT ANALYSIS OF COMMENTS ON BORSA İSTANBUL TOURISM STOCKS: A PYTHON-BASED APPROACH

1. Aykan Burak Bolat¹

ABSTRACT

The speed and content of information flow in financial markets play a critical role in shaping investor behavior and stock price formation. In recent years, the increasing feasibility of analyzing user generated content through sentiment analysis techniques has paved the way for alternative approaches to measuring market sentiment. In this context, the present study analyzes the emotional tone of user comments shared on the Investing.com regarding the stocks of companies listed under the Borsa Istanbul Tourism Index. The study investigates the potential relationship between these sentiment orientations and stock price movements. Within the scope of the Python-based application developed for this research, comments were analyzed using models compatible with the Turkish language, and each comment was labeled as either positive or negative. The resulting sentiment labels were then matched with the respective stock's closing price on the date the comment was posted. This allowed for a statistical examination of the relationship between sentiment direction and price movement. The findings indicate that the impact of comments on stock prices varies across different companies. Moreover, the results highlight the applicability of the Python in financial data analysis.

Keywords: Borsa İstanbul, Python, Sentiment Analysis, User Comments, NLP

BORSA İSTANBUL TURİZM HİSSELERİ ÜZERİNE YORUMLARIN DUYGU ANALİZİ: PYTHON TABANLI BİR YAKLAŞIM

ÖZET

Finansal piyasalarda bilgi akışının hızı ve içeriği, finansal oyuncunun davranışları ile pay senedi fiyatlaması üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Son yıllarda, özellikle kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin duygu analizi yöntemleriyle analiz edilebilir hale gelmesi, piyasa duyarlılığının ölçümünde alternatif yaklaşımların önünü açmıştır. Bu bağlamda, çalışmada Borsa İstanbul Turizm Endeksi altında işlem gören şirketlerin pay senetlerine ilişkin olarak Investing.com web platformunda paylaşılan kullanıcı yorumlarının duygusal tonları analiz edilmiş ve bu yönelimlerin fiyat hareketleriyle arasında oluşabilecek ilişkiler araştırılmıştır. Python programlama dili kullanılarak geliştirilen uygulama kapsamında, yorumlar Türkçe diline uyumlu modeller ile analiz edilmiş ve her bir yorum pozitif ve negatif olarak etiketlenmiştir. Analiz sürecinde ortaya çıkan duygu etiketleri, yorumların yapıldığı günün pay senedi kapanış fiyatlarıyla eşleştirilmiş; böylece fiyat yönü ile duygu yönü arasında istatistiksel ilişki tespit edilmiştir. Bulgular, yorumların fiyatlar üzerindeki etkisinin şirketten şirkete farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar ise Python programlama dilinin finans alanında kullanılabilirliğini de ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Borsa İstanbul, Python, Duygu Analizi, Kullanıcı Yorumları, NLP

¹ PhD Candidate, Akdeniz University, Department of Business Administration, bolat.aykan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0259-9614

Geliş Tarihi: 05.12.2025 / Kabul Tarihi: 30.03.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

INTRODUCTION

It is prioritized in the academic literature that financial markets are those of rapid information-driven decision-making with highly dynamic, multidimensional, diverse actors. Price formation in such markets, therefore, cannot rely entirely upon historical data but would greatly be spurred by investor psychology, shared sentiment, and socially driven content. More recently, improvements in text mining and NLP have allowed for the automated analysis of user-generated content that is indicative of the potential of this type of data to reflect investor behavior (Bollen, et al., 2011).

Whereas the Efficient Market Hypothesis assumes, as postulated by Fama (1970), that all information is immediately reflected in the price of an asset, behavioral finance puts forward the view that investors are not consistently rational. According to this school, decision-making processes are significantly influenced by biases, emotional states, and social influences, as stated by Kahneman & Tversky (1979). In this respect, the content analysis of comments left by investors, and particularly those directly reflecting perceptions and emotions, is a growing subject of interest in the academic literature, especially with regard to its possible implications for stock prices.

Comments shared by users on online financial platforms are not only sources of information that drive investment decisions but also indicators of overall market sentiment. Various studies based on the content of social media and the web indicate that the emotional tone of those comments may be related to short-run price movements (Bollen et al., 2011). However, there are some analytical obstacles to processing and classifying Turkish texts because of the specific linguistic structure of the language. (Çakıcı et al., 2024) state that with the increasing availability of open-source tools and collaborative contributions from the developer community, feasible solutions to these challenges have been emerging.

In the last few years, NLP applications developed in Python, especially BERT-based models fine-tuned for the Turkish language, showed very good accuracy in financial text sentiment analysis. Among these, FinBERT, which was developed by Araci (2019), has been efficiently used to classify the positivity and negativity of sentiments in finance-related content, thus becoming helpful for user comment analysis.

The paper aims to empirically investigate the emotional orientation of user comments regarding companies listed under the Borsa Istanbul Tourism Index, shared on the Investing.com platform, and their possible relation to the relevant daily stock closing prices. In parallel, the work intends to showcase how financial and NLP-driven analysis can be performed using Python-based tools. The system developed in Python allows for an investigation into sentiment signals and their relationship with stock price direction using text mining methodologies.

Market-specifically, tourism in Turkey is very sensitive to changes in foreign exchange rates, geopolitical climate, or sudden economic shocks. Thus, investigating the impact of investor sentiment through user comments on stock pricing within the Tourism Index contributes findings not only from the sector-specific perspective but also adds value from a behavioral finance point of view. In addition, the tourism sector is closely associated with public perception and consumer experiences, which results in a relatively high volume of user-generated comments on social media platforms and financial forums. This characteristic increases the availability of textual data and helps mitigate potential limitations arising from small sample sizes in sentiment analysis studies. Furthermore, the Borsa Istanbul Tourism Index groups together companies operating within the same sector, allowing sector-based analysis and

facilitating the interpretation of results at the industry level. For these reasons, the tourism sector was selected as the focus of analysis in this study.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Decision-making processes in financial markets cannot be fully explained solely by purely rational conceptions of expectations. In particular, theories of behavioral finance have been able to show that the flow of information, perceptual biases, and social interactions are some of the structural factors that influence investment behavior. While traditional financial models tend to explain price movements in terms of either technical or fundamental analysis, text data that capture investors' emotional and perceptual tendencies offer other methods of interpretation beyond these conventional frameworks.

In recent years, with the increasing interaction among users on financial web platforms, it has become progressively possible to directly observe investor sentiment through comments and discussions. These comments generated by users often reflect intangible factors such as expectations, perceptions of risk, and levels of market confidence, which constitute a source of data valuable for sentiment analysis. Advances in NLP and techniques of sentiment analysis have allowed the systematic classification and quantification of such textual content, turning qualitative investor sentiment into analyzable numerical data. Therefore, assessing investor psychology via text and its possible statistical relationship with the movements of stock prices has become an easier and more feasible task.

The Python-based sentiment analysis models utilized in the current study can, therefore, classify user comments in terms of positive or negative polarity scores, acting as proxies for investor sentiment. These models not only provide categorical sentiment labels but also generate sentiment scores, making the analysis even more deep and interpretable. By matching the resulting sentiment scores with the movements of the stock closing price on the same day, the study empirically tests the potential relationship between emotional score and price direction, offering insights into how market sentiment and financial performance interact.

2. LITERATURE REVIEW

The increase in the volume of information about financial markets, coupled with the acceleration with which this information becomes available, has made the way investors process this information a significant factor in the process of price formation. According to traditional theories of finance, the process of price formation is primarily determined by past market data and fundamental economic factors (Fama, 1970). By contrast, behavioral finance stretches this paradigm, asserting that investment choices are influenced to a great extent by feelings, cognitive biases, and social influences (Kahneman & Tversky, 1979). This theoretical shift has recently encouraged a surge of research into how user-generated content on online platforms can be used to understand investor psychology better.

Gupta et al. (2025) identified strong correlations between online user content and movements in stock prices, suggesting that such data can be used as a fundamental component in market analysis.

Li and Hu (2024) also noted that hybrid models using comment content and the intensity of user participation can give considerable accuracy in short-term market forecasting.

In the context of the Turkish market, there is still a significant literature gap regarding the linkage of the Borsa Istanbul Tourism Index with macroeconomic variables. Demirkale & Can (2021) tested the influence of exchange rates, interest rates, and oil prices on the BIST Tourism Index in a VAR model framework and found evidence that the index is very responsive to exchange rate changes and shares a negative association with interest rates. Gülay et al. (2023) also investigated the associations between Tourism Index and main macroeconomic indicators using both ARIMA and artificial neural network

models and derived statistically significant results for different modeling strategies. However, studies that directly consider the emotional tone of investors' comments and the stock price relationship are scarce, especially those based on Turkish-language data and domestic indices. The present study might therefore offer an original and valuable contribution to the existing literature.

In their 2025 study, Davidovic & McCleary (2025) aimed to evaluate the impact of investor sentiment on market indicators by extracting sentiment scores from news headlines. As a financial indicator, they utilized the returns of major companies listed on the U.S. stock market and conducted their analysis using NLP-based techniques. The findings of the study suggest that sentiment scores derived from news content can serve as useful indicators in understanding the short-term direction of stock prices.

Tokcaer (2021) states that sentiment analysis research has traditionally been dominated by studies conducted in English. Nevertheless, recent years have witnessed a growing body of work focusing on sentiment analysis in the Turkish language. In this context, the study reviews the analytical approaches adopted in Turkish sentiment analysis research and provides a compilation of the datasets and data sources used in these studies.

In the study conducted by Kemalöglu et al. (2021), the aim was to develop a system capable of measuring the sentiment tones of texts shared on social media in Turkish. In this context, an analysis system was developed by applying natural language processing and machine learning methods. Accordingly, a sentiment classification model was established using Logistic Regression, Random Forest, and LSTM algorithms. As a result of the study, it was determined that the highest accuracy was achieved with the LSTM model.

Huang et al. (2023) aimed to determine the performance of the FinBERT language model in comparison with other sentiment analysis methods. As data, sentiment tones derived from financial texts, labeled words in analysts' reports, conference call transcripts, and texts obtained from financial documents were used. The findings of the study indicate that the FinBERT model demonstrates higher performance compared to other machine learning methods.

3. METHODOLOGY

In this study, NLP techniques, methods for sentiment detection, and basic statistical analysis tools were applied, using the Python programming language, to investigate the potential influence of user comments that had been posted on Investing.com on stock prices. The research process was based on three-layered datasets.

In the first step, user comments published to the Investing.com platform were manually gathered. In the second step, daily closing prices of companies listed under the Borsa Istanbul Tourism Index were gathered. Finally, in the third step, sentiment scores derived from the comments were matched with the corresponding price movement directions, allowing an evaluation of the potential relationship between those two variables.

The total dataset, after compilation, consists of 5,541 rows in an .xlsx file format. In the sentiment analysis phase, a single average polarity score for each company was determined on a per-day basis. All dates where either price or comment data was missing were excluded from the analysis. Data used for this study ranges from September 19, 2025, to October 20, 2025.

User comments are direct representatives of investor sentiment since they reflect emotional states and real perceptions among the market participants. Consequently, the emotional tone embedded in

comment texts was compared against stock price movements on that very day. By doing so, the study can test for the statistical existence of a relationship between sentiment orientation and price direction.

3.1 DATA COLLECTION PROCESS

Investor comments regarding companies included in the Borsa Istanbul Tourism Index were gathered from the relevant stock pages of the Investing.com web platform. These comments are publicly available and include the content voluntarily shared by users. It was initially planned to extract such data automatically by developing a Python script for web scraping. However, this approach could not reach the desired degree of efficiency due to the security measures taken by the platform. For that reason, all comments were gathered manually and the date of each comment was preserved; they are prepared as a .csv file. The .csv file has been converted to .xlsx format before conducting the analysis.

Each stock's data were organized across the 30-day span, from September 19, 2025, to October 20, 2025, including date, firm name, and comment content. Other financial data providers, whose security protocols and API access rates are more in line with modern standards, could not be used as alternative data gathering platforms. Therefore, this whole process of data collection had to be performed completely manually, taking extreme care that the comments be company-specific and of good enough quality.

Stock price data was collected, corresponding to the comments gathered, in the same date range and initially stored in .csv format by manual compilation. From these, daily closing prices were extracted and organized into Excel spreadsheets in date-row format for each company. This structure allowed for efficient comparison of comment timing with the corresponding changes in stock prices.

The resulting text dataset contained only the comment content and date, with no disclosure of user identities. For sentiment analysis, the model *savasy/bert-base-turkish-sentiment-cased*, which is specifically trained for the Turkish language and provided on the Hugging Face platform, was utilized. This model classifies text into three primary sentiment categories: positive, negative, and neutral, assigning a probability score for each class. Then the sentiment-labeled data were combined with the respective stock closing prices on the same date, allowing the statistical relationship of the emotional tone of each comment with the same-day price movement to be analyzed by regression.

3.2 SENTIMENT ANALYSIS PROCESS

The applied sentiment analysis approach aimed to identify and classify the emotional tone embedded in user comments. Accordingly, the procedure was performed in the Python programming language, while the analyses were carried out in the Spyder development environment, version 3.13.1. The "*savasy/bert-base-turkish-sentiment-cased*" pre-trained model was used for sentiment detection; this model has been fine-tuned for the Turkish language and financial commentary. Available at Hugging Face, this model classified comments into three categories: positive, negative, and neutral. Each category receives a probability score within a range of 0–1. While scores closer to 0 indicate lower likelihood, values closer to 1 suggest stronger association with the respective sentiment category.

Previous studies have tested sentiment models based on BERT, and they have demonstrated strong performance in analyzing financial texts. Some examples of such studies are Araci (2019) and Halder et al. (2022). These findings support the applicability of the chosen model for comment-based financial sentiment analysis.

The comments had been prepared before the sentiment analysis in .xlsx format, retaining the date attached to each entry. During sentiment analysis, each of these comments was given a sentiment

classification and a probability score for that classification for every row in the dataset. The structure of the data generated allows for seamless alignment with stock price movement data on the same dates. A major benefit of the script implemented is its integration with a BERT model optimized for Turkish, supporting full automation of sentiment classification. The results of this procedure sentiment labels, i.e., "positive," "negative," or "neutral," and their probability scores can be used as such in further statistical analyses. This will lay a very robust basis for investigating the possible dependencies between the emotional tone of messages and stock price behavior.

3.3 PRICE DATA AND DIRECTION CALCULATION

For this research, the period for which stock price data was utilized covers September 19, 2025, through October 20, 2025. This period was chosen in order to maintain the consistency between sentiment data and market activities since the collection of comments also happened during this period. The price data were gathered from the Investing.com platform in a manual fashion and prepared in .xlsx format, based on the closing prices every day for each company.

Due to the weekend and public holiday market closures in Turkey, no price data were available for those days. However, since users continued to post comments during non-trading days, an approach was adopted to maintain continuity in the analysis. More precisely, the closing price from the most recent trading day was assigned to comments posted on weekends. This approach relies on the Last Observation Carried Forward (LOCF) technique, which is widely adopted in financial time series analysis for handling missing observations by carrying forward the most recent valid value.

This method was first proposed by Tetlock (2007) in the context of investor sentiment analysis and its contemporaneous impact on stock returns for those situations in which content creation does not stop even when markets are closed. It follows that the same logic has been applied for this research work, aiming to maintain the time correspondence between sentiment data and the fluctuation of stock prices with no artificial gaps.

The approach used in this research was inspired by Tetlock's (2007) analysis of financial media pessimism's effect on the SMB (Small Minus Big) factor returns, and the regression model he employed is introduced below:

$$SMB_t = \alpha_4 + \beta_4 \cdot L5(Dowt) + \gamma_4 \cdot L5(BdNwst) + \delta_4 \cdot L5(Vlmt) + \pi_4 \cdot L5(SMB_t) + \lambda_4 \cdot Exogt - 1 + \varepsilon_4t \quad (1)$$

- *SMB_t*: the factor's return on the relevant day
- *L5(Dowt)*: DJ index 5 – day lagged return
- *L5(BdNwst)*: The last 5 delays of pessimism
- *L5(Vlmt)*: 5 – day lag in NYSE trading volume
- *L5(SMB_t)*: SMB factor's past 5 – day return
- *Exogt – 1*: Pessimism value of the previous day
- *ε*: Error Term

The motivation behind this model was to investigate how pessimistic media content relates to SMB returns. This framework inspired the method used here in analyzing the relationship between user-generated sentiment scores and individual stock price movements.

The process of analysis for this study was organized in three major steps:

- Collection and classification of comments by users, where in each comment, a sentiment score was assigned based on emotional tone.
- Calculation of the company's daily average sentiment polarity and normalization of the data.
- Performing a regression analysis that tests the relation between the average daily sentiment and changes in the stock closing price.

The core regression model underlying this particular analysis can be stated mathematically as:

$$Price\ Difference_{i,t} = \partial + \beta \times Polarite_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

Where:

- Price Difference_{it}: Percentage change in the share price of company i on day t
- ∂ : stability coefficient
- β : coefficient showing the effect of average polarity on price change
- Polarite_{it}: Average polarity value of company i's comments on day t. coefficient is defined between 0 and 1.
- $\varepsilon_{i,t}$: Error term

This regression model is used to test whether there is a statistically significant relationship between real time user sentiment and corresponding movements in stock prices.

3.4 STATISTICAL ANALYSIS

In order to test the relationship between the sentiment orientation embedded in user comments on Investing.com and corresponding stock price changes, an Ordinary Least Squares (OLS) linear regression analysis was performed. The model was developed within a Python environment, making use of its statsmodels.api library. Some key details of this analysis process are summarized below:

- This dataset includes the average daily sentiment polarity scores obtained from company-specific user comments, matched with the percentage change in closing stock prices on the same day.
- In the regression setup, average polarity was defined as the independent variable, while stock price change was used as the dependent variable.
- A constant term was added to the regression with `sm.add_constant()`, and the model was estimated using `sm.OLS(y, X).fit()`.
- Model results were retrieved with the `model.summary()` function, which provided core performance metrics that included the R-squared (R^2) value, the regression coefficient (β), t-statistics, and p-values.
- A regression plot of sentiment versus price movement was created using `seaborn.regplot()` to display the linear relationship between the variables.
- To gain a better insight from the model, the R^2 value, statistical significance of the independent variable, and the overall explanatory power of the model were evaluated together.

Based on this analysis, the key findings from the model are as follows:

- The magnitude and statistical significance of the effect of average sentiment polarity on stock price change — specifically, the β coefficient and its p-value
- The overall explanatory power of the model, as expressed through the R-squared (R^2) value
- The linear trend observed graphically in the regression plot
- The interpretive implications of these results at the firm or sector level

4. FINDINGS

The completed regression analyses tested the relationship between daily average sentiment polarity scores—extracted from user comments on the Investing.com platform—and stock price changes on a firm-specific basis. As presented in Table 1, the R-squared (R^2) values, p-values, and beta coefficients were used to evaluate both the explanatory power and statistical significance of the regression model for each company.

Table 1. Descriptive Statistics of Variables

Firm	R²	p-value	Beta	n
AVTUR	0,01	0,6509	-0,0828	23
AYCES	0,001	0,8887	0,3335	29
DOCO	0,079	0,1636	-12,179	26
ETILR	0,008	0,6713	0,0206	25
MAALT	0,016	0,4965	-93,732	31
MARTI	0,068	0,2084	0,0333	25
MERIT	0,055	0,2613	0,3424	25
PKENT	0,071	0,1965	37,238	25
TABGD	0,029	0,4523	-0,6792	22
TEKTU	0,004	0,7514	0,1765	30
ULAS	0,007	0,6771	0,2079	26
BIGCH	0,228	0,0525	-13,975	17
BYDNR	0,208	0,1587	-0,2116	11

Firm-level results clearly indicate that the influence of investor sentiment on price movements does not follow a uniform pattern across all companies. The model demonstrated relatively high explanatory power for BIGCH and BYDNR, whereas it was notably low for AYCES and TEKTU. In certain companies particularly PKENT, MERIT, and DOCO the results approached statistical significance.

These findings suggest that investor sentiment may have an impact on stock prices; however, this relationship appears to vary depending on firm-specific dynamics and the volume of available data. In

other words, while sentiment can be a relevant factor in price formation, its strength and direction may differ based on the structural characteristics of individual companies and the density of comment data during the observation period.

CONCLUSION

The analyses conducted in this study using the Python programming language demonstrate that both sentiment classification and statistical testing can be effectively applied to financial data. Sentiment scores derived from user comments related to companies listed under the Borsa Istanbul Tourism Index were compared with contemporaneous stock price movements. The results suggest that while there may be a modest relationship in certain firms, in others, such a link was either weak or statistically insignificant. When the obtained results are evaluated in general, it can be stated that the data based on user comments in the study were collected manually due to technical limitations in the data collection process. For this reason, the fact that the data consisting of user comments were obtained within a limited time period constitutes a data limitation of the study. Considering the table that presents the analysis results, it is observed that the explanatory power of the model is weak for many of the firms analyzed. At this point, the conclusion that can be drawn is that the sentiment tone scores derived from investors' comments have a limited ability to explain the changes in the stock returns examined in the analysis. In terms of statistical significance, it has been determined that the p-values obtained for many firms are in the form of $p\text{-value} > 0.10$. This result indicates that a strong relationship between investor sentiment and daily return movements could not be identified. However, for the BIGCH firm, the p-value is 0.0525, which distinguishes it from the other firms in terms of statistical significance; nevertheless, since the value is at a marginal level, this finding should be interpreted with caution. When the statistical results are evaluated overall, it has been revealed that the results for the firms included in the analysis do not produce strong and statistically significant outcomes. This finding signals that investor sentiment is not a strong explanatory factor on its own in explaining stock price movements.

Beyond the specific results, the primary objective of this research was to showcase the applicability of Python in financial data analysis, particularly in integrating sentiment-based models with statistical evaluation. This objective has been largely achieved. As a recommendation for future research, the use of open APIs or publicly accessible data pools may enable larger sample sizes. Expanding the dataset would enhance the reliability and explanatory power of the model.

Additionally, the BERT-based sentiment analysis model employed in this study produced satisfactory results. However, future comparative studies involving alternative models could offer valuable insights into how model selection influences analysis outcomes.

Ultimately, this research highlights Python not only as a programming language but also as a powerful analytical tool capable of supporting scientific inquiry in business and finance. Future studies incorporating larger-scale, real-time data from web-based platforms may contribute to the development of sentiment-driven financial decision models and help open new avenues in the literature.

REFERENCES

- ARACI, Dogu. (2019). FinBERT: Financial Sentiment Analysis with Pre-trained Language Models, Master Information Studies Data Science Faculty of Science University of Amsterdam.
- BOLLEN, Johan; MAO, Huina and ZENG, Xiaojun. (2011). "Twitter Mood Predicts the Stock Market". *Journal of Computational Science*, Vol 1; 1-8.
- ÇAKICI, Şevval; KARADUMAN, Dilara; ÇIRLAN, Mehmet Akif. and HÜRRİYETOĞLU, Ali (2024), "A Cross-Validation Study of Turkish Sentiment Analysis Datasets and Tools",. Internet Address: <https://arxiv.org/abs/2412.05964>. Access Date: 01.11.2025.
- DAVIDOVIC, Milivoje and MCCLEARY, Jacqueline (2025). "News Sentiment and Stock Market Dynamics: A Machine Learning Investigation". *Journal of Risk and Financial Management*, Vol 8; 412.
- DEMİRKALE, Özge and CAN, Nesrin Esin (2021). "Makroekonomik Değişkenlerin BIST Turizm Endeksi Üzerindeki Etkisi". *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, Vol 1; 175-180.
- FAMA, Eugene Francis (1970). "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work". *Journal of Finance*, Vol 2; 383-417.
- GUPTA, Tapas; DEVJI, Shridev and TRİPATHİ, Ashish Kumar (2025). "Investigating the Impact of Sentiments on Stock Market Using Digital Proxies: Current Trends, Challenges, and Future Directions". *Expert Systems with Applications*, Vol 285; 127864.
- GÜLAY, Güzhan.; ARMAĞAN, Ülkü İlknur and ERGUN, Korkmaz. (2023). "Turizm ve Türkiye Sermaye Piyasalarının Etkileşimi: Borsa İstanbul Turizm Endeksinin Analizi". *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, Vol 6; 1477-1490.
- HALDER, Shayan. (2022). "FinBERT-LSTM: Deep Learning based stock price prediction using News Sentiment Analysis". Internet Address: <https://arxiv.org/abs/2211.07392>. Access Date: 15.11.2025
- HUANG, H. Allen; WANG, Hui and YANG, Yı (2023). "FinBERT: A Large Language Model for Extracting Information from Financial Text". *Contemporary Accounting Research*, Vol 40; 806-841.
- KAHNEMAN, Daniel and TVERSKY, Amos. (1979). "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk". *Econometrica*, Vol 47; 263-292.
- KEMALOĞLU, Nazan; KÜÇÜKSİLLE, Uğur Ecir and ÖZGÜNSÜR, Emin, Muhammed (2021). "Turkish Sentiment Analysis on Social Media". *Sakarya University Journal of Science*, Vol 25; 629-638.
- LI, Huiyu., & HU, Junhua. (2024). "A Hybrid Deep Learning Framework for Stock Price Prediction Considering Investor Sentiment of Online Forum Enhanced by Popularity". Internet Address: <https://arxiv.org/abs/2405.10584>. Access Date: 11.11.2025
- TETLOCK, Paul. C. (2007). "Giving Content to Investor Sentiment: The Role of Media in the Stock Market". *Journal of Finance*, Vol 62; 1139-1168.
- TOKCAER, Sinem (2021). "Türkçe Metinlerde Duygu Analizi". *Journal of Yasar University* Vol 16; 1514-1534.

APPENDICES-1

Figure 1. Avtur

Figure 2. Ayces

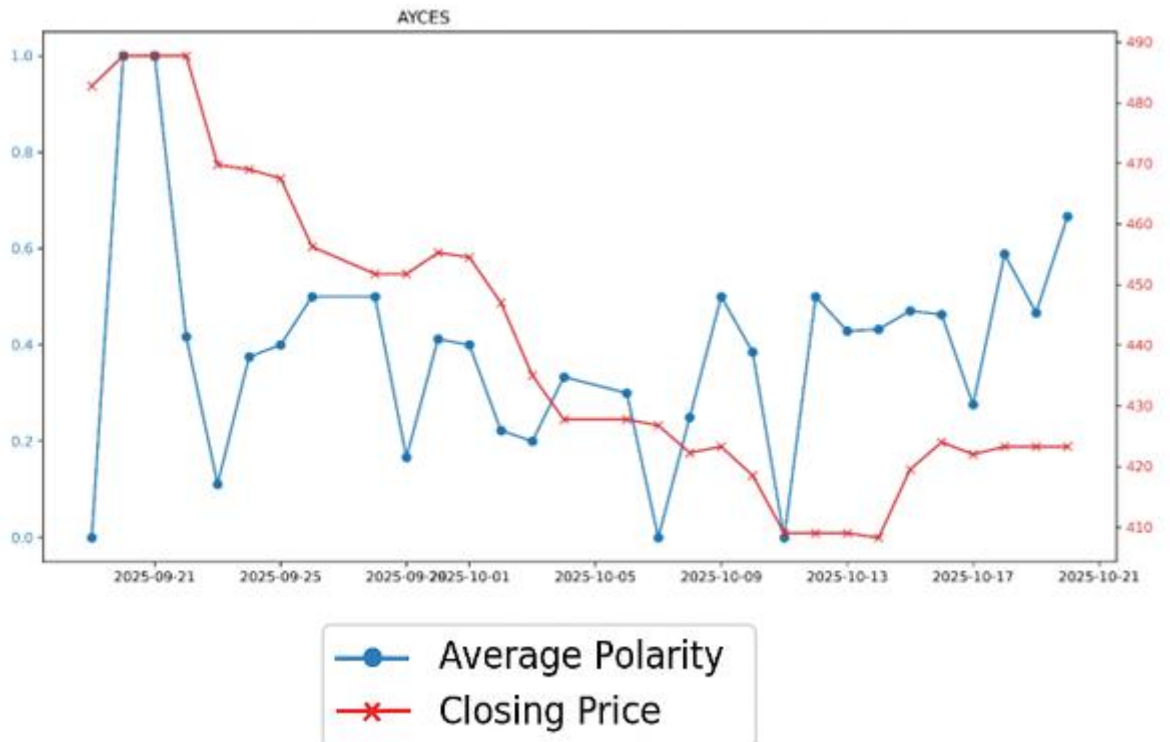

Figure 3. Bigch

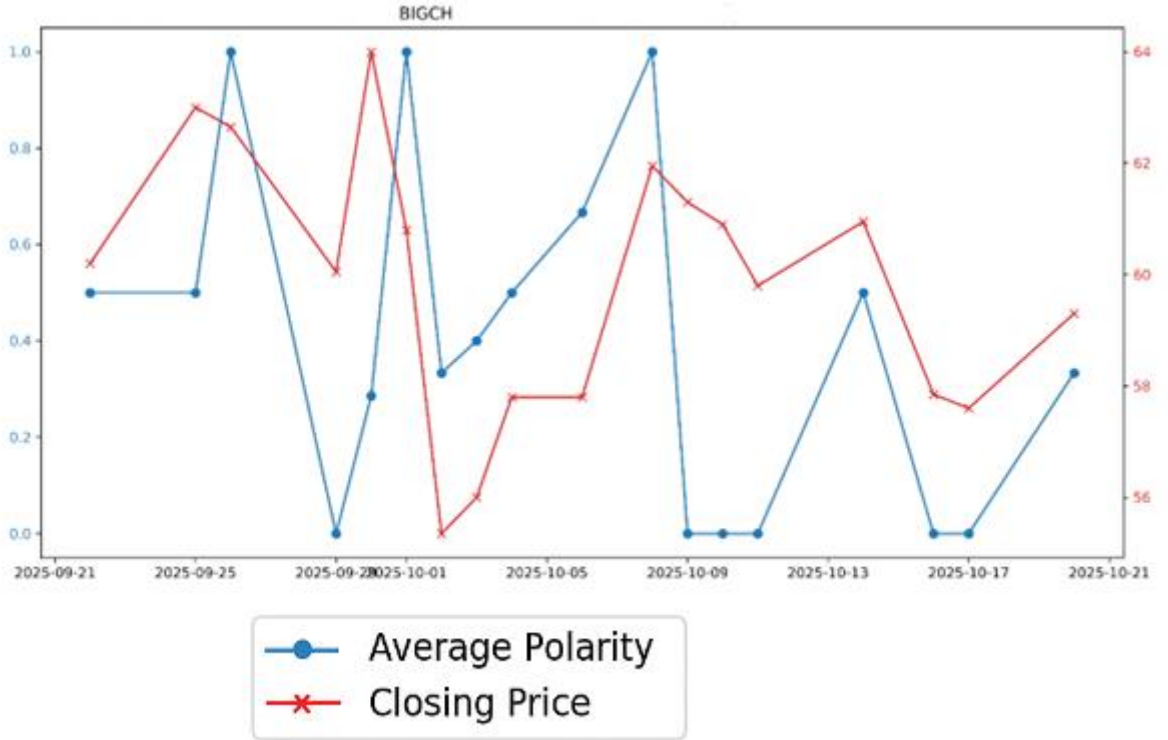

Figure 4. Bydnr

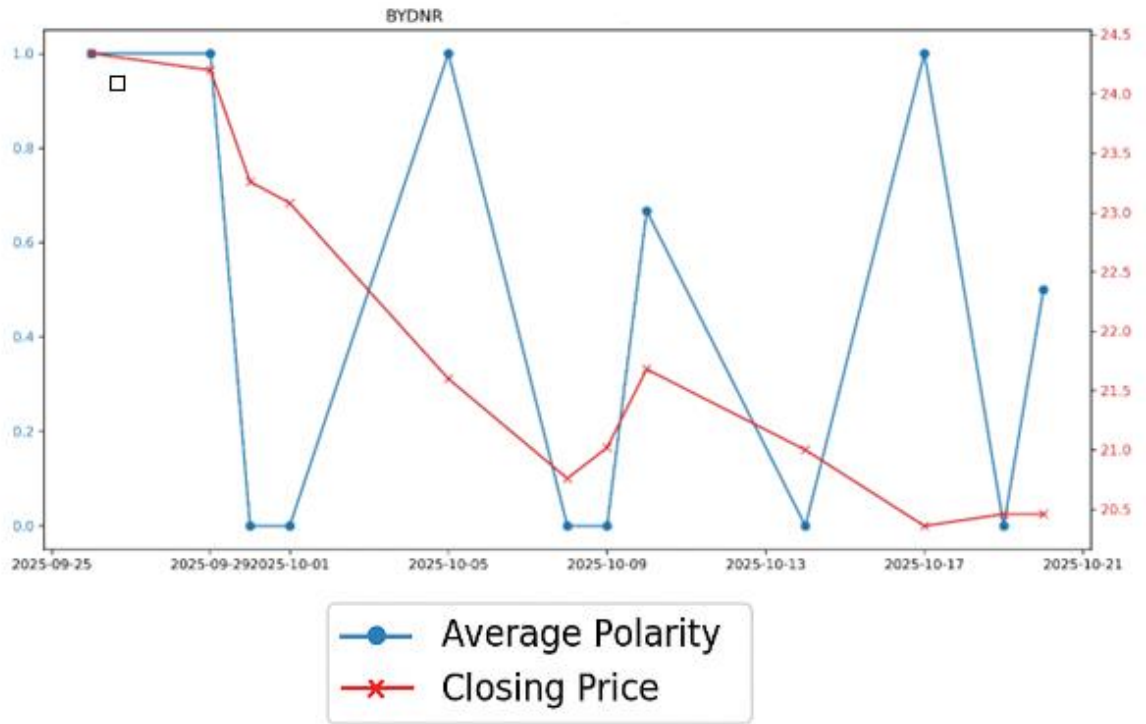

Figure 5. Doco

Figure 6. Etilr

Figure 7. Maalt

Figure 8. Martı

Figure 9. Merit

Figure 10. Pkent

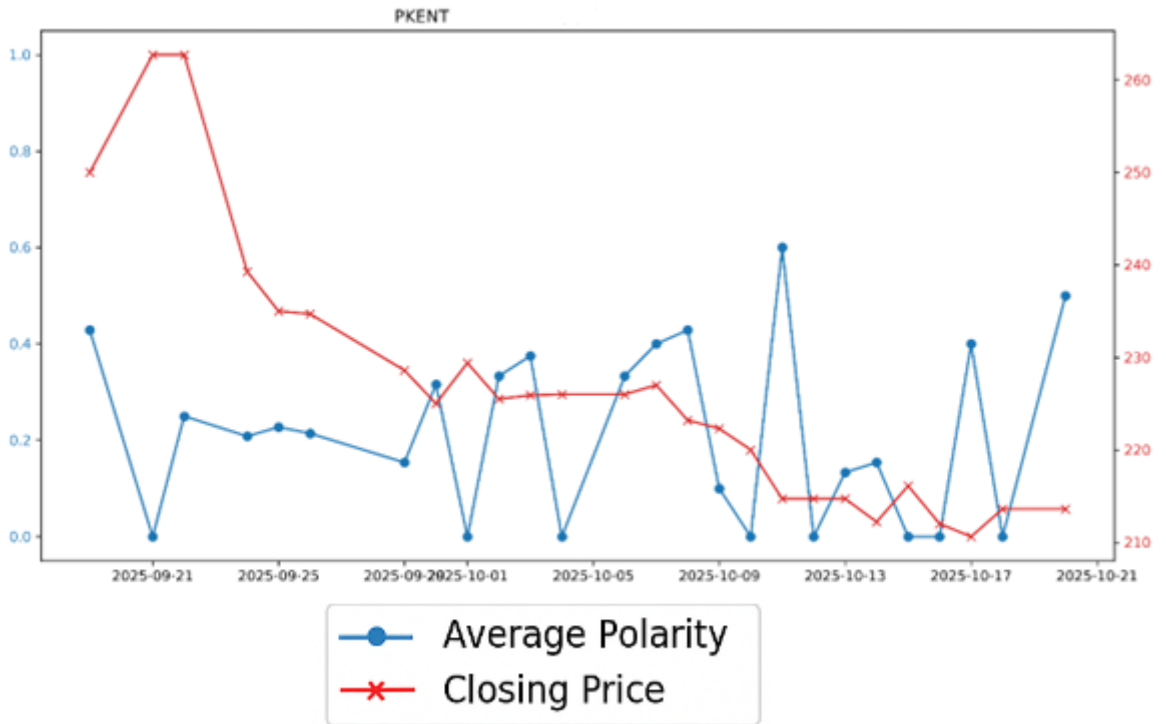

Figure 11. Tabgd

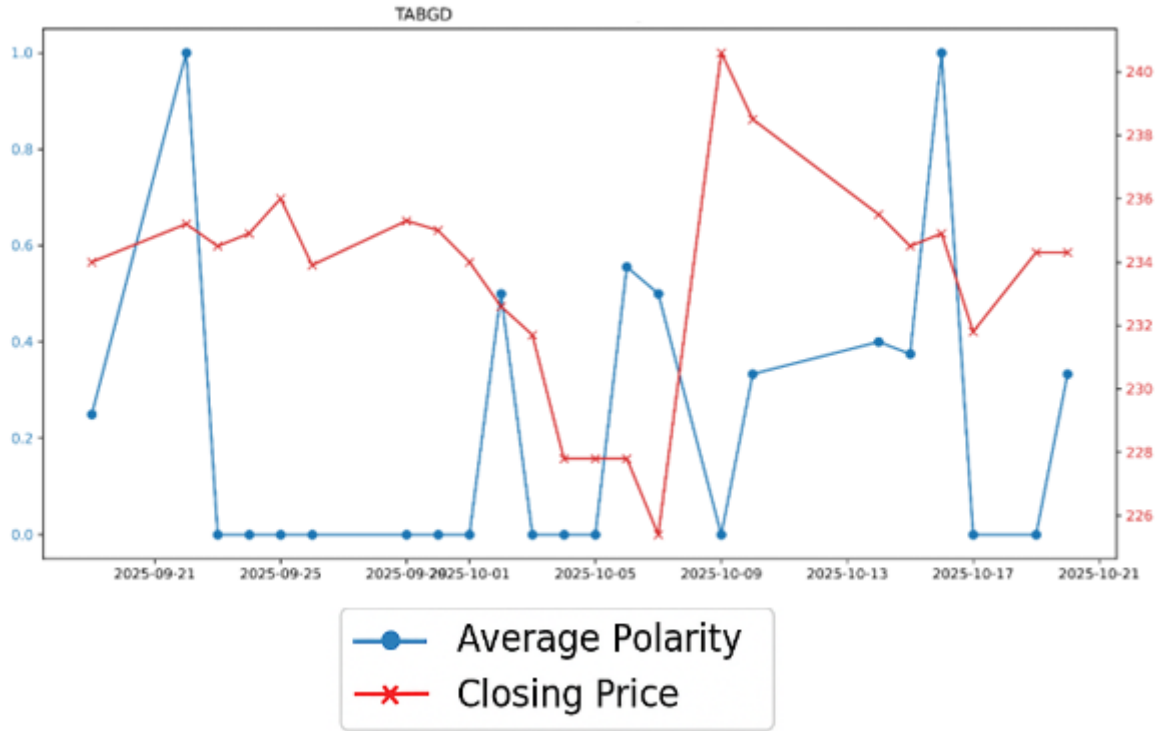
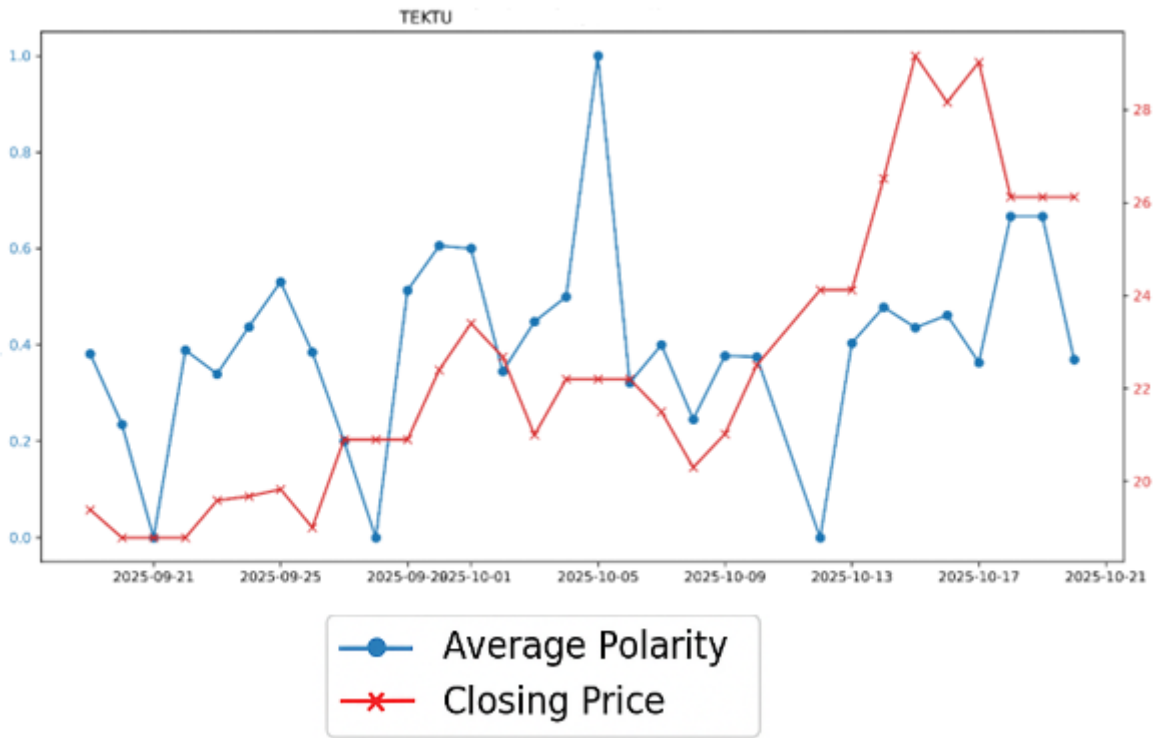

Figure 12. Tektu

BORÇLANMA VE KÂRLILIĞIN ŞİRKET DEĞERİNE ETKİSİ: BİST KOBİ SANAYİ ENDEKSİ ŞİRKETLERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Haluk SATIR¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, borçlanma ve kârlılığın şirket değeri üzerindeki etkisini belirlemektir. Araştırma kapsamına 2021-2025 yılları arasında Borsa İstanbul'da işlem gören KOBİ Sanayi endeksinde kayıtlı şirketler alınmıştır. Şirketlere ilişkin veriler, Kamuyu Aydınlatma Platformu resmi web adresinden elde edilmiştir. Öncelikle 20 adet şirketin finansal verileri kullanılarak borç, finansal kaldıraç ve varlık kârlılığı oranları bağımsız değişken olarak hesaplanmıştır. Piyasa değeri/defter değeri oranı ise bağımlı değişken olarak hesaplanmıştır. Sonrasında belirlenen oran değerleri ile şirket değeri arasındaki anlamlılık ilişkisi istatistiksel çoklu doğrusal regresyon analiziyle tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, finansal kaldıraç oranı ve varlık kârlılık oranı değişkenlerinin şirket değeri üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Borç oranı ile şirket değeri arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Borç Oranları, Kârlılık Oranları, Şirket Değeri, Regresyon Analizi.

THE IMPACT OF DEBT AND PROFITABILITY ON COMPANY VALUE: A RESEARCH ON COMPANIES INCLUDED IN THE BIST SME INDUSTRY INDEX

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the impact of debt and profitability on company value. The research includes companies listed on the SME Industry index traded on the Istanbul Stock Exchange between 2021 and 2025. Data regarding the companies was obtained from the official website of the Public Disclosure Platform. First, debt, financial leverage, and return on assets ratios were calculated as independent variables using financial data from 20 companies. The market value/book value ratio was calculated as the dependent variable. The significance relationship between the determined ratio values and the company value was then determined using statistical multiple linear regression analysis. According to the analysis results, it was determined that the variables of financial leverage ratio and asset profitability ratio have a significant and negative impact on company value. No significant relationship was found between debt ratio and company value.

Keywords: Debt Ratios, Profitability Rates, Company Value, Regression Analysis.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Afşin MYO, haluksatir70@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3240-7211

Geliş Tarihi: 08.03.2026 / Kabul Tarihi: 10.06.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

GİRİŞ

Artan ekonomik büyüme, özellikle küçük ve orta büyüklükteki (KOBİ) işletmelerin iş dünyasındaki rekabetini daha da artırmıştır. Şirket değerini artırma ve iyileştirme sürecinde şirketler, işlerini geliştirmek ve daha sorunsuz hale getirmek için yabancı kaynak temin etme ve kâr elde etme gibi hayati çaba içine girmişlerdir. Çalışmanın araştırma evrenine alınan KOBİ'lerin ekonomi içindeki büyük paya (%99,8) sahip olmalarına rağmen finansal kaynak yetersizliği ve finansal kaynaklara erişim zorlukları bu şirketlerin rekabet gücünü yaşamalarına neden olmaktadır (Yıldız, 2020: 32). Bu çalışmanın odak noktası, borç oranları ve karlılık oranları ile şirket değeri ilişkisini tespit etmek amacıyla ülkemiz ekonomisinde yüksek bir katma değere sahip KOBİ'leri kapsayan bir araştırma ile incelenmesidir. Çalışma bu konuda borç ve kârın bir arada ele alındığı bir çalışma olarak diğer çalışmalardan daha özgün bir yere sahiptir.

Şirket değerinin belirleyicileri arasında, yapılan yatırımın kâra dönüştürülme derecesi ve yükümlülükleri yerine getirmek için dengeli bir borç seviyesine sahip olunması önemli bir rol oynamaktadır. Kârlılık, şirketin kâr üretme yeteneğini ölçer. Borç ödeme gücü, şirketin hem uzun hem de kısa vadeli yükümlülüklerini sürdürüp sürdürmeyeceğini gösterir (Hidayat vd., 2025: 1884). Sağlam kârlılık ve borç ödeme gücü oranlarına sahip şirketler genellikle finansal olarak sağlıklı ve değerli olarak algılanır ve yatırımcı güvenini artırır (Pamungkas ve Risman, 2025: 223).

Çalışmada, KOBİ sanayi endeksinde kayıtlı şirketlerin borç oranları ve kârlılık oranları ile şirket değeri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla literatürdeki çalışmalar incelenerek çalışmanın amacına uygun borçlanma ve kârlılık oranları belirlenmiş ve doğrusal regresyon analizi yöntemi ile analizler gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen bulgularla sonuç bölümü oluşturularak çalışma sonlandırılmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir işletmenin başarısı ve sürekliliği işletmenin performansına bağlı olduğundan, yöneticiler ölçümlerden elde edilen bilgiler aracılığıyla işletmenin mevcut durumunu ve gelecekteki performansını takip ederler. Kârlılık oranları, yatırımcıların, işletme sahiplerinin ve paydaşların kâr rakamlarına ve oranlarına daha çok ilgi duyması nedeniyle önemli performans kriterlerinden biridir. Şirketlerin temel amacı hissedar değerini maksimize etmektir. Bu amaçla, şirket sahipleri veya o şirkete yatırım yapmak isteyen yatırımcılar, şirketin getirilerini ölçmek için değerlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyarlar. Şirket varlıklarının değeri ile şirket değeri aynı anlama gelmez. Bu nedenle, şirket sahipleri, yöneticiler ve yatırımcılar, şirketin sahip olduğu varlıkların gerçek değerine ulaşmaya çalışırlar (Dalkılıç vd., 2021: 287).

Mali sonuçlarla ilgili farklı taraflar tarafından yapılan değerlemeler farklı sonuçlar vermektedir. Bu nedenle, literatürde şirket değerini belirlemek için çeşitli şirket değerlendirme yöntemleri bulunmaktadır. Şirket değerlendirme yöntemleri, literatürde firma performans kriterleriyle de karıştırılmaktadır. Örneğin, bazı araştırmacılar Tobin'in Q'sunu şirket değeri ölçüm yöntemlerinden biri olarak ifade ederken (Liu vd., 2012: 72; Jara vd., 2020: 260), diğer araştırmacılar firma performansını ölçüm yöntemlerinden biri olarak değerlendirmektedir (Tang ve Chang, 2015: 38; Yusrianti vd., 2016: 124; Brahma vd., 2021: 5706).

Bir şirketin değerinin finansal ölçütleri, şirketin kontrol ettiği varlıkların ekonomik değerinin ve şirketin bu varlıkları ekonomik getiri elde etmek için kullanma yeteneğinin sayısallaştırılmış göstergesidir. Bir şirketin değeri, tüm varlıklarının değerinin toplamıdır. Şirket değerine ilişkin farklı tanımlar mevcuttur ve bu ise farklı durumlar için uygundur. Örneğin, şirketin tasfiye değeri, varlıklarının

onları kullanan şirketten ayrı olarak satılması durumunda gerçekleşebilir. Buna karşılık, şirketin işletme değeri, faaliyet gösteren bir işletme olarak değeridir. Ayrıca, şirketin varlıklarının muhasebe değeri, defter değerini belirlerken, bu varlıkların satılabileceği değer ise piyasa değerini belirler (Rindova, 2005: 524).

Şirketin değerlendirilmesi farklı sebeplerle yapılabilir. İşletme stratejik mali pozisyonunu ve başarısını görmek için değerlendirme yapacağı gibi, satış, birleşme veya halka açılma kararları gibi nedenlerden dolayı da değerlendirilmeye tabi tutulabilir. Bu durumlarda, şirketin değerlendirilmesinde önemli rol oynayan mali tablolar değişik açılardan ele alınabilir. Bir şirketin değer tespiti değişik yöntemler kullanılarak yapılabilir. Şirket değerinin tespitinde en çok kullanılan yöntemlerden biri olan defter değeri yöntemi, finansal durum tablosundan sağlanan muhasebe bilgilerine dayanmaktadır. Bu yöntemde, şirketin finansal durum tablosundaki toplam varlık değerinden borçların toplamı düşülerek şirket değeri tespit edilir (Önce, 2013: 155).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde, finansal oranlar ve şirket değeri ilişkisini inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Özellikle borçlanma ve kârlılık oranları ile şirket değerine ait araştırmalar esas alınmıştır. Bu konu üzerine yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalara ilişkin özet Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Finansal Oranların Şirket Değerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar (Yıl)	Amaç	Yöntem	Dönem	Sonuç
Adıgüzel (2025)	BİST Enerji ve Otomotiv sektöründe kayıtlı şirketlerde finansal oranlar ve şirket değerinin hisse başına kazanç üzerindeki etkisi incelenmektedir.	Panel veri analizi	2018-2024	Şirket değerinin hisse başına kazanç üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki, kısa vadeli borç/toplam borç oranının hisse başına kazanç üzerinde bir etkinin olmadığı tespit edilmiştir.
Juwono ve Santoso (2025)	Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören alt yapı sektörü şirketlerinde borçlanmanın şirket değerini nasıl etkilediği incelenmektedir.	Çoklu doğrusal regresyon analizi	2021-2022	Tahvil borcunu tercih eden şirketlerin, banka borcunu tercih eden şirketlere göre daha yüksek şirket değerine sahip olduğu tespit edilmiştir.
Yılmaz Özekenci (2025)	BİST Gıda sektöründe kayıtlı şirketlerde çalışma sermayesi ile şirket değeri ve kârlılık arasındaki ilişki incelenmektedir.	Panel veri analizi	2018-2022	Çalışma sermayesi ile kârlılık ve şirket değeri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Ayuningtiyas ve Novitasari (2025)	Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören gayrimenkul	Çoklu doğrusal regresyon analizi	2020-2023	Kârlılık ve ödeme gücünün şirket değerini olumlu ve anlamlı bir şekilde

		şirketlerinde finansal performansın şirket değerini etkilediğini incelemektedir.			etkilediğini, likiditenin ise anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucu tespit edilmiştir.
Şanlı (2024)		BİST 30 Endeksinde kayıtlı şirketlerde finansal oranlar ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Panel veri analizi	2016-2023	Öz sermaye karlılık oranı ve borç/öz sermaye oranı ile şirket değeri (hisse senedi getirisi) arasındaki ilişkinin anlamlı ve pozitif, borç/varlık oranı ile şirket değeri arasındaki ilişkinin ise anlamsız olduğu tespit edilmiştir.
Trisnawati (2024)	vd.	Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören şirketlerde sermaye yapısı, likidite ve kârlılığın şirket değeri üzerindeki etkisi incelenmektedir.	Çoklu doğrusal regresyon analizi	2020-2022	Kârlılığın şirket değerini etkilediğini, sermaye yapısı ve likiditenin ise şirket değeri üzerinde etkisinin olmadığını sonucu tespit edilmiştir.
Yuwono (2024)	vd.	Endonezya IDX'te listelenen şirketlerde finansal oranlar ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Panel regresyon analizi	2017-2021	Likidite, kaldıraç ve kârlılığın şirket değeri üzerinde önemli pozitif bir etkiye sahip olduğunu, şirket büyüklüğü ve kurumsal sosyal sorumluluğun ise şirket değeri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucu tespit edilmiştir.
Akarçay ve Ersoy (2023)		BİST 100 Endeksinde yer alan şirketlerde nakit akış riski ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Panel regresyon analizi	2004-2018	Nakit akış riski arttığında şirketlerin borçlanmalarını azalttığı ve öz sermaye ağırlıklı değer artışı gösterdikleri tespit edilmiştir.
Andriyani (2023)	vd.	Endonezya'daki Alma Şirketlerinde finansal oranların kâr büyümesi aracılığıyla	Modifiye regresyon analizi	2018-2022	Likidite oranları, kaldıraç oranları, kârlılık oranları ve faaliyet oranları kâr büyümesi yoluyla şirket değerini

		şirket değeri üzerindeki etkisi incelenmektedir.			önemli ölçüde etkilediği sonucu tespit edilmiştir.
Karadeniz ve İskenderoğlu (2022)	ve	Turizm şirketlerinde satış gelirleri, kâr ve şirket değeri arasındaki ilişki belirlenmektedir.	Korelasyon analizi	2018-2020	Satış geliri, kâr ve şirket değeri performansı arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Yıkılmaz (2022)		BİST Gıda sektörü şirketlerinde yönetici aşırı güven değerinin şirket değeri ve borçlanma kararlarına etkisi incelenmektedir.	Panel veri analizi	2005-2020	Yönetici güven değeri, şirket değerini negatif yönde, borçlanmayı pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Bon (2021)		Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda gayrimenkul sektöründe kayıtlı şirketlerde finansal oranlar ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Çoklu regresyon analizi	2017-2020	Nakit oranının şirket değeri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi, toplam varlık devir hızının şirket değeri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, net kâr oranının şirket değeri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
Hertina (2021)	vd.	Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören tüketim malları sektöründeki şirketlerde finansal oranların şirket değeri üzerindeki etki incelenmektedir.	Panel veri regresyon analizi	2015-2019	Cari oran, finansal kaldıraç ve varlık kârlılığın şirket değerini %81 oranında etkilediği tespit edilmiştir.
Thabet vd. (2021)		Irak Borsasında kayıtlı bankalarda kârlılık ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Faktör analizi ve çoklu regresyon analizi	2007-2015	Şirket değerinin (Hisse Başına Defter Değeri) şirket kârlılığı üzerinde önemli ancak negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Akyüz ve Yıldırım (2019)	ve	BİST Kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörü şirketlerinde likidite, borçlanma, etkinlik ve kârlılık oranları ile şirket değeri incelenmektedir.	Panel veri analizi	2012-2018	Araştırma kapsamına alınan 19 finansal orandan 8 adet oranın şirket değeri üzerinde anlamlı bir etki

					gösterdiği belirlenmiştir.
Marsha ve Murtaqi (2017)	Endonezya'daki gıda ve içecek sektöründe faaliyet gösteren şirketlerde finansal oranlar ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Çoklu regresyon analizi	2010-2014		Varlık kârlılık oranı ve Cari Oran şirket değeri ile pozitif bir ilişkiye sahipken, Asit Test Oranının negatif bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Demirgüneş (2016)	İstanbul'da faaliyet gösteren imalat şirketlerinde büyüme ve kârlılığın şirket değerine etkisi incelenmektedir.	Faktör ve çoklu regresyon analizi	2007		Büyüme değişkenlerinin şirket değerini pozitif yönde, kârlılık değişkenlerinin ise negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Akhtar vd. (2016)	Pakistan'da faaliyet gösteren şirketlerinde borçlanmanın kaldıraç etkisi ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmiştir.	Regresyon analizi	2010-2015		Kaldıraçtaki artışın şirket değeriyle pozitif bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.
Aygün ve Akçay (2015)	BİST'te kayıtlı şirketlerde kâr yönetimi, borçlanma ve şirket değeri (büyüme) arasındaki ilişki incelenmektedir.	Regresyon analizi	2009-2012		Kâr yönetimi ile şirket büyüklüğü arasında anlamlı pozitif yönde bir ilişki ve kâr yönetimi ile borçlanma arasında anlamlı negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir.
Asiri ve Hameed (2014)	Bahreyn Borsasında işlem gören şirketlerde finansal oranlar ile şirket değeri arasındaki ilişki incelenmektedir.	Regresyon analizi	1995-2013		Şirket büyüklüğü ve aktif kârlılığının şirket değeri üzerinde anlamlı ve önemli ölçüde etkili olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde, literatürde finansal oranlar ile şirket değeri arasındaki ilişkinin tespiti ile ilgili çalışmalarda farklı analiz tekniklerinin uygulandığı görülmektedir. Bu tekniklerden panel veri analizi ve çoklu regresyon analizi tekniği en çok kullanılan teknikler olarak yer almaktadır. Literatürdeki çalışmaların büyük bir çoğunluğu 2018-2022 yıl aralığının da 5 yıllık bir dönemi araştırma kapsamı olarak almışlardır. Literatürdeki çalışmalarda bağımsız değişken olarak likidite ve kârlılık oranlarının kullanıldığı görülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE VERİ SETİ

Borçlanma, kârlılık ve şirket değeri arasındaki ilişkinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla BİST KOBİ Sanayi Endeksinde kayıtlı şirketlerin 2021-2025 yılları arasındaki mali tablo verileri çalışmanın veri setini oluşturmuştur. Araştırmanın yapıldığı dönem itibariyle bu endekste kayıtlı 21 şirket bulunmaktadır. 1 adet şirketin mali tablo verilerine ulaşılamadığı için araştırmanın örnekleminde 20 şirketin verileri analiz edilmiştir. Araştırma kapsamına dahil edilen şirketlerin her bir yıl için mali tablo verilerine ulaşılma yoğunluğunu sağlayan 2021-2025 yıl aralığı araştırma dönemi olarak seçilmiştir. Araştırma kapsamına alınan şirketlere ait veri kaynağı, Kamuyu Aydınlatma Platformu'nun internet adresindeki sayfasından elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan şirketler BİST'teki kısaltma unvanları ile Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Şirketlerin Kısaltılmış Adları

Sıra No	Şirket Kısa Adı
1	BAYRK
2	BURVA
3	DNISI
4	DOGUB
5	ERSU
6	IZFAS
7	IZINV
8	LUKSK
9	NIBAS
10	ORCAY
11	OZRDN
12	POLTK
13	PRZMA
14	RODRG
15	RTALB
16	RUZYE
17	SAMAT
18	SEYKM
19	VANGD
20	YAPRK

Kaynak: (KAP, 2026)

3.2. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ VE TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ

Araştırmanın amacı doğrultusunda analizde, borç oranı, finansal kaldıraç oranı ve varlık kârlılık oranı bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Literatürde borçlanma ve kârlılık oranları ile şirket değeri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Ayriçay ve Türk (2014) ve Uyar ve Sarak (2020) çalışmalarında kullanılan borçlanma ve kârlılık değişkenleri bu çalışmada kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak ise Demirgüneş (2016) ve Yıkılmaz (2022) çalışmalarında kullandıkları şirket değeri değişkeni bu çalışmada kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak kullanılan şirket değeri, piyasa değeri/defter değeri oranı olup, öz sermayenin piyasa değerinin, öz sermayenin defter değerine bölünmesiyle hesaplanmakta ve PD/DD ile gösterilmektedir. Araştırmada kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Bağımsız ve Bağımlı Değişkenler

	Değişken	Sembol	Formül
Bağımsız Değişken	Borç Oranı	BO	Borç Toplamı / Öz sermaye
	Finansal Kaldıraç Oranı	FKO	Borç Toplamı / Varlık Toplamı
	Varlık Kârlılık Oranı	VKO	Net Kâr / Ortalama Varlık
Bağımlı Değişken	Şirket Değeri	ŞD	Piyasa Değeri / Defter Değeri

Bu çalışmada araştırma verileri, SPSS 25.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle veriler, tanımlayıcı istatistiksel veri normalliği, çoklu doğrusallık ve otokorelasyon testi gibi klasik varsayım testleri ile test edilmiştir. Sonrasında belirlenen araştırma modeline göre oluşturulan hipotezin doğrusal regresyon analizi ile testi gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan regresyon modelinde, bağımlı değişken şirket değeri, bağımsız değişken olarak borç oranı, finansal kaldıraç oranı ve varlık kârlılık oranı değişkenleri kullanılmıştır. Belirlenen bu değişkenler ile oluşturulan modelin regresyon denklemi:

$$SD = (\beta_0 + \beta_1 BO + \beta_2 FKO + \beta_3 VKO) + \varepsilon \quad (1)$$

Araştırmanın modeli borçlanma ve kârlılık oranlarının, şirket değeri üzerinde etkisi olduğu hipotezi üzerine kurulmuştur. Alternatif hipotez aşağıdaki gibi kurgulanmıştır;

H1: Borçlanma ve kârlılık şirketin değeri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Doğrusal regresyon analizleri yapılmadan önce, Kolmogorov-Smirnov Testi ile verilerin normalliği ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Kolmogorov-Smirnov Analizi Test Değerleri

		Standartlaştırılmamış Kalıntı (ŞD)
N		100
Normal Parametreler (a,b)	Ortalama	8,27236
	St. Sapma	0,497013

Farklılıklar	Mutlak	0,081
	Olumlu	0,060
	Olumsuz	-0,081
Test İstatistiği		0,081
Anlamlılık (2-tailed)		0,105 ^c

- a. Test dağılımı Normaldir.
- b. Verilerden hesaplanmıştır.
- c. Lilliefors Anlamlılık Düzeltmesi.

Tablo 4 incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov normalliğinin büyüklüğü görülmektedir. (2-tailed) anlamlılık normallik testi, standartlaştırılmamış artık verilerin anlamlılık değeri 0,105'dir. Bu değer hem test istatistik değeri 0,081'den büyük hem de %5'ten ($p > 0,05$) büyük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için verilerin normal dağılıma sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Uysal ve Kılıç, 2021: 224). Daha sonra çoklu doğrusallık testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Çoklu Doğrusallık Analizi Test Değerleri

Model	Katsayılar (a)	
	Çoklu Doğrusallık İstatistikleri	
	Tolerans	VIF
BO	0,175	5,716
FKO	0,175	5,705
VKO	0,976	1,024

- a. Bağımlı Değişken: Şirket Değeri

Tablo 5'e göre, çoklu doğrusal bağlantı değerlerine bakıldığında Tolerans değerlerinin 1'e yakın ve VIF değerlerinin 10'dan küçük olduğu görülmektedir. Bu sonuç regresyon modelinde bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığını göstermektedir (Hoş, 2020: 310). Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi ve bu korelasyon ilişkilerinin anlamlılık düzeyi Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Korelasyon Analizi Test Değerleri

	Değişken	ŞD	BO	FKO	VKO
Pearson Korelasyon	ŞD	1,000			
	BO	-0,535	1,000		
	FKO	-0,599	0,708	1,000	
	VKO	-0,066	-0,153	-0,147	1,000

Tablo 6 incelendiğinde, şirket değeri ile borçlanma ve kârlılık değişkenleri arasında negatif korelasyon olduğuna işaret eden katsayılar görülmektedir. Ayrıca tüm değişkenler arasında yüksek korelasyonun olmamasından dolayı çoklu doğrusal bağlantı probleminin sonuçları bozmaması beklenmektedir. Korelasyon kritik değerlerinin (0,8) altında olması bu sonucu desteklemektedir (Tuan ve Borak, 2020: 388).

Regresyon modelinin anlamlılığını test etmek için Anova testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Anova Analizi Test Değerleri

Model (a)	Kareler Toplamı	d-f	Kareler Ortalaması	F	p
Regresyon	9,589	4	2,397	15,320	0,000 ^b
Artıklar	14,866	95	0,156		
Toplam	24,455	99			

a. Bağımlı Değişken: Şirket Değeri

b. Tahminciler: (Sabit), BO, FKO, VKO

Tablo 7 incelendiğinde, Anova testi sonuçlarına göre kurulan regresyon modeli ($p < 0,05$) sonucu ile istatistiksel olarak anlamlıdır (Hoş, 2020: 310). Regresyon modelinin istatistiksel özeti Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Regresyon Modelinin İstatistiksel Özet Değerleri

Model (b)	(R)	(R ²)	Düzeltilmiş (R ²)	Tahminin Std. Hatası
	0,619 ^a	0,383	0,364	0,396444

a. Tahminciler: (Sabit), BO, FKO, VKO

b. Bağımlı Değişken: Şirket Değeri

Tablo 8 incelendiğinde, (R²) değerinin 0,383 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre bağımsız değişkenler bağımlı değişkende meydana gelen değişimlerin %38,3’ünü açıklayabilmektedir.

3.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın modelinde kurulan hipoteze ilişkin yapılan analizin sonucunda borçlanma ve kârlılık oranlarının şirket değeri üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Hipoteze ilişkin analiz bulguları aşağıda verilmiştir;

H1: Borçlanma ve kârlılık şirketin değeri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

H1 hipotezine ait analiz sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Borçlanma ve Kârlılığın Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model (a)	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar		t	p
	β	Std. Hata	β			

Sabit	8,838	0,100		88,285	0,000
BO	0,022	0,137	0,031	0,162	0,872
FKO	-1,682	0,495	-0,650	-3,395	0,001
VKO	-0,413	0,214	-0,156	-1,928	0,047

a. Bağımlı Değişken: Şirket Değeri

Tablo 9'a göre, borçlanma oranları ile şirket değeri arasında kurulan doğrusal regresyon modeli;

$$\text{ŞD} = (8,838) + (0,022) \text{BO} + (-1,682) \text{FKO} + (-0,413) \text{VKO} \quad (2)$$

Sabit değer pozitif 8,838'dir. Borç oranı, finansal kaldıraç oranı ve kârlılık oranı değişkenlerinin değerleri sıfıra eşit olduğunda, şirketin değerinin seviyesinin veya büyüklüğünün yine de 8,838 olduğunu göstermektedir. Borç oranı değişkeninin regresyon katsayısı 0,022 gibi pozitif bir değere sahiptir. Borç oranı değişkeninin marjinal etkisinin 0,022 değerinde ve aynı yönde olacağı anlamına gelmektedir. Finansal kaldıraç oranı değişkeninin regresyon katsayısı -1,682 gibi negatif bir değere sahiptir. Finansal kaldıraç oranı değişkeninin marjinal etkisinin 1,682 değerinde ve ters yönde olacağı anlamına gelmektedir. Varlık kârlılık oranı değişkeninin regresyon katsayısı -0,413 gibi negatif bir değere sahiptir. Varlık kârlılık oranı değişkeninin marjinal etkisinin 0,413 değerinde ve ters yönde olacağı anlamına gelmektedir. Regresyon analizi sonucuna göre modeldeki finansal kaldıraç oranı ve kârlılık oranı katsayıları istatistiksel anlamlıdır ($p < 0,05$). Borç oranı katsayısı ise anlamlı değildir ($p > 0,05$). Hipotez testlerine ilişkin analiz sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Hipotez Testi Analiz Sonuçları

Değişken	t	p	Sonuç
BO → ŞD	0,162	0,872	Ret
FKO → ŞD	-3,395	0,001	Kabul
VKO → ŞD	-1,928	0,047	Kabul

Tablo 10 incelendiğinde, borçlanma ve kârlılık hipotezi (H1) kapsamında finansal kaldıraç oranı ve kârlılık oranının şirket değeri üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğu ($p < 0,05$) tespit edilmiştir. Borç oranının ise şirket değeri üzerinde bir etkiye sahip olmadığı ($p > 0,05$) tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanan pandemi krizi, ekonomik ve finansal olarak birçok sorun yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle yaşanan bu sorunlardan en fazla etkilenen işletmeler, küçük ve orta ölçekteki işletmeler olarak görülmektedir. Bu bağlamda, araştırma kapsamına alına 20 adet KOBİ sanayi endeksinde kayıtlı şirketin, pandemi sonrası ekonomik olarak toparlanma dönemi kabul edilen 2021-2025 yıllarına ait finansal verileri analiz edilmiştir. Bu analiz için detaylı literatür taraması yapılarak borçlanma ve kârlılık bağlantılı olan belirli göstergeler seçilmiştir. KOBİ sanayi endeksinde kayıtlı şirketlerin borçlanma ve kârlılık değişkenleri ile şirket değeri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular, mevcut durumu değerlendirmede ve gelecekteki fırsatları belirlemede önemli bir sonuç sunması beklenmektedir.

Çalışmada kullanılan çoklu doğrusal regresyon analizinin sonuçlarına göre, borçlanma ve kârlılık değişkenlerinin şirket değeri üzerindeki etkisi belirlenmiştir. Finansal kaldıraç ve varlık kârlılık değişkeninin şirket değeri üzerindeki etkisi anlamlı ve negatif yönlüdür. Etki değerleri, finansal kaldıraç oranını için (-1,682) ve varlık kârlılık oranını için (-0,413) olarak gerçekleşmiştir. Borç oranı değişkeninin şirket değeri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Borçlanma ve kârlılığın şirket değeri üzerindeki etkisine yönelik yapılan bu çalışma hem borçlanma ve kârlılığın birlikte eşleştirilmiş etkisini göstermesi bakımından önceki çalışmalardan farklı bir sonuç sunmaktadır. Araştırmada tespit edilen borçlanmanın negatif ilişkisi sonucu, Yılmaz Özekenci (2025), Ayuningtiyas ve Novitasari (2025), Hertina vd. (2021) ve Aygün ve Akçay (2015) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile örtüşmektedir. Araştırmada elde edilen varlık kârlılık oranı ile şirket değeri arasındaki negatif ilişki, Karadeniz ve İskenderoğlu (2022) ve Thabet vd. (2021) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile örtüşmektedir.

Bu çalışmanın borçlanma ve kârlılık ile şirket değeri ilişkisi üzerine birtakım bulgular sunmasına karşılık, bazı kısıtları ve sınırlamaları mevcuttur. Çalışmada borçlanma ve kârlılık oranları olarak belirlenen değişkenler belli oranlar çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak mali yapı ve kârlılık oran grupları içinde diğer oranlar (kısa vadeli borç oranı, uzun vadeli borç oranı, kısa vadeli borçların uzun vadeli borca oranı, brüt kâr oranı, faaliyet kâr oranı, net kâr oranı) göz ardı edilmiştir. Çalışma yalnızca veri erişilebilirliğine göre 20 şirket ile sınırlandırılmıştır. Ancak araştırma kapsamına alınan 2021-2025 dönemine ait veriler oldukça günceldir. Gelecek çalışmalarda, bağımsız değişken sayısı ve çeşitliliği değiştirilerek analiz yapılabilir. Çünkü değişkenler arasındaki ilişkilerin modellenmesi, kurulan modelde bulunan katsayılar ve katsayıların istatistiksel anlamlılıkları, örneklem genişliğinden etkilenmektedir.

Bu çalışmada, elde edilen bulgulara göre, yukarıda belirtilen sonuçların dışında yatırım tavsiyesinde bulunulması gibi farklı bir çıkarımın yapılamayacağı söylenebilir. Şirket yöneticileri ve yatırımcılar, bu bulguları borçlanmayı planlayan, kurumsal değeri artırmaya yönelik girişimleri teşvik eden politikalar geliştirmek için kullanabilirler.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, İ. (2025), "Analysis of The Relationship Between Financial Performance Indicators and Earnings Per Share Using Panel Data Method", İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi, 5(2); 192-198. <https://doi.org/10.56723/dyad.1680993>
- AKARÇAY, M. ve Ersoy, E. (2023), "Nakit Akış Riskinin Sermaye Yapısı Kararlarına Etkisi", *Fiscaeconomia*, 7(1); 251-273. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1158992>
- AKHTAR, W., Khan, F. A., Shahid, A. and Ahmad, J. (2016), "Effects of Debt on Value of a Firm", *Journal of Accounting and Marketing*, 5(4); 1-4.
- AKYÜZ, K. C. ve Yıldırım, İ. (2019), "Finansal Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi; Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi Sektöründe Bir Uygulama", *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7; 1778-1792.
- ANDRIYANI, I., Azrin, A. and Imam, M. K. (2023), "Effect of Financial Ratios on Firm Value With Profit Growth As Moderating Variable on Acquisition Companies in Indonesia", *Neo Journal of Economy and Social Humanities*, 2(3); 204-215. <https://dx.doi.org/10.56403/nejesh.v2i3.129>
- ASIRI, B. K. and Hameed, S. A. (2014), "Financial Ratios and Firm's Value in The Bahrain Bourse", *Research Journal of Finance and Accounting*, 5(7); 1-10.
- AYGÜN, M. ve Akçay, A. (2015), "Firma Büyüklüğü ve Borçlanmanın Kar Yönetimi Üzerindeki Etkisi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66; 57-68.
- AYRIÇAY, Y. ve Türk, V. E. (2014), "Finansal Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi: BİST'te Bir Uygulama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 64; 53-70.

- AYUNINGTIYAS, I. S. and Novitasari, L. (2025), "The Relationship Between Financial Performance and Firm Value: Empirical Evidence on Real Estate Companies in Indonesia", *Indonesian Journal of Economic and Management Sciences (IJEMS)*, 3(4); 507-516. <https://doi.org/10.55927/ijems.v3i4.146>
- BON, A. T. (2021), (September 14-16), "The Effect of Financial Ratios on Firm Value: Empirical Evidence From Property and Real Estate Sector Companies Listed on The IDX", *Proceedings of the Second Asia Pacific International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, Surakarta, Indonesia.
- BRAHMA, S., Nwafor, C. and Boateng A. (2021), "Board Gender Diversity and Firm Performance: The UK Evidence", *International Journal of Finance and Economics*, 26; 5704-5719.
- DALKILIÇ, E., Temiz, H. ve Özkan, A. (2021), "Muhasebe Bilgi Kalitesinin Firma Performansı ve Firma Değeri Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(3); 284-301.
- DEMİRGÜNEŞ, K. (2016), "Firma Değerinin Finansal Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11; 159-179.
- HERTİNA, D., Pratidina, Z., O., Debora, S. and Sinaga, O. (2021), "Analysis of Financial Ratio To Company Value", *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 11(7); 3489-3500. <https://doi.org/10.48047/rigeo.11.07.319>
- HIDAYAT, T., Yahya, A., Ayuningtyas, E. A. and Tikaromah, O. (2025), "Determinants of Property and Real Estate Firm Value in Indonesia: Evidence From Panel Data Analysis (2013–2024)", *Owner: Riset and Jurnal Akuntansi*, 9(3); 1882-1892. <https://doi.org/10.33395/owner.v9i2.2754>
- HOŞ, S. (2020), "Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Güvenilirliğinin JACKKNİFE Tekniği İle Sınanmasına Yönelik Bir Araştırma", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(4); 304-316. <https://doi.org/10.11611/yead.634555>
- JARA, M., Lopez-Iturriaga, F., San-Martin, P. and Saona, P. (2020), "Corporate Governance in Latin American Firms: Contestability of Control and Firm Value", *Business Research Quarterly*, 22(4); 257-274.
- JUWONO, H. P. and Santoso, E. B. (2025), "The Effect of Debt Choice on Firm Value", *Jurnal Akuntansi Kontemporer*, 17(1); 53-66. <https://doi.org/10.33508/jako.v17i1.5861>
- KAMUYU AYDINLATMA PLATFORMU, (2026), *Şirketler*. <https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler>. (Erişim Tarihi: 25.01.2026).
- KARADENİZ, E. ve İskenderoğlu, Ö. (2022), "Satış Geliri İle Kar, Karlılık ve Firma Değeri İlişkisi: Borsa İstanbul Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 19(2); 178-195. <https://doi.org/10.24010/soid.1068998>
- LIU, C., Uchida, K. and Yang, Y. (2012), "Corporate Governance and Firma Value During The Global Financial Crisis: Evidence From China", *International Review of Financial Analysis*, 21; 70-80.
- MARSHA, N. and Murtaqi, I. (2017), "The Effect of Financial Ratios on Firm Value in The Food and Beverage Sector of The IDX", *Journal of Business and Management*, 6(2); 214-226.
- ÖNCE, S. (2013), *Mali Analiz*, Anadolu Üniversitesi Yayını. Eskişehir.
- PAMUNGKAS, A. C. and Risman, A. (2025), "The Role of Financial Performance in Mediating The Effect of Sustainability on Firm Value: A Study on Property and Real Estate Companies", *The EUrASEANs: Journal on Global Socio Economic Dynamics*, 2(51); 222-234.
- RINDOVA, V. P. (2005), "Social Measures of Firm Value", *Encyclopedia of Social Measurement*, 523-529.
- ŞANLI, Ö. (2024), "Examining The Relationship Between Financial Ratios and Stock Returns: An Application on BIST 30 Index", *Journal of Applied Microeconometrics (JAME)*, 4(1);1-11. <https://doi.org/10.53753/jame.2424>
- TANG, H. W. and Chang, C. C. (2015), "Does Corporate Governance Affect The Relationship Between Earnings Management and Firm Performance? An Endogenous Switching Regression Model", *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 45(1); 33-58.
- THABET, A. N., Hussein, M. D. and Kendory, E. (2021), "The Influence And Significance of Financial Ratios on Firm Profitability: Evidence From The Listed Banks on Iraqi Stock Exchange", *Special Issue on Computing Technology and Information Management*, 18; 206-228. <https://doi.org/10.14704/WEB/V18SI04/WEB18123>
- TRISNAWATI, A., Ummah, I. and Parlina, N. D. (2024), "Financial Ratio and Firm Value: The Role of Firm Size", *Jurnal Manajemen dan Bisnis*, 23(2); 284-295.

- TUAN, K. ve Borak, M. (2020), “Kazanç Yönetimi ve Finansal Performans: Borsa İstanbul Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 28(44); 381-393.
- UYAR, U. ve Sarak, G. (2020), “Finansal Oranlar İle Firma Değeri İlişkisinin Borsa İstanbul ve Londra Borsası İmalat Sanayi Sektörlerinde Karşılaştırılması”, *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(3); 537-560. <https://doi.org/10.30784/epfad.728785>
- YIKILMAZ, A. (2022), “Yönetici Aşırı Güveninin Firma Değeri ve Borçlanma Kararları Üzerindeki Etkisi: BİST Gıda Sektörü Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23); 199-211.
- YILMAZ ÖZEKENCİ, S. (2025), “Çalışma Sermayesi Yönetiminin Firma Karlılığına ve Firma Değerine Olan Etkisi: BİST Gıda Sanayi Üzerine Bir Uygulama”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(Özel Sayı); 1-18. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.1514920>
- YILDIZ, B. (2020), “Kurumsal Nakit Bulundurma Politikalarına Etki Eden Faktörler: BİST KOBİ Sanayi Endeksi Firmaları Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, *İzmir Yönetim Dergisi*, 1(1); 29-46.
- YUSRIANTI, H., Habsari, T. N. and Prukumpai, S. (2016), “The Effect of Financial and Non-Financial Variables to Firm Performance: Comparison Between Indonesia and Thailand”, *Journal of Accounting and Investment*, 17(2); 118-131.
- YUWONO, W., Candy and Joey (2024), “The Influence of Financial Ratios on Firm Value With The CSR Moderating Variable: LQ45 Companies”, *At-Tadbir: Jurnal Ilmiah Manajemen*, 8(1); 28-43. <https://doi.org/10.31602/atd.v8i1.12879>

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNETİM UYGULAMALARININ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÇALIŞAN İŞ TATMİNİNE ETKİSİ: BİR DERLEME ÇALIŞMASI¹

Dr. Yakup TARCAN²

ÖZET

Küresel rekabet ortamında küçük ve orta büyüklükteki işletmeler iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları açısından yapısal sorunlar barındırmaktadır. Mevcut derleme çalışması KOBİ ölçeğinde İSG yönetim uygulamalarının çalışanların iş tatmini üzerindeki çok boyutlu etkilerini incelemek amacıyla tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında refah yönetimi, acil durum yönetimi ve işyeri ortamı yönetimi analiz edilmektedir. İlgili pratiklerin personelin fiziksel ve psikolojik iyilik hâlini destekleyerek kurumsal bağlılığı artırdığı görülmektedir. Finansal yetersizlikler, yasal boşluklar ve nitelikli insan kaynağı eksikliği küçük işletmelerin güvenlik kültürü oluşturmasını zorlaştırmaktadır. Güvenli bir çalışma iklimi tesis edildiğinde personelin motivasyonu ivmelenmekte ve devamsızlık oranları düşmektedir. Yönetim ile personel arasındaki hiyerarşik mesafenin kısalığı uygulanan tedbirlerin tatmine dönüşüm hızını doruk noktasına taşımaktadır. Gelecek çalışmalarında Türkiye'nin özgün sosyoekonomik koşullarına uygun ampirik yöntemlerin kullanılması önerilmektedir. Politika yapıcıların dar bütçeli işletmelere yönelik teşvik mekanizmalarını genişletmesi acil bir ihtiyaç hâlini almaktadır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Tatmini, Refah Yönetimi, Acil Durum Yönetimi.

THE APPLICABILITY OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY MANAGEMENT PRACTICES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES AND THEIR IMPACT ON EMPLOYEE JOB SATISFACTION: A REVIEW STUDY

ABSTRACT

Small and medium-sized enterprises harbor structural deficiencies regarding occupational health and safety practices despite their substantial employment share. The current review study investigates the multidimensional impacts of occupational health and safety management practices on employee job satisfaction within small enterprises. Welfare management, emergency management, and workplace

Dr. Yakup TARCAN , Erzincan Defterdarlığı, yakuptarcan24@gmail.com, ORCID: 0009-0008-2919-1580

Geliş Tarihi: 03.04.2026 / Kabul Tarihi: 10.06.2026 Çalışma Türü: Derleme

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

environment management are analyzed in depth. Related management practices visibly increase organizational commitment by supporting the well-being of the personnel. Financial inadequacies, legal gaps, and the lack of qualified human resources complicate the establishment of a robust safety culture. When a safe working climate is established, personnel motivation accelerates and internal absenteeism decreases significantly. The short hierarchical distance between management and staff maximizes the conversion rate of implemented safety measures into concrete job satisfaction. The utilization of empirical methods suitable for the unique socioeconomic conditions of Turkey is strongly recommended. Expanding financial incentive mechanisms becomes an urgent necessity for policy makers.

Key Words: SME, Occupational Health and Safety, Job Satisfaction, Welfare Management, Emergency Management.

GİRİŞ

Küresel değişimler ve artan rekabet koşulları ekseninde küçük ve orta işletmeler ülke ekonomilerinde daha çok görülmeye başlamıştır. Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin büyük bir çoğunluğu KOBİ niteliği taşımaktadır. KOBİ’ler ülkede istihdamın yarısını sağlamaktadır. Ekonomiye de ciddi katkı vermektedir (Demirel ve Tikici, 2020). Fakat bahsi geçen işletmelerin ekonomideki yeriyile iş sağlığı ve güvenliği sonuçları arasındaki büyük fark hâlâ akademisyenler ve karar vericiler için önemli bir konu olmaktadır. İş kazalarının yaklaşık üçte ikisinin 1-49 işçi çalıştıran işyerlerinde meydana geldiği düşünüldüğünde KOBİ ölçeğinde İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) uygulamalarının sistematik biçimde ele alınması zorunluluk kazanmaktadır (Eurostat, 2021).

İş sağlığı ve güvenliği yönetimi çalışanların fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak korunmasını ve gelişmesini amaçlamaktadır. Multidisipliner bir nitelik barındırmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü’ne göre iş sağlığı ve güvenliği çalışma ortamlarında riskleri proaktif biçimde tespit etmeyi, ölçmeyi ve yönetmeyi içermektedir (ILO, 2019). Disiplinin yönetsel boyutu iş tatmini, örgüte bağlılık ve çalışanların verimli çalışması gibi etkileriyle birlikte düşünülmektedir. Güvenli ve sağlıklı bir iş ortamı çalışanların işe bağlı hissetmesine ve iş yerine güvenmesine yol açmaktadır. Personelin işe adanmışlık düzeyi yükselmektedir. Bahsi geçen unsurların etkisiyle devamsızlık düşmekte ve organizasyonel gelişim ivme kazanmaktadır (Nahrgang vd., 2019).

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği pratiklerini hayata geçirmek genelde zorlaşmaktadır. Finansal yetersizlikler, yeterli uzman çalışan eksikliği ve zayıf kurumsal hafıza bu işletmelerin yasal sorumluluklarını yerine getirmesini zorlaştıran ana nedenler olmaktadır (Hasle ve Limborg, 2022). Ancak mevcut yasal düzenlemelerin büyük bir kısmı makro ölçekli organizasyonlar gözetilerek hazırlanmaktadır. Belirtilen gerekçeyle küçük ve orta işletmelerde bazen yapısal boşluklar oluşmaktadır. İşyeri hekimi, sağlık birimi ve iş sağlığı güvenliği kurulu gibi kurullar belli bir çalışan sayısının üzerindeki işyerleri için geçerli olmaktadır. Mevcut yasal sınırlar sebebiyle küçük işletmeler bahsi geçen korumalardan faydalanamamaktadır (Cagno vd., 2019).

İş sağlığı ve güvenliği yönetimi son yıllarda dünyada iş tatmini konusunda daha çok incelenmektedir. Refah yönetimi, acil durum yönetimi ve işyeri ortamı yönetimi bahsedilen ilişkiyi belirlemektedir. Bahsi geçen olgu çalışanların işlerinde ne kadar memnun olduklarını doğrudan etkilemektedir (Nahrgang vd., 2019). KOBİ bağlamında ise söz konusu ilişkinin kendine özgü dinamikler çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir zira ilgili işletmelerdeki enformel örgütsel yapı, aile tipi çalışma ilişkileri ve kaynakların kısıtlılığı İSG-iş tatmini bağıını farklı kılan koşullar oluşturmaktadır (Sorensen vd., 2020).

Ulusal literatür incelendiğinde iş sağlığı ve güvenliği ile iş tatmini ilişkisini KOBİ açısından ele alan geniş derlemelerin son derece az olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut çalışmaların büyük bir kısmı ya makro ölçekli sanayi tesislerine odaklanmakta ya da iş sağlığı ve güvenliğinin teknik yanını ele almaktadır. Çalışanların refah seviyesi, örgütsel davranış kalıpları ve yönetsel stratejiler genelde ayrı ayrı ele alınmaktadır. İlgili konular bir arada incelenmediği için araştırmalarda belirgin bir teorik boşluk oluşmaktadır (Eurofound, 2021). Mevcut derleme çalışması söz konusu boşluğu kapatmaya yönelik bir katkı olarak tasarlanmıştır.

İnceleme kapsamında küçük ve orta işletmelerde iş sağlığı ve güvenliğinin ne kadar uygulandığı analiz edilmektedir. Ayrıca bahsi geçen iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının çalışanların iş tatminini nasıl etkilediği de açıklanmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürden derlenen veriler, kavramlar, yasal incelemeler, engeller ve politika önerileriyle birlikte geniş bir biçimde verilmektedir. Çalışma kapsamında refah yönetimi, acil durum yönetimi ve işyeri ortamı yönetimi olmak üzere üç temel İSG

uygulama alanı derinlemesine ele alınmakta ve KOBİ'lere özgü yapısal engeller ile ilgili engellerin aşılmasına yönelik öneriler tartışılmaktadır (Cagno vd., 2019; ILO, 2019).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sanayi devrimi sonrası fabrikalarda seri üretime geçilmiştir. Gelişen sürecin neticesinde çalışma koşullarının standartlara bağlanması gerekmiştir. Çalışma ile ilgili kurallar artık zorunlu olmuştur. Başlangıçta iş güvenliği kavramı spesifik olarak iş kazalarını ve fiziksel yaralanmaları önleme odaklı bir yaklaşım barındırmıştır. Zaman içerisinde ilgili paradigma dönüşüm geçirmiştir. Güncel yaklaşımda çalışanların ruh sağlığı ve sosyal refahı da iş güvenliğine dâhil olmuştur. Artık iş güvenliği daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre iş sağlığı ve güvenliği çalışanların hem beden hem de ruhen iyi olmaları ve bahsi geçen olgunun sürdürülmesi için yapılmaktadır (ILO, 2019). Tehlikeleri önden görmek, riskleri gözden geçirmek ve kontrolleri sırasıyla yapmak bugün iş sağlığı ve güvenliği yönetiminin ana görevleri içinde yer almaktadır. Kavramsal çerçeve genişlemektedir. Bu yüzden işyeri güvenliği artık salt teknik bir konu olarak görülmemektedir. İnsan kaynakları yönetimi, örgüt davranışı ve halk sağlığı gibi alanlar da işin içine girmektedir (Podgórski, 2015). Disiplinler arası genişlemenin neticesinde iş sağlığı ve güvenliği dünya çapında kurallar, ülke yasaları ve şirketin kendi kuralları ile oluşan bir yönetim sistemi olarak kabul edilmektedir.

Küresel düzlemde İSG alanındaki kurumsallaşma çabaları 1919 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasıyla ivme kazanmıştır. Belirtilen tarihten itibaren ilgili alanda köklü bir gelişim süreci yaşanmıştır. Avrupa Birliği'nin 89/391/EEC sayılı Çerçeve Direktifi üye devletlerde işveren yükümlülüklerini standart bir zemine oturtmuş ve İSG'nin hukuki altyapısının güçlendirilmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir (EU-OSHA, 2021). Türkiye'de ise 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 2012 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte mevzuat Avrupa Birliği (AB) normlarıyla büyük ölçüde uyumlu hâle getirilmiştir. İlgili yasa risk değerlendirmesi yapmayı, çalışanlara eğitim vermeyi, işyeri doktoru ve iş güvenliği uzmanı bulundurmaya açıkça istemektedir. Yasal çerçevenin olgunlaşması uygulamadaki denetim mekanizmalarının etkinliğiyle doğru orantılı bir anlam taşımaktadır nitekim mevzuatın varlığı tek başına işyeri güvenliğini garanti etmemekte ve kurumsal farkındalık ile yönetim kapasitesi belirleyici olmaktadır (Arezes ve Miguel, 2016). İş sağlığı ve güvenliği yıllar içinde farklılaşmış ve değişmiştir. İş sağlığı ve güvenliği her zaman sabit kalmamaktadır. Zamanla gerçekleşen toplumsal, teknolojik ve ekonomik gelişmeler neticesinde iş sağlığı ve güvenliği ilgili dinamiklere uyum sağlamakta ve başka bir hâle gelmektedir (Podgórski, 2015).

KOBİ kavramı incelendiğinde farklı kurum ve ülkelerde değişik tanımlara rastlamak mümkün olmaktadır. Kurumlar ve ülkeler KOBİ için farklı tanımlar kullanmaktadır. Bahsi geçen husus karşılaştırma yapılırken metodolojik zorluklar yaratmaktadır. Avrupa Birliği'nin 2003/361/EC kararına göre KOBİ 250'den az çalışanı olan, yıllık cirosu 50 milyon Euro'yu geçmeyen ve bağımsız olan işletmelerdir (European Commission, 2020). Türkiye'de 2005/9617 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi çerçevesinde hazırlanan KOBİ Yönetmeliği çalışan sayısı ve yıllık net satış hasılatını esas almaktadır ve buna göre 1-9 arası çalışanı olan işletmeler mikro, 10-49 arası çalışanı olanlar küçük, 50-249 arası çalışanı olanlar ise orta ölçekli işletme kategorisinde değerlendirilmektedir (KOSGEB, 2018). Türkiye İstatistik Kurumu'na göre Türkiye'deki işletmelerin büyük kısmı ilgili grupta yer almaktadır. İstihdam edilen personelin büyük bir kısmı da bahsedilen işletmelerde iş yapmaktadır. KOBİ'ler ekonomi içinde önemli bir yer almaktadır. İlgili gerekçelerle KOBİ'ler için uygun politika hazırlamak önemli bir amaç hâline gelmektedir (OECD, 2021). Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ile büyük işletmeler arasındaki temel fark küçük işletmelerin daha sınırlı kaynağa ve daha yalın bir yapıya sahip olmasıdır. Belirtilen sebeplerle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde yönetim tarzı değişmektedir. İşletmelerin

sahip olduğu bahsi geçen yapı iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili yapılan planları ve kontrolleri derinden etkilemektedir (Hasle vd., 2020).

KOBİ'ler her zaman aynı yapıda olmamaktadır. Faaliyet gösterilen sektör, bulunduğu yer ve operasyonel model gibi unsurlar KOBİ'leri birbirinden ayırmaktadır. İlgili gruplar birbirinden açıkça ayrılmaktadır. İmalat sektöründe faaliyet gösteren bir mikro ölçekli işletme ile hizmet sektöründeki bir orta ölçekli firma arasındaki İSG riski profili, yönetim kapasitesi ve çalışan bileşimi açısından kayda değer farklılıklar bulunmaktadır (EU-OSHA, 2021). Aile işletmesi niteliği taşıyan KOBİ'lerde enformel iş ilişkileri ve çalışanlarla kurulan yakın kişisel bağlar öne çıkarken büyüme odaklı girişimci KOBİ'lerde kurumsal dönüşüm baskıları belirleyici olmaktadır. Finansal dar boğazlar yaşayan işletmeler dışarıdan iş sağlığı ve güvenliği danışmanlığı almakta zorlanmaktadır. Bahsedilen engel işletmelerin kanunen yapması gerekenleri yerine getirmesini güçleştirmektedir (Cagno vd., 2019). Sınıflandırma üzerine yürütülen araştırmalar ölçek büyüklüğünün tek başına bir belirleyici olmadığını ve kurumsal kültür ile liderlik anlayışının İSG performansı üzerinde en az ölçek kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Sorensen vd., 2020).

İş tatmini bireyin yaptığı işe ve kurumsal iklime yönelik bilişsel ile duyuşsal tepkilerini yansıtmaktadır. İlgili kavramı ilk olarak Locke 1969 yılında tanımlamıştır. O zamandan beri örgütsel psikoloji içinde bahsedilen konu sık sık ele alınmıştır. Bireyin iş ortamına dair beklentileri ile elde ettiği somut çıktılar arasındaki uyum mesleki doyum seviyesini doğrudan belirlemektedir. Çalışanın beklediği ile bulunduğu arasında fark görmesi tatminini azaltmaktadır (Judge vd., 2017). İş tatmini maaş, terfi fırsatı, yöneticiyle ilişki, iş arkadaşları ve işin kendisini içermektedir. Herzberg'in iki faktör kuramı motivasyon-hijyen ayrımıyla ilgili bileşenleri tatmin ve tatminsizlik kaynakları olarak sınıflandırmakta ve güvenlik koşulları ile fiziksel çalışma ortamını hijyen faktörler arasında konumlandırmaktadır. Çizilen teorik çerçeve iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının iş tatminine nasıl etki ettiğini anlamak için iyi bir başlangıç sağlamaktadır (Raziq ve Maulabakhsh, 2015).

İş tatminiyle ilgili teorilere bakıldığında Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ve Hackman ile Oldham'ın iş özellikleri modeli arasında birçok farklı yol olduğu görülmektedir. Maslow'un hiyerarşisinde güvenlik ihtiyacı temel fiziksel ihtiyaçlardan sonra gelmektedir. Güvenli bir iş ortamı insanlar için güçlü bir motivasyon kaynağı olmaktadır. İş özellikleri modeli beceri çeşitliliği, özerklik ve geribildirim mekanizmalarının tatmin üzerindeki etkisine odaklanmaktadır (Humphrey vd., 2017). Sosyal değişim teorisine göre işveren güvenli ve destek veren bir iş ortamı sunarsa çalışanlar da buna karşılık vermektedir. Belirtilen eksende çalışanlar şirkete daha çok bağlanmakta ve işlerinden daha çok memnun olmaktadır (Blau, aktaran Cropanzano ve Mitchell, 2016). Tüm teorik yaklaşımların kesiştiği ortak nokta fiziksel ve psikolojik güvenlik koşullarının iş tatmininin vazgeçilmez ön koşullarından biri olmasıdır ve ilgili eksen üzerinden İSG yönetimi ile iş tatmini arasındaki ilişki kaçınılmaz biçimde anlam kazanmaktadır (Nahrgang vd., 2019).

2. KOBİ'LERDE İSG UYGULAMALARININ MEVCUT DURUMU

2.1. Türkiye'de Kobi'lerde İsg'nin Genel Görünümü

Türkiye'de İSG alanındaki yasal altyapının AB normlarıyla büyük ölçüde uyumlu hâle getirilmiş olmasına karşın uygulama pratiği ilgili uyumun oldukça gerisinde kalmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu verileri Türkiye'de iş kazası oranının Avrupa'da en yüksekler arasında olduğunu göstermektedir (SGK, 2022). KOBİ'lerin ilgili tablodaki payı son derece ağır bir görünüm sergilemekte ve iş kazalarının yaklaşık %65'i 1-49 çalışan istihdam eden işyerlerinde gerçekleşmektedir. Bahsi geçen oran küçük işletmelerde güvenlik açıklarının aslında yapı ile ilgili bir sorun olduğunu ve basit çözümlerle ortadan

kalkmayacağını göstermektedir. İSG kültürünün henüz olgunlaşmadığı işyerlerinde güvenlik önlemleri çoğunlukla birer maliyet kalemi olarak algılanmakta ve mevcut algı zorunlu yatırımların ertelenmesine ya da hiç yapılmamasına zemin hazırlamaktadır (Aksorn ve Hadikusumo, 2018). İncelemeler ışığında Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmelerin iş sağlığı ve güvenliği hususunda işveren nezdindeki bilgi eksikliğinin, denetimlerin sık yapılmadığı ve kayıtsız çalışanların gizli bir sorun yarattığı ortaya çıkmaktadır (Demirel ve Tikici, 2020).

Veriler incelendiğinde ülkede bölgelere ve iş alanlarına göre de farklar görülmektedir. Organize sanayi bölgelerinde çalışan küçük ve orta ölçekli işletmelerle atölye tipi küçük işletmeler arasında iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında büyük bir fark bulunmaktadır. İmalat, inşaat ve tarım sektörlerinde faaliyet gösteren küçük işletme personeli kimyasal ajanlara, ergonomik risklere ve mekanik tehlikelere daha yoğun biçimde maruz kalmaktadır (EU-OSHA, 2021). Türkiye’de küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili kayıtları toplayan sağlam ve güncel bir veri tabanı bulunmamaktadır. Veri eksikliği sebebiyle politika geliştirmek zorlaşmaktadır. Mevcut verilerin büyük bölümünün SGK kayıtlarına dayandığı ve kayıt dışı kazaların ilgili tabloya yansımadağı göz önünde bulundurulduğunda gerçek risk düzeyinin resmi istatistiklerin önemli ölçüde üzerinde olduğu değerlendirilmektedir (Eurostat, 2021). Ortaya çıkan eksende Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği için çıkarılan yasalar ile gerçek hayatta yapılan uygulamalar arasında her zaman bir fark görülmektedir (ILO, 2019).

2.2. İş Kazaları Ve Meslek Hastalıklarının Kobi'lerdeki Dağılımı

KOBİ’lerde iş kazası riskinin yüksek olmasının ardında birden fazla etkenin eş zamanlı işlediği görülmektedir. Risk değerlendirmesi yapılmaması, kişisel koruyucu donanım sağlanmaması, çalışanlara yeterli güvenlik eğitimi verilmemesi ve acil durumlar için yazılı prosedür olmaması ilgili sorunları öne çıkarmaktadır (Hasle vd., 2020). Küçük işletmelerde işin yoğunluğu ve üretim baskısı nedeniyle güvenlik prosedürlerine uyum çoğunlukla ikinci plana atılmakta ve çalışanlar risk farkındalığından yoksun biçimde tehlikeli koşullara maruz kalmaktadır. SGK’nın 2022 yılı verilerine göre en fazla iş kazası sırasıyla imalat, inşaat ve tarım sektörlerinde yaşanmakta ve bahsedilen sektörlerin tamamında mikro ve küçük ölçekli işletmeler baskın yapıyı oluşturmaktadır (SGK, 2022). İş kazası hesaplamak için tedavi ve tazminat masrafları yeterli olmamaktadır. Kazaların finansal bilançosu hesaplanırken doğrudan maliyetlere ek olarak üretim kesintisi, personel devir hızı ve kurumsal itibar zedelenmesi de denkleme dâhil edilmektedir (Eurostat, 2021). Küçük işletmelerde ilgili masrafların kontrolsüz artışı tek bir büyük iş kazasında bile işletmenin para anlamında ayakta durmasını zorlaştırmaktadır (Cagno vd., 2019).

Meslek hastalıkları konusu iş kazalarından daha karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. Meslek hastalığı tanısı uzun sürmektedir. Belirtiler başka hastalıklarla karışabilmektedir. Küçük işletmelerde işyeri hekimi erişiminin kısıtlı olması süreci zorlaştırmaktadır. İlgili gerekçelerle gerçek meslek hastalığı sayısı resmi rakamlara tam olarak yansımamaktadır. Türkiye’de meslek hastalıkları tanısı Avrupa’ya göre az tespit edilmektedir. Görülen tablo sağlıkta bir başarıyı göstermemektedir. İlgili eksiklik meslek hastalıklarını tespit etmede ve bildirmede sorun olduğunu ortaya koymaktadır (ILO, 2019). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışanlarda en fazla görülen meslek hastalıkları kimyasallara maruz kalma, gürültüden işitme kaybı, kas-iskelet sistemi deformasyonları ile ruhsal yorgunluk olmaktadır. Psikolojik riskler bağlamında iş yoğunluğu, iş güvencesizliği ve düşük özerklik düzeyinin küçük işletme çalışanlarında tükenmişlik ve kronik stres riskini artırdığı araştırma bulguları tarafından desteklenmektedir (Giorgi vd., 2020). Değerlendirilen veriler ışığında KOBİ’lerde iş sağlığı sorunlarının

kaza sayıları ile sınırlı olmadığını ve iş sağlığının toplum için büyük bir sorun olduğunu görmek mümkün hâle gelmektedir (Hasle ve Limborg, 2022).

2.3. YASAL DÜZENLEMELER VE UYGULANABİLİRLİK SORUNLARI

Türkiye'de İSG alanındaki temel yasal çerçeve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile bahsi geçen kanun kapsamında çıkarılan ikincil mevzuattan oluşmaktadır. Kanun risk değerlendirmesi yapılmasını, çalışanlara İSG eğitimi verilmesini, işyeri hekimi ve İSG uzmanı istihdam edilmesini zorunlu kılmakta ve acil durum planlarının hazırlanması ile İSG kurullarının oluşturulmasını öngörmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2012). Söz konusu yükümlülüklerin önemli bir bölümü elli ve üzeri çalışan istihdam eden işyerleri için bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Türkiye'de işletmelerin çoğunda elliden az kişi çalışmaktadır. Belirlenen kota sebebiyle elli kişi altı sınırı İSG koruması dışında kalan iş yeri sayısını çok artırmaktadır (KOSGEB, 2018). Yapısal boşluklar tam anlamıyla doldurulmadığı için küçük işletmelerde çalışanlar korumasız kalmakta ve kurulların asıl amacı zedelenmektedir (Arezes ve Miguel, 2016).

Uygulanabilirlik sorunu yasal eşik meselesiyle sınırlı kalmamakta ve denetim mekanizmalarının etkinliği ilgili çerçevede ele alınması gereken kritik bir boyut oluşturmaktadır. Aktif işyeri sayısı ile denetçi kadrosu arasındaki oransızlık periyodik kontrollerin niteliğini düşürmektedir. Küçük işletmelerin denetim sıklığının büyük ölçekli işletmelere oranla belirgin biçimde düşük olduğu bilinmekte ve bahsedilen husus uyumsuzluk davranışlarının görünmez kalmasına zemin hazırlamaktadır (EU-OSHA, 2021). Finansal teşviklerin eksikliği de uygulamada sorunlara yol açmaktadır. Vergi indirimi, destek programı ya da sigorta primi indirimi gibi İSG yatırımlarını ödüllendiren araçlar az olduğu için işverenler gönüllü olarak uyum sağlamak istememektedir (OECD, 2021). İlgili etkenler bir arada değerlendirildiğinde Türkiye'de KOBİ'lere yönelik İSG politikasının kapsam ve uygulama boyutlarında köklü bir yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyduğu görülmekte ve planlanan yapılanmanın merkezine küçük işletmelerin özgün kısıtları ile kapasiteleri yerleştirilmektedir (Hasle vd., 2020; Sorensen vd., 2020).

3. İSG YÖNETİM UYGULAMALARI

3.1. Refah Yönetimi Uygulamaları

Kurumsal refah yönetimi personelin maddi hakedişleri dışında işverence tesis edilen sosyal hizmetler ve yan haklar bütününe ifade etmektedir. Temiz içme suyuna erişim, hijyenik sanitasyon alanları, ergonomik soyunma odaları, beslenme alanları ve ulaşım destekleri ilgili kapsamda en temel unsurları barındırmaktadır (Gopang vd., 2017). Sağlanan imkânlar çalışanların iş yerinde kendini güvenli ve ait hissetmesine yardım etmektedir. Refah uygulamaları temel ihtiyaçların ötesine de geçmektedir. Sağlık sigortası, psikolojik destek ve kariyer gelişimi de refah uygulamalarına dâhil edilmektedir (Eurofound, 2021). KOBİ'ler özelinde değerlendirildiğinde refah hizmetlerinin asgari düzeyde tutulduğu ve sektör ile işletme büyüklüğüne göre ciddi farklılıklar sergilediği anlaşılmaktadır. Sınırlı kaynaklara sahip küçük işletmelerde dahi temel refah standartlarının karşılanmasının yasal bir zorunluluk ve çalışan bağlılığını pekiştiren stratejik bir yatırım niteliği taşıdığı araştırmalar tarafından tutarlı biçimde vurgulanmaktadır (Raziq ve Maulabakhsh, 2015).

Örgütsel pratiklerin çalışanlar nezdindeki bilişsel algısı refah yönetiminin başarı derecesini tayin etmektedir. İşveren çalışanlara sağladığı imkânları önemseydiğini gösterince çalışanlar da karşılık vermek istemektedir. İlgili çerçevede çalışanlar şirkete daha çok bağlanmakta ve işlerinden daha fazla

memnun kalmaktadır (Cropanzano ve Mitchell, 2016). Aile dostu politikalar, esnek çalışma saatleri ve çalışan sağlığına yönelik programlar bahsedilen algıyı artıran uygulamalar içinde bulunmaktadır. Refah programı hazırlama sürecine çalışanları dâhil etmek personelin neye ihtiyacı olduğunu daha net göstermeye yardımcı olmaktadır. Sürece dâhil edilen personelin sunulan programları içselleştirme ihtimali yükselmektedir (Sorensen vd., 2020). Kuramsal ekseninde refah yönetiminin salt bir sosyal sorumluluk pratiği olmadığı ve kurumsal performans, çalışan verimliliği, sürdürülebilir üretim kapasitesiyle doğrudan bağlantılı stratejik bir yönetim aracı hâline geldiği görülmektedir (Eurofound, 2021).

3.2. Acil Durum Yönetimi Uygulamaları

Acil durum yönetimi işyerinde olası tehlike ve afetlere karşı hazırlanmayı, plan yapmayı, eğitim vermeyi ve müdahale etmeyi kapsamaktadır. Yazılı acil durum planları yapmak, acil çıkış yollarını göstermek, ilk yardım malzemelerini bulundurmak ve acil durum tatbikatlarını periyodik olarak tekrarlamak ilgili yönetim işinde önemli bir rol oynamaktadır (Gopang vd., 2017). Acil durum yönetiminin etkin biçimde işleyebilmesi için söz konusu bileşenlerin kâğıt üzerinde kalmayıp günlük çalışma rutinlerine entegre edilmesi gerekmektedir. KOBİ'lerde acil durum planlamasının yasal denetim dönemlerinde gündeme geldiği ve denetim baskısı ortadan kalktığında uygulamanın fiilen askıya alındığı gözlemlenmektedir (Cagno vd., 2019). Acil durum yönetiminin şirketin kültüründe yer alması için üst yönetim her zaman güvenliğe önem vermelidir. Üst yönetimin personelle açık iletişim kurması güvenlik kültürünü beslemektedir. Belirtilen hususlar yönetim pratiğinde büyük önem taşımaktadır (Aksorn ve Hadikusumo, 2018). Yapılan bazı araştırmalar güvenliğe önem veren liderlerin acil durumlara daha iyi hazırlandığını açıkça ortaya koymaktadır (Nahrgang vd., 2019).

COVID-19 salgını acil durum yönetiminde fiziksel riskleri aşan bir etki yaratmıştır. Salgın sürecinde KOBİ'lerin büyük çoğunluğunun biyolojik tehlikelere yönelik acil durum planlarından yoksun olduğu ve eksikliğin çalışan sağlığı ile işletme sürekliliğini tehdit eden ağır sonuçlara yol açtığı görülmüştür (EU-OSHA, 2021). Pandemi tecrübesi acil durum yönetiminin yaralanmalar ya da yangınlarla ilgili olmadığını göstermiştir. Salgınlar, ekstrem iklim olayları ve siber güvenlik sorunlarının da hazırlık kapsamına dâhil edilmesi zorunluluk taşımaktadır. Yeni risklerle baş etmek için KOBİ'lerin profesyonel danışmanlığa erişiminin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Belirtilen amaçla sektörde ortak dayanışma ağları hızla kurulmaktadır (OECD, 2021). İşyerindeki prosedürlere ilişkin periyodik eğitimlerin güvenlik farkındalığını artırdığı ve panik davranışlarını en aza indirerek müdahale etkinliğini yükselttiği de araştırma bulgularıyla kanıtlanmaktadır (Giorgi vd., 2020).

3.3. İşyeri Ortamı Yönetimi

İşyeri ortamı mesleki faaliyetlerin icra edildiği fiziksel, sosyal ve psikolojik atmosferin bütünü ifade etmektedir. Aydınlatma kalitesi, ısı, havalandırma, gürültü, ergonomik ekipman ve çalışma alanının büyüklüğü fiziksel ortamı oluşturan başlıca unsurlar olmaktadır (Raziq ve Maulabakhsh, 2015). Standart altı fiziksel koşullar personelde fizyolojik yıpranmayı hızlandırmakta, konsantrasyon kayıplarına yol açmakta ve kas-iskelet sistemi hastalıklarına zemin hazırlamaktadır. Fiziksel problemlerin etkisiyle işte verim düşmektedir. Bahsi geçen tahribatın neticesinde mesleki tatminsizlik baş göstermektedir. İş yerinde çalışanlar arasındaki ilişki yönetim süreçlerinde önem taşımaktadır. Yönetici ile çalışan arasında açık konuşmak ve adil olmak da kurum kültüründe önem taşımaktadır. İş yükünün dengeli olması, rolün netleşmesi ve çalışanların özgür kalması personelin hem ruh sağlığında hem de işe bağlılığında olumlu etkiler hissettirmektedir (Humphrey vd., 2017). KOBİ'lerde tüm

boyutların eş zamanlı yönetilmesi kaynak kısıtlılığı nedeniyle zorlu olmakla birlikte imkânsız değildir nitekim enformel örgüt yapısının sağladığı esneklik zaman zaman büyük işletmelerin ulaşamadığı hızda iyileştirme kararlarının hayata geçirilmesine olanak tanımaktadır (Hasle vd., 2020).

İşyeri ortamının doğru yönetilmemesi kısa sürede fark edilmeyen maliyetler çıkarmaktadır. Zamanla büyüme gösteren problemler işletmenin rekabet gücünü azaltmaktadır. Kötü fiziksel koşullar yüzünden çalışanlar hastalanmakta ve işe devamsızlık yapmaktadır. Kurum içi devamsızlık oranları artmaktadır. Artan personel sirkülasyonu sebebiyle işe alım ve oryantasyon süreçleri sıklaşmaktadır. Oluşan sirkülasyon kurumun masraflarını yükseltmektedir. İş kalitesi düşmekte ve müşteriler hizmetten memnun kalmamaktadır. Belirtilen unsurlar gizli maliyetlerin açık örneklerini oluşturmaktadır (Eurofound, 2021). Tabloya tersinden bakıldığında destek veren bir işyeri ortamı çalışan bağlılığını, örgütsel vatandaşlık davranışlarını ve üretim kalitesini aynı anda artırabilmektedir. Dünya çapında yapılan araştırmalar işyeri ortamına yatırım yapıldığında küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin bahsi geçen iyileştirmelerden daha çok yarar gördüğünü göstermektedir. Planlı yatırımlar büyük işletmelere göre KOBİ'lere daha fazla katkı sağlamaktadır (Sorensen vd., 2020). Küçük işletmelerdeki hiyerarşik yakınlık karar alma ve uygulama süreçlerini hızlandırmaktadır. Yöneticiler yeni bir vizyon aktardığında çalışanlar ilgili yeniliği daha çabuk kabul etmekte ve kısa sürede uygulamaktadır (Hasle ve Limborg, 2022).

4. İSG UYGULAMALARININ İŞ TATMİNİNE ETKİSİ

4.1. Refah Yönetiminin İş Tatminine Etkisi

Refah yönetimi ile iş tatmini arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Yurt dışında yapılan çalışmalar bu bağı açıkça ortaya koymaktadır. İşe verilen refah olanakları çalışanların temel ihtiyaçlarını ve güvenliklerini karşılamaktadır. Bahsi geçen olgu Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk basamağı oluşturmaktadır ve çalışanların daha motive olmasını sağlamaktadır (Judge vd., 2017). Çalışma ortamı, sağlanan imkanlar ve verilen destek birleştiğinde çalışan işverene daha çok güvenmektedir. Çalışan oluşan güven sayesinde işinden daha çok memnun olmaktadır. Mobarakeh Çelik Kompleksi gibi büyük fabrikalarda yapılan işler çalışanlar karar verirken resmi olmayan yollarla sürece katılırsa işten daha çok memnun kaldıklarını ve iş kazalarının azaldığını göstermektedir (Gopang vd., 2017). Küçük ve orta boy işletmelerde refah uygulamaları genelde bulunmamaktadır. Fakat ilgili uygulamalar içten ve sürekli olursa çalışanlar için çok kıymetli olmaktadır. Küçük bir işletmede yönetici çalışan sağlık sorunu yaşadığında onunla ilgilenirse ya da ona esnek davranırsa çalışan adeta büyük bir refah programı kadar tatmin olabilmektedir. Çünkü kişi kendisine değer verildiğini düşündüğünde bahsi geçen husus tatmini artıran güçlü bir etken olmaktadır (Raziq ve Maulabakhsh, 2015).

Refah uygulamaları ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar bazı faktörlerin ilgili ilişkiyi etkilediğini göstermektedir. Örgütsel adalet algısı, psikolojik güçlendirme ve çalışan sesi bahsedilen aracı değişkenlerin başında gelmektedir. Refah programlarını planlarken ve yürütürken çalışanlardan fikir almak ihtiyaçları daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır. Çalışanlar böylece ilgili programları daha adil görmektedir (Eurofound, 2021). Devamsızlık oranları üzerindeki etki de bahsi geçen ilişkinin önemli bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir; refah düzeyi yüksek çalışanların devamsızlık eğilimlerinin belirgin biçimde düştüğü ve işe bağlılıklarının arttığı gözlemlenmektedir. Araştırmalar kariyer gelişimi ile beceri takdirinin iş tatmini için çok önemli olduğunu göstermektedir. Belirtilen sebeple iyi bir işyeri refahı için refah yönetimi ile iş sağlığı ve güvenliğini bir arada ele alan yaklaşımlar gerekli olmaktadır (Sorensen vd., 2020).

4.2. Acil Durum Yönetiminin İş Tatminine Etkisi

Acil durum yönetiminin iş tatmini üzerindeki etkisi ilk bakışta dolaylı bir ilişki gibi görünse de araştırma bulguları ilgili etkinin hem doğrudan hem de güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışanlar acil bir durumda ne yapacaklarını ve iş yerinde hangi güvenlik önlemleri olduğunu bildiklerinde daha az tehdit hissetmekte ve kendini daha güvende görmektedir (Nahrgang vd., 2019). Psikolojik güvenlik çalışanların kaygısını azaltmakta ve çalışanların aklını işe vermesine yardımcı olmaktadır. Güvenlik bilincinin yüksek olduğu işyerlerinde çalışanların performans motivasyonunun ve iş tatmininin daha yüksek seyrettiği çok sayıda çalışma tarafından tutarlı biçimde doğrulanmaktadır (Aksorn ve Hadikusumo, 2018). Acil durum tatbikatlarını sık sık yapmak ve açıkça konuşmak çalışanlara işverenin onları düşündüğünü göstermektedir. Bahsedilen tutum çalışanların işe olan bakışını iyi yönde değiştirmektedir. KOBİ'lerde ilgili etkinin büyük işletmelere kıyasla daha belirgin olabileceği değerlendirilmektedir zira küçük ölçekli yapılarda her güvenlik uygulaması çalışanlar tarafından bireysel düzeyde daha yakından hissedilmektedir (Cagno vd., 2019).

Acil durum yönetimi ile iş tatmini arasındaki ilişkiye çalışan katılımının etkisi konusunda yapılan araştırmalar artış göstermiştir. Acil durum planları hazırlayan ve tatbikatlara giren çalışanlar olayı izleyenlere göre işlerinden daha memnun olduklarını belirtmektedir (Giorgi vd., 2020). Katılımcı güvenlik yönetimi çalışanların iş yerinde karar alırken söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Çalışanlar oluşan yapı sayesinde daha rahat olmaktadır. Bahsi geçen eksende çalışanlar işlerini isteyerek yapmaktadır. Tüm ilgili bulgular değerlendirildiğinde acil durum yönetiminin iş tatmini üzerindeki etkisinin salt teknik bir güvenlik meselesinin çok ötesinde örgütsel psikoloji ve insan kaynakları yönetimiyle derin kesişimler barındıran zengin bir araştırma alanı oluşturduğu görülmektedir (Sorensen vd., 2020).

4.3. İşyeri Ortamının İş Tatminine Etkisi

Fiziksel çalışma koşullarının iş tatmini üzerindeki etkisi ilk örgütsel psikoloji araştırmalarından bu yana önemini korumaktadır. Yeterli ışık, uygun ısı, normal ses seviyesi ve rahat çalışma aletleri kişiyi daha az yormaktadır. İfade edilen koşullar işi daha iyi yapmaya ve işten memnun olmaya yardım etmektedir (Raziq ve Maulabakhsh, 2015). Kötü fiziksel koşullar çalışanda beden ağrısına ve dikkat dağınıklığına yol açmaktadır. Belirtilen sebeple çalışan işine karşı isteksiz olmakta ve işten ayrılması daha çabuk gerçekleşmektedir. Sosyal çalışma ortamının kalitesi de tatmin üzerinde eşit derecede güçlü bir etki sergilemektedir; destekleyici yönetici davranışları, iş arkadaşlarıyla kurulan dayanışma ilişkileri ve örgütsel çatışma düzeyinin düşüklüğü iş tatmininin en güçlü sosyal yordayıcıları arasında yer almaktadır (Humphrey vd., 2017). Psikolojik çalışma ortamında rol belirsizliği ve çok fazla iş yükü stres ve tükenmişlik yoluyla iş tatminini azaltmaktadır. Mevcut çerçeveyi meta-analiz sonuçları da göstermektedir (Nahrgang vd., 2019).

KOBİ'lerde çalışma ortamı ile iş tatmini bağı kendi şartlarına göre ele alınmalıdır. Küçük bir işyerinde çalışanlar birden çok işi üstlenmektedir. Herkes her işe el atmaktadır. Yöneticiler ile çalışanlar yan yana çalışmaktadır. Belirtilen yapı küçük işyerlerini diğerlerinden ayırmaktadır. Söz konusu içerik hem risk hem de fırsat barındırmaktadır; aşırı rol yükü ve belirsizlik tatmini olumsuz etkilerken yöneticiye yakınlık ve katkının görünür olması tatmini destekleyen etkenler olarak işlemektedir (Hasle vd., 2020). İşyeri ortamında yapılan net değişikliklerin — yeni bir makine almak, dinlenme yerini düzene sokmak, gürültüyü azaltmak gibi işler — küçük işletmelerde çalışanları daha çabuk ve açık bir şekilde memnun etmektedir. Büyük şirketlerde ilgili etki o kadar hızlı ya da gösterişli olmamaktadır. Çalışma ortamının bütüncül kalitesinin değerlendirilmesinde fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutların birbirinden ayrıştırılmaz olduğu ve bahsedilen üç boyutu eş zamanlı ele alan yönetim yaklaşımlarının

en güçlü iş tatmini çıktılarını ürettiği araştırma bulguları tarafından desteklenmektedir (Eurofound, 2021).

4.4. Kobi Bağlamında Özgün Dinamikler

İSG uygulamaları ile iş tatmini arasındaki ilişki KOBİ ortamında bazı özel durumlar göstermektedir. Büyük şirketlerde ilgili ilişki genelde şirket kuralları, insan kaynakları ve sendika görüşmeleriyle dolaylı olmaktadır. Küçük ve orta işletmelerde ise işveren ve çalışan daha çok yüz yüze ve doğrudan konuşmaktadır (Hasle ve Limborg, 2022). Küçük bir işletmede işveren güvenlik konusunda nasıl davranıyorsa çalışan da güvenliğe öyle bakmaktadır. Bahsedilen yerlerde güvenli davranışların oluşması genelde işverenin nasıl liderlik yaptığına ve ahlaki değerlerine bağlı olmaktadır (Cagno vd., 2019). Küçük işletmede çalışanlar işten çıkarılmaktan korkmaktadır. İlgili nedenle bir problem olunca patrona söylememektedirler. Belirtilen gerekçeyle sorunlar hemen ortaya çıkmamaktadır. Zamanla iş yerindeki memnuniyetsizlik büyümektedir. Meydana gelen olgu iş yerinde büyük bir risk oluşturmaktadır (Gopang vd., 2017).

KOBİ'lerde İSG yatırımlarının iş tatminine dönüşüm hızının ve biçiminin büyük işletmelerden farklılaşmasına işaret eden kanıtlar dikkat çekmektedir. Küçük işletme çalışanları yapılan İSG iyileştirmelerini daha kişisel ve doğrudan bir önemsenmişlik mesajı olarak yorumlama eğilimindedir; ilgili çerçeve aynı yatırımın büyük işletmelerde yarattığı tatmin etkisinden daha güçlü bir duygusal karşılık üretebilmektedir (Raziq ve Maulabakhsh, 2015). Mevcut kaynak kısıtlılığının yarattığı sınırlar göz ardı edilmemelidir; KOBİ'lerde İSG yatırımlarının iş tatminine olumlu katkısı belirtilen yatırımların çalışanlar tarafından fark edildiği ve takdirle karşılandığı koşullarda gerçekleşmektedir. İletişimin ilgili noktadaki rolü belirleyicidir; yapılan iyileştirmelerin çalışanlarla paylaşılması ve arkasındaki güvenlik gerekçesinin açıklanması yatırımın iş tatminine dönüşüm oranını anlamlı ölçüde artırmaktadır (Sorensen vd., 2020).

5. KOBİ'LERDE İSG UYGULANABİLİRLİĞİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

5.1. Finansal Ve Kurumsal Engeller

KOBİ'lerde İSG uygulamalarının önündeki en köklü engelin finansal kısıtlılık olduğu hem ulusal hem de uluslararası yazında geniş bir uzlaşıyla kabul görmektedir. Risk değerlendirmesi yaptırmak, İSG uzmanı çalıştırmak, kişisel koruyucu donanım almak ve işyerini güvenlik kurallarına uygun yapmak işyerine büyük bir maliyet getirmektedir (Cagno vd., 2019). Küçük işletmeler genelde az kâr etmektedir. Nakit akışı kolayca bozulmaktadır. Belirtilen sebeple yatırım yapmak zor gelmektedir. Üretimde sorunlar çıkabilmektedir ve rakiplerle uğraşmak gerekmektedir. Kurumsal kapasite yetersizliği finansal kısıtlılıkla iç içe geçen bir engel oluşturmaktadır; İSG yönetimini üstlenebilecek nitelikte insan kaynağının bulunmaması, dış danışmanlık hizmetlerine erişimin güçlüğü ve yönetim zamanının kısıtlılığı ilgili yetersizliğin somut boyutları arasında yer almaktadır (Hasle vd., 2020). Küçük işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği sorumluluğunu genelde işletme sahibi taşımaktadır. İşletme sahibi hem üretimle hem de ofis işleriyle ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Mevcut çerçevede iş sağlığı ve güvenliği için ayrılan zaman ve dikkat ister istemez azalmaktadır. Finansal ve kurumsal engellerin birlikte işlemesi KOBİ'lerde İSG'nin kısır döngüsel bir yapıya sürüklenmesine zemin hazırlamaktadır; yatırım yapılmadığı için kaza riski yüksek kalmakta ve kazalar yaşandığında ortaya çıkan maliyetler yeni yatırımların önünü daha da tıkamaktadır (OECD, 2021).

Devlet destekleri ve teşvikler maddi zorluk çekenler için iyi bir yardım olmaktadır. Türkiye'de mevcut teşvik sisteminin İSG yatırımlarını doğrudan ödüllendiren araçlar bakımından oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde sigorta primi indirimi, vergi avantajı ve hibe gibi destekler küçük ve orta ölçekli işletmelerin iş sağlığı ve güvenliği kurallarına daha çok uymasını sağlamaktadır. İlgili alanda elde edilen bulgular Türkiye'de benzer sistemler geliştirilirken yapılan politika tartışmalarında önemli yer tutmaktadır (EU-OSHA, 2021). Sektörel meslek kuruluşlarının ve KOBİ destek ajanslarının ortak İSG hizmet modelleri aracılığıyla küçük işletmelerin erişim maliyetlerini düşürebileceği mevcut çerçevede önemle vurgulanmaktadır (KOSGEB, 2018). Finansal engelin kalıcı biçimde aşılabilmesi için İSG'nin bir maliyet kalemi olmaktan çıkarılıp uzun vadeli verimlilik yatırımı olarak yeniden konumlandırılması gerektiği; bahsedilen yeniden çerçevelemenin hem politika dilinde hem de işveren iletişim stratejilerinde kararlılıkla benimsenmesi gerektiği araştırma bulguları tarafından desteklenmektedir (Gopang vd., 2017).

5.2. Yasal Boşluklar Ve Denetim Eksiklikleri

Türkiye'de 6331 sayılı Kanun'daki çoğu yükümlülük elli ve daha fazla çalışanı olan işyerleri için geçerli olmaktadır. Daha küçük işletmelerin çoğu bahsi geçen yükümlülüklere dâhil edilmemektedir. Mevcut olgu daha önce de belirtilmiştir. Yasal boşluk salt eşik ile ilgili kalmamaktadır. Denetim kapasitesi yetmezse başka bir sorun ortaya çıkmaktadır (Arezes ve Miguel, 2016). Çalışma ve İş Kurumu'nda iş müfettişi az bulunmaktadır. Denetlenen işyeri fazla olunca denetimler pek sık gerçekleştirilmemektedir. Denetimler sık olmadığında caydırıcılık azalmaktadır. Yasal uyum zorunluluk olmaktan çıkıp isteğe bağlı hâle gelmektedir (EU-OSHA, 2021). Yaptırım mekanizmalarının etkinliği tartışmalı bir alan oluşturmaktadır; uygulanan idari para cezalarının küçük işletmeler için caydırıcı bir büyüklüğe ulaşip ulaşmadığı ve tekrarlayan ihlallerde yaptırım kademesinin işleyip işlemediği sorgulanmaktadır. Yasal çerçevenin ruhuna uygun biçimde işleyebilmesi için salt cezalandırıcı yaklaşımın ötesine geçen danışmanlık odaklı bir denetim modelinin benimsenmesi gerektiği uluslararası iyi uygulama örnekleri tarafından güçlü biçimde desteklenmektedir (ILO, 2019).

Yasal boşlukların başka bir yanı olarak yasalar iş dünyasında hızla ortaya çıkan yeniliklere ve yeni tehnelere yetişememektedir. Uzaktan çalışanlar, platform işi yapanlar ve mevsimlik tarımda çalışanlar arttıkça klasik işyeri güvenliği kurallarına uymayan daha çok çalışan ortaya çıkmaktadır (Eurofound, 2021). Birçok küçük ve orta işletmede sigortasız çalışan bulunmaktadır. Belirtilen sebeple yasalar tam olarak uygulanmamaktadır. Kayıt dışı çalışanlar yasal iş sağlığı ve güvenliği haklarını kullanamamaktadır. Bahsi geçen olgu sebebiyle hem bireyler hem toplum hak kaybetmektedir. İş kazalarının gerçek sayısı tam olarak bilinmemektedir (SGK, 2022). Yasaları uygularken ve denetim yaparken küçük ve orta işletmelerin durumunu ve gücünü göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Belirtilen eksende farklı bir yaklaşım seçmek önem taşımaktadır (Hasle ve Limborg, 2022).

5.3. İnsan Kaynağı Ve Farkındalık Sorunları

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarını zorlaştıran etkenlerden biri işverenlerin ve çalışanların ilgili konuda yeterince farkında olmamasıdır. Pek çok iş yeri sahibi teknik bilgi ya da yönetim eğitimi olmadan işini sürdürmektedir. Belirtilen sebeple iş sağlığı ve güvenliği risklerini düzenli olarak görmek ya da incelemek kolay olmamaktadır. İlgili noktada önemli bir bilgi eksikliği bulunmaktadır (Gopang vd., 2017). Çalışanlar yeterli eğitim almadığında işe yeni başlayanlar ortama alışana kadar kendini koruyamamaktadır. Tehlikeleri tanıyamamaktadır. Bahsi geçen eksiklik neticesinde büyük riskler ortaya çıkmaktadır. Geçici ya da mevsimlik işçilerin bulunduğu

sektörlerde iş sağlığı ve güvenliği eğitimi vermek ve bilgi paylaşımı yapmak her zaman kolay olmamaktadır (EU-OSHA, 2021). Güvenlik kültürü zamanla oluşmaktadır. Arada bir yapılan eğitimler bahsedilen kültürü sağlamada yetersiz kalmaktadır. Günlük işler ve liderlerin nasıl davrandığı güvenlik kültürünü belirlemektedir. Farkındalık sorununu çözerken kişisel adımlar kadar sektörün kurallarını ve toplumda güvenlik anlayışını değiştiren büyük programlara önem vermek gerekmektedir (Sorensen vd., 2020).

Küçük ve orta işletmelerde iyi bir iş sağlığı ve güvenliği uzmanı bulmak ve işe almak genelde zor olmaktadır. Büyük şirketlerde iş sağlığı ve güvenliği bölümleri ve tam zamanlı uzmanlar güvenliği yönetmektedir. Küçük şirketlerde ise güvenliği genelde başka işlerle birlikte yürütmektedirler. Ortak sağlık ve güvenlik birimleri çoğaldıkça ilgili birimler açığı kapatmak için kolay bir yol sağlamaktadır (ILO, 2019). Meslek kuruluşları, ticaret odaları ve sektörel dernekler küçük işletmelere iş sağlığı ve güvenliği eğitimi ya da danışmanlık verdiğinde bahsedilen hizmetler daha ucuza gelmektedir. Doğru bilgi bulmak kolay hâle gelmektedir. Diğer ülkelerde yaşanan tecrübeler farkındalık ve kapasite sorunlarını birlikte ele alan programların tek başına yapılan çalışmalardan daha kalıcı sonuçlar verdiğini göstermektedir (OECD, 2021).

TARTIŞMA

Derlemede paylaşılan bulgular incelendiğinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği yönetim uygulamaları ile iş tatmini arasında tek taraflı bir neden-sonuç ilişkisi bulunmadığı görülmektedir. İlgili iki konu arasında karşılıklı bir etki bulunmaktadır ve bunlar birbirini etkileyen dinamik bir ilişki içinde yer almaktadır. Refah yönetimi, acil durum yönetimi ve işyeri ortamı yönetimi iş tatminini farklı yollarla ve farklı derecede etkilemektedir. Refah uygulamaları çalışanlara lazım olanı sağladığında çalışanlar kendini daha iyi hissetmektedir. Acil durum yönetimi işyerinde güveni artırmaktadır. İş yeri ortamı çalışanları hem ruhen hem de zihnen etkilemektedir. Bahsedilen uygulamalar birleştiğinde insanı merkeze koyan iş sağlığı ve güvenliği yaklaşımı iş tatmini üzerinde beklenenden çok daha fazla etkili olmaktadır (Nahrgang vd., 2019). KOBİ'lerde mevcut sinerji büyük şirketlerde olduğundan daha çabuk ve doğrudan ortaya çıkmaktadır. İşveren ile çalışan arasındaki yakınlık bahsi geçen etkiyi güçlendirmektedir (Hasle ve Limborg, 2022).

Dünya genelindeki araştırmalarla kıyaslandığında Türkiye'de KOBİ iş sağlığı ve güvenliği araştırmalarının sayısı ve içeriği oldukça az kalmaktadır. Mevcut çalışmaların büyük bölümü betimleyici nitelikte kalmaktadır; İSG uygulamalarının iş tatmini ve örgütsel çıktılar üzerindeki etkisini KOBİ ölçeğinde ampirik olarak sınavan çalışmaların sayısı son derece sınırlıdır. Türkiye'de sektörler, kültür ve yasalar başka ülkelerdekilerden farklılık göstermektedir. Başka ülkelerde elde edilen sonuçlar Türkiye'ye doğrudan uygulanamamaktadır. Türkiye'ye uygun araştırmalar yapmak gerekmektedir (Demirel ve Tikici, 2020). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği kültürü nasıl gelişir, işverenlerin davranışlarını hangi etkenler değiştirir ve çalışanlar bir sorun olduğunda neden sessiz kalır, bahsi geçen sessizlik sorunların geç fark edilmesine nasıl sebep olur gibi konular ilgili alanda hâlâ incelenmesi gereken başlıklar arasında yer almaktadır. Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği politikasının gelişmesi için üniversitelerin daha hızlı bilgi üretmesi ve politika yapanların ilgili bilgilerle sık sık buluşması gerekmektedir (ILO, 2019).

Derlemenin sınırlarını açıkça belirtmek gerekmektedir. Mevcut çalışma ampirik veri kullanmamakta ve var olan kaynaklara bakmaktadır. Belirtilen sebeple elde edilen sonuçları herkes için geçerli saymak zor olmaktadır. Çoğu kaynak Batı hakkında yazılmıştır. Bahsi geçen içerik Türkiye'nin özel ekonomik ve kültürel durumunu tam anlatamamaktadır. Başka ülkelerdeki bulguların aynı çıkması ve Türkiye'deki çalışmaların da benzer sonuç göstermesi metinde anlatılan çerçevenin doğru olduğunu

göstermektedir (Gopang vd., 2017). Gelecek araştırmalar için en üretken yönelimin farklı sektörlerden KOBİ'leri kapsayan boylamsal tasarımlar ve karma yöntemli çalışmalar olduğu değerlendirilmektedir; nitekim İSG kültürünün ve iş tatmininin zaman içindeki değişimini izleyen araştırmalar kesitsel çalışmalara kıyasla çok daha zengin ve politika açısından yönlendirici bulgular üretmektedir (Sorensen vd., 2020).

SONUÇ

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği yönetim uygulamalarının çalışanların iş tatmini üzerindeki etkisini inceleyen mevcut derleme konunun hem teori hem de uygulama açısından birçok yönü olduğunu göstermektedir. Yazıdaki araştırmalar refah yönetimi, acil durum yönetimi ve işyeri ortamı yönetiminin iş tatmini üzerinde birlikte olumlu etkiler yaptığını göstermektedir (Gopang vd., 2017; Nahrgang vd., 2019). KOBİ'lerde ilgili etkinin büyük işletmelere kıyasla daha dolaysız bir biçimde tezahür ettiği; işveren tutumunun, liderlik örneğinin ve işyeri kültürünün belirleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır. Para sıkıntısı, yasal eksikler ve bilgi eksikliği bir araya geldiğinde küçük ve orta işletmelerde iş sağlığı ve güvenliği hâlâ bir sorun olarak kalmaktadır (Cagno vd., 2019; EU-OSHA, 2021).

Türkiye'de mevzuat ile Avrupa Birliği standartları arasındaki uyum uzun zamandır konuşulan bir konu olmaktadır. İlgili uyumun gerçek hayata geçmesi ile teori arasında bir fark bulunmaktadır. Hem politika hem de araştırma bahsedilen farkı daha çok göstermelidir. Elli çalışan sınırı bulunduğu için birçok işyeri ilgili kapsama girmemektedir. Ortak işyeri sağlık birimlerinin sayısının artması ve iş sağlığı güvenliği için maddi destek verilmesi önemli adımlar arasında yer almaktadır (ILO, 2019; OECD, 2021). Akademik araştırma boyutunda Türkiye'ye özgü bağlamda KOBİ İSG performansını ve iş tatminiyle ilişkisini inceleyen ampirik çalışmalara duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği çalışanlara, kurumların sürmesine ve topluma katkı sağlamaktadır. İlgili konuyu tam olarak anlamak için teorik olarak öğrenmek yeterli olmamaktadır. Bilgiyi uygulamaya koyan ve yönetime taşıyan güçlü bağlar gerekmektedir (Sorensen vd., 2020; Eurofound, 2021).

KAYNAKÇA

- AKSORN, T. and B. H. W. HADIKUSUMO (2018), "Critical success factors influencing safety program performance in Thai construction projects", *Safety Science*, Vol 46; 709–727, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2007.06.006>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- AREZES, P. M. and A. S. MIGUEL (2016), "Occupational health and safety management systems implementation: The Portuguese reality", *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*, Vol 12; 383–395, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1080/10803548.2006.11076696>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- CAGNO, E.; G. J. L. MICHELI; C. JACINTO and D. MASI (2019), "An interpretive model of occupational safety performance for small- and medium-sized enterprises", *International Journal of Industrial Ergonomics*, Vol 44; 673–685, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2014.03.002>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- CROPANZANO, R. and M. S. MITCHELL (2016), "Social exchange theory: An interdisciplinary review", *Journal of Management*, Vol 31; 874–900, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1177/0149206305279602>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2012), "6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu", Resmî Gazete, Sayı 28339, İnternet Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6331.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.

- DEMİREL, E. T. ve M. TİKİCİ (2020), “KOBİ’lerde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının değerlendirilmesi: Malatya ili örneği”, İşletme Araştırmaları Dergisi, Vol 12; 623–638, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.878>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- EU-OSHA (2021), “Challenges and opportunities for OSH in micro and small enterprises”, European Agency for Safety and Health at Work, İnternet Adresi: <https://osha.europa.eu/en/publications/challenges-and-opportunities-osh-micro-and-small-enterprises>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- Eurofound (2021), “Working conditions and sustainable work: An analysis using the job quality framework”, Publications Office of the European Union, İnternet Adresi: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2021/working-conditions-and-sustainable-work>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- European Commission (2020), “User guide to the SME definition”, Publications Office of the European Union, İnternet Adresi: https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-definition_en, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- Eurostat (2021), “Accidents at work statistics”, European Commission.
- GIORGI, G.; J. M. LEON-PEREZ; S. PIGNATA; G. TOPA and N. MUCCI (2020), “Addressing risks: Mental health, work-related stress, and occupational disease management to enhance well-being”, BioMed Research International, Vol 2020; 1–4, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1155/2020/1863153>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- GOPANG, M. A.; M. NEBHWANI; A. KHATRI and H. B. MARRI (2017), “An assessment of occupational health and safety measures and performance of SMEs: An empirical investigation”, Safety Science, Vol 93; 127–133, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2016.11.020>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- HASLE, P., LİMBORG, H. J., KALLEHAVE, T., KLİTGAARD, C., and ANDERSEN, T. R. (2020). “The working environment in small firms: Responses from owner-managers”. International Small Business Journal, Vol 6; 622-639, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1177/0266242611434675>
- HASLE, P. and H. J. LIMBORG (2022), “A review of the literature on preventive occupational health and safety activities in small enterprises”, Industrial Health, Vol 44; 6–12, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.2486/indhealth.44.6>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- HUMPHREY, S. E.; J. D. NAHRGANG and F. P. MORGESON (2017), “Integrating motivational, social, and contextual work design features: A meta-analytic summary and theoretical extension of the work design literature”, Journal of Applied Psychology, Vol 92; 1332–1356, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.5.1332>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- ILO (2019), “Safety and health at the heart of the future of work”, International Labour Organization, İnternet Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_686645.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- JUDGE, T. A.; H. M. WEISS; J. D. KAMMEYER-MUELLER and C. L. HULIN (2017), “Job attitudes, job satisfaction, and job affect: A century of continuity and of change”, Journal of Applied Psychology, Vol 102; 356–374, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1037/apl0000181>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- KOSGEB (2018), “KOBİ tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılması hakkında yönetmelik”, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, İnternet Adresi: <https://www.kosgeb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- NAHRGANG, J. D.; F. P. MORGESON and D. A. HOFMANN (2019), “Safety at work: A meta-analytic investigation of the link between job demands, job resources, burnout, engagement, and safety outcomes”, Journal of Applied Psychology, Vol 96; 71–94, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1037/a0021484>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- OECD (2021), “OECD SME and entrepreneurship outlook 2021”, OECD Publishing, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1787/97a5bbfe-en>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- PODGÓRSKI, D. (2015), “Measuring operational performance of OSH management system: A demonstration of AHP-based selection of leading key performance indicators”, Safety Science, Vol 73; 146–166, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2014.11.018>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.

- RAZIQ, A. and R. MAULABAKHSH (2015), “Impact of working environment on job satisfaction”, *Procedia Economics and Finance*, Vol 23; 717–725, İnternet Adresi: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00524-5](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00524-5), Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- SGK (2022), “İş kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri”, Sosyal Güvenlik Kurumu, İnternet Adresi: https://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari, Erişim Tarihi: 03.04.2026.
- SORENSEN, G.; E. SPARER; J. A. R. WILLIAMS; D. GUNDERSEN; L. I. BODEN; J. T. DENNERLEIN and G. R. WAGNER (2020), “Measuring best practices for workplace safety, health and wellbeing”, *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, Vol 60; 430–439, İnternet Adresi: <https://doi.org/10.1097/JOM.0000000000001286>, Erişim Tarihi: 03.04.2026.

EVDE SAĞLIK BAKIM HİZMETİ ALAN HASTALARIN MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: ERZİNCAN İLİ ÖRNEĞİ

Hümeyra SADAKLIOĞLU¹

Senanur KILIÇ²

ÖZET

2000'li yılların başından itibaren tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Evde Sağlık Hizmetleri (ESH) alanında önemli gelişmeler ve ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu durumu önemli kılan başlıca faktör, yaşlı nüfustaki artışa paralel olarak sağlık ve bakım ihtiyacının da artmasıdır. ESH'nin hizmet yapısı gereği hastane dışında, ev ortamında sunuluyor olması ise sunulan hizmetin denetimini zorlaştırmakta ve hizmeti bazı yönlerden dezavantajlı hale getirebilmektedir. Bu dezavantajlı durumların ortadan kaldırılabilmesi için hizmet sürecinde hasta memnuniyetinin ölçülmesi, hizmet kalitesinin değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Erzincan ilinde ESH alan hastaların sunulan hizmetten duydukları memnuniyet düzeyinin ölçülmesiyle elde edilen bulgular doğrultusunda bir değerlendirme yapılması ve elde edilen sonuçları olumlu yönde etkileyebilecek çözüm önerilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma verileri, Erzincan il merkezi ve ilçelerinde evde sağlık bakım hizmetini aktif olarak alan toplam 258 hastadan toplanmıştır. Elde edilen bulgular, hizmetin evde sunulması nedeniyle hasta yakınlarının da sürecin önemli bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Süreç içerisindeki iletişim, mahremiyet, çalışan güvenliği ve hizmet sürecinin uzunluğu gibi bazı yıpratıcı unsurların hasta memnuniyetini olumsuz etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Personel kaynaklı memnuniyetsizlik düzeyinin %13,2 olduğu görülmüş olup, memnuniyet düzeyinin artırılması için personelin iletişim eğitimleri ve motivasyon unsurlarıyla desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca hasta yakınlarının da sürecin bir parçası olmaları nedeniyle, hizmet sürecinin başarısında doğrudan etkilerinin bulunduğu konusunda bilgilendirilmeleri ve desteklenmeleri önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evde Sağlık Hizmetleri, Hasta, Memnuniyet

DETERMINING THE SATISFACTION LEVELS OF PATIENTS BENEFITING FROM HOME HEALTH CARE SERVICES: A CASE OF ERZİNCAN

ABSTRACT

Since the early 2000s, significant developments and advances have been made in the field of Home Health Services (HHS) in our country, as in the rest of the world. The main factor contributing to this situation is the increase in health and care needs parallel to the increase in the elderly population.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., EBYÜ Sağlık Yönetimi Bölümü, hsadaklioglu@erzincan.edu.tr, ORCID:0000-0001-6131-495X

² Yüksek Lisans, senakilic973@gmail.com ORCID: 0009-0003-3616-6459

Geliş Tarihi: 07.04.2026 / Kabul Tarihi: 15.06.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

The fact that HHS is provided outside of hospitals, in a home environment, makes it difficult to monitor the service provided and can make the service disadvantageous in some respects. Measuring patient satisfaction during the service process is crucial for eliminating these disadvantages and evaluating service quality. This study aims to evaluate the findings obtained by measuring the satisfaction level of patients receiving HHS in Erzinçan province and to propose solutions that could positively influence the results. The research data was collected from a total of 258 patients actively receiving home health care services in the central city and districts of Erzinçan. The findings show that, due to the service being provided at home, the patients' relatives also become an important part of the process. It is assessed that certain stressful elements within the process, such as communication, privacy, staff safety, and the length of the service process, may negatively affect patient satisfaction. The level of dissatisfaction due to staff was found to be 13.2%, and it is thought that staff should be supported with communication training and motivational elements to increase satisfaction levels. Furthermore, since patients' relatives are also part of the process, it is important that they are informed and supported regarding their direct impact on the success of the service process.

Key Words: Home Healthcare Services, Patient, Satisfaction

GİRİŞ

Sağlık hizmetleri, toplumun yaşam standartlarını yükseltmeyi, ortalama yaşam süresini uzatmayı ve hastalık yükünü azaltmayı amaçlayan temel bir kamu hizmetidir. Değişen demografik yapılar, yaşlı nüfusun artışı ve kronik hastalıkların yaygınlaşması, sağlık hizmetlerinin sürekli geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin kendi ev ortamında sağlık hizmeti alabilmesini sağlayan evde sağlık hizmetleri hem hasta hem de hasta yakınları için önemli avantajlar sunmaktadır. Evde sağlık hizmetleri, hastaların güvenli ve konforlu bir ortamda bakım almasını sağlarken, hastane kaynaklarının daha verimli kullanılmasına ve bakım yükünün azalmasına da katkıda bulunmaktadır (Alnıgeniş, 2023; Kaplan vd., 2025; Aiken vd., 2012).

Evde sağlık hizmetleri, Türkiye’de sağlık sisteminin nispeten yeni gelişen alanlarından birini oluşturmaktadır. Hizmet kapsamının giderek genişlemesiyle birlikte, bu hizmetlerden yararlanan hasta sayısında da dikkat çekici bir artış yaşanmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun artışı ile kronik ve terminal dönem hastalıkların yaygınlaşması, evde sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyacı artırmakta ve bu hizmetlerin önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Sağlık hizmetlerinin önemli bir bileşeni olan evde sağlık hizmetlerinde, hizmet alan bireylerin hassas ve kırılabilir yapısı dikkate alındığında, hizmet kalitesi ön plana çıkmaktadır. Hizmetin etkin ve sürdürülebilir bir şekilde sunulabilmesi için hasta memnuniyetinin sağlanması ve düzenli aralıklarla değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Hasta memnuniyeti, sağlık hizmetlerinden elde edilen tatmin ve hizmetin kalitesine ilişkin algıyı ifade eden temel bir göstergedir. Bu kavram, hastanın hizmet sürecindeki deneyimi, sağlık personelinin ilgisi, hizmetin etkinliği ve hastanın beklentilerinin karşılanması ile doğrudan ilişkilidir (Bhardwaj, 2021; Dewi vd., 2022; Nguyen, 2023; Çetintürk, 2016). Nitekim evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyeti; hastaların tutumları, tedavi ve takip süreçleri ile sağlık personelinin davranışları gibi farklı yapısal boyutların bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle evde sağlık hizmetlerinde, memnuniyetin ölçülmesi, hastaların ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılandığını ve sunulan hizmetin kalitesini değerlendirmek için kritik bir araçtır. Hizmetin bireyselleştirilmesi ve ev ortamına uygun hale getirilmesi, hasta beklentilerini doğrudan etkileyerek memnuniyet düzeyini şekillendirmektedir.

Evde sağlık hizmetlerine yönelik yapılan çalışmalar, özellikle hasta memnuniyetini ele alan araştırmalar açısından sınırlıdır. Literatürde çoğunlukla büyükşehirler veya ulusal düzeyde çalışmalar yer almakta olup, bölgesel farklılıkları ortaya koyan araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışma, Erzincan ili özelinde evde sağlık hizmeti alan bireylerin memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Böylece bölgesel veriler sağlanarak, hizmet sunum süreçlerinin geliştirilmesine yönelik somut önerilerin oluşturulmasına katkı sunulması hedeflenmektedir.

Araştırma, ayrıca hasta memnuniyeti ile sağlık personelinin ilgi ve destek düzeyi arasındaki ilişkileri bütüncül bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Evde sağlık hizmetlerinde memnuniyetin düzenli olarak ölçülmesi, hizmetin kalitesinin artırılmasına, hasta ihtiyaçlarının daha etkin karşılanmasına ve sağlık sisteminde yaşanabilecek eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem bölgesel literatüre özgün bir katkı sunmakta hem de evde sağlık hizmetlerinin niteliğini ve hasta odaklılığını değerlendiren önemli bir referans oluşturmayı hedeflemektedir (Vural vd., 2025).

1. LİTERATÜR TARAMASI

Evde sağlık hizmetleri ve hasta memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, farklı ülkelerde ve farklı örneklemeler üzerinde yürütülen araştırmaların benzer temalara odaklandığı görülmektedir. Bu çalışmalar, hasta memnuniyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörlerin

demografik, klinik veya hizmetle ilgili özelliklerle ilişkilerinin incelenmesi açısından literatürde önemli katkılar sağlamaktadır. Aşağıda yerli ve yabancı literatürden bazı çalışmalara yer verilmiştir.

İlk olarak Tirgil (2018) tarafından yapılan çalışmada, evde sağlık hizmetlerinden yararlanan hasta ve hasta yakınlarının beklenti ve memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. 303 hasta ve yakını ile gerçekleştirilen çalışmada, cinsiyete göre memnuniyet düzeylerinde farklılık olduğu; kadınların erkeklerden daha memnun oldukları belirlenmiştir. Eğitim durumuna göre ise eğitim düzeyi arttıkça memnuniyetin azaldığı görülmüştür. Ayrıca, hizmet süresi ile memnuniyet ilişkisi incelendiğinde, 4 yıldan daha uzun süredir hizmet alan hastaların daha memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Gey ve Yarar (2019) tarafından yapılan çalışmada ise Kars ilinde evde sağlık hizmeti alan hasta yakınlarının demografik özellikleri ve memnuniyet düzeyleri değerlendirilmiştir. 179 hasta yakını ile yürütülen bu çalışmada, katılımcıların %65,9'unun hizmetten çok memnun olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, hasta yakınlarının genelde memnun olmalarına rağmen sağlık personelinin hastalara yeterli zamanı ayıramamasından dolayı memnuniyetsizlik yaşadıkları tespit edilmiştir.

Benzer şekilde, Güdük ve arkadaşları (2021) evde sağlık hizmeti alan hasta ve hasta yakınlarının memnuniyetini ölçmeyi amaçlayan bir araştırma yapmışlardır. 375 katılımcı ile yürütülen çalışmada, katılımcıların %84'ünün hizmetten genel anlamda memnun oldukları görülmüştür. Cinsiyet ve eğitim seviyesi açısından anlamlı bir farklılık saptanmamış; ancak yaş grupları arasında belirgin farklılıklar bulunmuştur. Özellikle 50-59 yaş grubundaki hastaların en yüksek memnuniyeti gösterdiği, 49 yaş ve altı grubun ise en düşük memnuniyet düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Gavurova ve arkadaşları (2021) tarafından Çek Cumhuriyeti'nde yapılan çalışmada ise yatarak tedavi gören 1425 hastanın memnuniyet düzeylerini etkileyen faktörler incelenmiştir. Anket çalışması sonucunda, memnuniyetin en çok sağlık personeliyle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Özellikle doktorların uzmanlık düzeyinin, hemşire ve diğer personelin profesyonelliğinden daha önemli bir faktör olduğu görülmüştür.

Delidaki ve arkadaşları (2022), ulusal bir hastaneden evde bakım hizmeti alan hastaların memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Bulgular, hizmet sunan personelin davranış, tutum ve ilgi düzeylerinin memnuniyet üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Almalki (2023) tarafından yürütülen bir diğer çalışmada, ruh sağlığı merkezinden evde sağlık hizmeti alan 105 hastanın memnuniyetini etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Bulgular, genel olarak memnuniyetin yüksek olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, hasta-personel etkileşimi ve bakım sürekliliği ile memnuniyet arasında zayıf fakat istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Son olarak, Christi ve arkadaşları (2024) Hindistan'da Mehta Kardiyoloji Araştırma Merkezi UNMICRC Enstitüsü'nde cerrahi servislerdeki hemşirelik bakımının kalitesi ve hasta memnuniyeti ilişkisini değerlendirmiştir. 178 hasta ile yürütülen bu çalışmanın sonuçları, hastaların özellikle mahremiyet beklentilerinin yeterince karşılanmadığını ortaya koymuştur. Araştırmada, hemşirelerin hasta mahremiyeti ve huzuruna daha fazla odaklanmaları gerektiği ve bu faktörlerin memnuniyet üzerinde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Bu çalışmada, Erzincan ilinde evde sağlık bakım hizmeti alan hastaların memnuniyet düzeyleri araştırılmıştır. Çalışmanın memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi, varsa sorunlara yönelik çözüm önerileri sunma ve aynı alanda yapılacak çalışmalara öncülük etmesi niyetiyle akademik alanda önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatür taraması sonucunda Erzincan ili kapsamında çalışmaya benzer herhangi bir çalışmanın olmaması da araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışma,

yerel düzeyde evde sağlık bakım hizmetlerinin kalitesi ve hastaya yönelik sonuçlara ilişkin literatürdeki veri eksikliğini gidermeyi, aynı zamanda bölgeye özgü çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkı sunarak ilgili literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Araştırmanın konusu, Erzincan ilinde evde sağlık bakım hizmeti alan hastaların memnuniyet düzeylerinin belirlenmesidir. Sağlık sektöründe hizmet kalitesinin en önemli göstergelerinden biri hasta memnuniyetidir. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde kalitenin sürdürülebilmesi için hasta memnuniyetinin düzenli olarak ölçülmesi ve artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Erzincan ilinde evde sağlık hizmeti alan hastaların sunulan hizmete yönelik memnuniyet düzeylerini belirlemeyi ve elde edilen bulgular doğrultusunda hizmetlerin geliştirilmesine katkı sağlayacak öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Erzincan ili özelinde benzer bir çalışmanın daha önce yapılmamış olması araştırmanın özgün değerini artırmaktadır.

Evde sağlık hizmetleri ve hasta memnuniyeti konusundaki mevcut çalışmalar, genellikle konuyu tek bir memnuniyet faktörü üzerinden ele almaktadır. Oysa evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyeti; erişilebilirlik, personel davranışları ve tedavi takip süreçleri gibi çok yönlü faktörlerden oluşmaktadır. Literatürde, bu alt boyutların genel hasta memnuniyeti üzerindeki etkisini tek bir model içinde bütüncül olarak inceleyen araştırma sayısı oldukça azdır. Bu çalışma, evde sağlık hizmetinin alt boyutlarını birlikte analiz ederek hasta memnuniyetini etkileyen faktörleri bulmayı amaçlamaktadır.

2.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ ve HİPOTEZLERİ

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli çerçevesinde yürütülmüştür. Literatürdeki teorik temeller ve bulgular doğrultusunda araştırmanın hipotezleri şu şekilde yapılandırılmıştır:

Evde sağlık hizmetlerinin başarısında hastaların hizmete kesintisiz ve rahat bir şekilde ulaşabilmesi kritik bir rol oynamaktadır. Literatürde hizmete yönelik erişilebilirlik düzeyinin yükselmesinin hasta memnuniyetini artırdığı savunulmaktadır (İncesu ve ark., 2012). Bu doğrultuda araştırmanın ilk hipotezi şu şekildedir:

- **H₁**. Evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyetinin alt boyutlarından olan erişilebilirlik memnuniyet durumu (EMD) ile hasta memnuniyeti (HM) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hastaların hizmete yönelik beklenti ve tutumları, toplam memnuniyet düzeylerini doğrudan şekillendirmektedir. Literatürde, hastaların sosyodemografik özellikleri ile hizmet süreçlerine dair algısal tutumlarının genel memnuniyet düzeyleri üzerinde belirleyici olduğu savunulmaktadır. Nitekim Sivas'ta yapılan bir çalışmada; hastaların demografik nitelikleri ile beklenti tutumlarının memnuniyet düzeylerinde anlamlı farklılıklar ($p < 0,05$) oluşturduğu saptanmıştır (Tirgil ve Naldöken, 2019). Bu doğrultuda şu hipotez kurulmuştur:

- **H₂**. Evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyetinin alt boyutlarından olan ESH alan hastaların memnuniyet tutumu (ESHAKMT) ile hasta memnuniyeti (HM) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Evde sağlık hizmetlerinde tedavi ve takip süreçlerinin niteliği, hasta memnuniyetini belirleyen en kritik unsurlardan biridir. Literatürde, hasta ve yakınlarının en fazla talep ettiği ve beklenti içinde olduğu alanların doğrudan hastalığın klinik takibi ve tedavisiyle ilgili süreçler olduğu savunulmaktadır. Örneğin inmeli hastalar üzerinde yapılan bir çalışmada; INR takipleri, yara pansumanı, ilaç yazımı ve

enjeksiyon gibi tedavi-takip uygulamalarının hasta ve yakınlarının öncelikli beklentisini oluşturduğu saptanmıştır (Kaya ve ark., 2018). Bu doğrultuda şu hipotez kurulmuştur:

- **H₃**. Evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyetinin alt boyutlarından olan tedavi ve takip sürecine ilişkin memnuniyet durumu (TTSMMD) ile hasta memnuniyeti (HM) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Evde sağlık personelinin profesyonel davranışları ve iletişim becerileri, hasta memnuniyetini doğrudan etkileyen temel belirleyicilerdendir. Literatürde, personelin hizmet sunumundaki yaklaşımının ve istekliliğinin genel memnuniyet düzeyini olumlu yönde şekillendirdiği savunulmaktadır. Nitekim yapılan bir araştırmada; sağlık personelinin hizmet sunumundaki isteklilik düzeyinin %87,6 oranında 'iyi/çok iyi' olarak algılandığı ve bu durumun genel memnuniyet düzeyini (%85) doğrudan pozitif etkilediği saptanmıştır (Yeşiltaş ve Adıgüzel, 2016). Bu doğrultuda şu hipotez kurulmuştur:

- **H₄**. Evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyetinin alt boyutlarından olan sağlık personelinin davranışına ilişkin memnuniyet durumu (SPDMD) ile hasta memnuniyeti (HM) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Erzincan Mengücek Gazi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Evde Sağlık Hizmetleri Birimi verilerine göre yaklaşık 6.000 kayıtlı hastadan 1.000'i aktif olarak hizmet almaktadır. Araştırmaya 18 yaş üstü ve psikolojik/bilişsel sorunu olmayan hastalar Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu ile, 18 yaş altı veya psikolojik/bilişsel problemi olan hastalar ise ailelerinden Veli-Vasi Onam Formu ile dâhil edilmiştir. $\alpha=0,95$ anlamlılık düzeyi ve %5 örneklem hatasıyla belirlenen örneklem 254 kişi olup, çalışma kapsamında toplam 258 kişiye ulaşılmıştır.

2.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, Erzincan ilinde evde sağlık hizmeti alan hastaların memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın yalnızca Erzincan ilindeki hastalarla sınırlı olması temel sınırlılığı oluşturmaktadır. Katılımın gönüllülük esasına dayanması nedeniyle sadece ankete katılmayı kabul eden hasta veya hasta yakınlarının dâhil edilmesi de bir diğer sınırlılıktır. Ayrıca araştırmanın 15 Ekim 2024–15 Ocak 2025 tarihleri arasında belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmesi de çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Bunun yanında, çalışmanın devlet tarafından yürütüldüğü yönündeki algı ve hizmetin kesilmesi endişesi bazı katılımcılarda tedirginliğe yol açmış ve veri toplama sürecinde güçlükler yaşanmasına neden olmuştur.

2.5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma nicel bir çalışma olup veriler anket yöntemiyle yüz yüze ve telefon görüşmeleri aracılığıyla toplanmıştır. Erzincan il merkezi ve ilçelerinde 118 katılımcıya yüz yüze, 140 katılımcıya ise telefonla ulaşılmış ve toplam 258 hastaya anket uygulanmıştır. Araştırma 15 Ekim 2024–15 Ocak 2025 tarihleri arasında yürütülmüştür. Anket formu 20 sorudan oluşmakta olup 14 soru Öksüz'ün (2018), 3 soru Gey'in (2018) çalışmasından alınmış, ayrıca literatür ve saha deneyimleri doğrultusunda hasta memnuniyetini etkilediği değerlendirilen 3 madde uzman görüşleri doğrultusunda ölçeğe eklenmiştir. Maddeler katılımcılar tarafından daha anlaşılır olması amacıyla cümle formuna dönüştürülmüş, içerik bütünlüğü korunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile, güvenilirliği ise Cronbach Alpha katsayısı ile yeniden test edilmiştir. Yapılan literatür taraması, uzman görüşleri ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda ölçeğin Erişilebilirlik Memnuniyet Durumu (EMD), ESH Alan Hastaların Memnuniyet Durumu (ESHAKMD), Tedavi ve Takip Sürecine İlişkin Memnuniyet Durumu (TTSMMD) ve Sağlık Personelinin Davranışına İlişkin Memnuniyet Durumu (SPDMD) olmak üzere toplam 4 alt boyuttan oluştuğu doğrulanmıştır.

2.6. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE UYGULANAN ANALİZLER

Araştırmada, evde sağlık hizmeti alan hastaların demografik özellikleri ve aldıkları hizmetten duydukları memnuniyet düzeyleri anket yöntemiyle ölçülmüştür. Anket uygulamaları hem yüz yüze görüşmeler hem de telefon aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, SPSS ve AMOS paket programları kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmada hasta memnuniyetini ölçmek amacıyla kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini değerlendirmek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmış; elde edilen bulgular, ölçeğin dört boyutlu yapısının kabul edilebilir uyum değerleri sunduğunu göstermiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alfa katsayısı ile değerlendirilmiş ve tüm boyutlar için kabul edilebilir güvenilirlik düzeylerine ulaşıldığı belirlenmiştir.

Elde edilen verilerin analizinde frekans ve yüzde dağılımları ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Çarpıklık ve Basıklık değerleri incelenmiş ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Verilerin normal dağılım göstermesi sonucu parametrik testler yapılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine göre memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemede Bağımsız Örneklem t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testleri uygulanmıştır. ANOVA analizi sonucunda gruplar arasında ortaya çıkan anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, varyansların homojenliği durumunda Tukey testi; varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Games-Howell testi kullanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizinde (DFA) ise model uyumunu değerlendirmek üzere; CMIN/DF, CMIN, DF, CFI, p, RMSEA, GFI ve TLI uyum indeksleri dikkate alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN TANIMLAYICI BULGULAR

Tablo 1: Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans Dağılımları

Özellikler	Kategoriler	N	%
Katılımcı	Hasta	82	31,8
	Hasta Yakını	176	68,2
	18 yaş altı	7	2,7
	18-29 yaş	14	5,4
Hastanın Yaşı	30-40 yaş	10	3,9
	41-51 yaş	10	3,9
	52-62 yaş	21	8,1
	63 yaş ve üzeri	196	76,0
Hastanın Cinsiyeti	Kadın	133	51,6
	Erkek	125	48,4
	Okuryazar değil	67	26,0
	Okuryazar	46	17,8
Hastanın Eğitim Düzeyi	İlkokul	114	44,2
	Ortaokul	14	5,4
	Lise	11	4,3
	Üniversite	6	2,3

Hastanın Sosyal Güvencesi	Var	226	87,6
	Yok	32	12,4
Evde Sağlık Hizmeti Alınma Süresi	1 ay ve daha az	39	15,1
	1-6 ay	60	23,3
	7-11 ay	47	18,2
	1-5 yıl	78	30,2
	6-10 yıl	19	7,4
	11-15 yıl	9	3,5
	16 yıl ve daha fazla	6	2,3
Evde Sağlık Hizmeti Öncesi İhtiyacın Karşılanması	Sağlık Ocağı	4	1,6
	Hastane	210	81,4
	Özel Sağlık Hizmeti	3	1,2
	Tanıdık Sağlık Çalışanı	2	0,8
	Aile Bireyi	39	15,1
Evde Sağlık Hizmetinden Memnun Olma Derecesi	Çok memnunum	154	59,7
	Memnunum	87	33,7
	Fikrim yok	12	4,7
	Memnun değilim	4	1,6
	Hiç memnun değilim	1	0,4
Evde Sağlık Hizmeti Sürecinde Önemli Olan Konu	Hizmetin Kalitesi	257	99,6
	Hizmetin Maliyeti	1	0,4
Alınan Evde Bakım Hizmetinde İlgilenilmediği ve Sağlıkım Önemsenmediğini Hissetme Durumu	Evet	75	29,1
	Hayır	183	70,9
	Yok	183	70,9
Alınan Evde Bakım Hizmetinde İlgilenilmediği ve Sağlıkım Önemsenmediğini Hissetme Durumu Sebepleri	Yetersiz bilgilendirme	10	3,9
	Personel kaynaklı	34	13,2
	Ekipman kaynaklı	10	3,9
	Süreç kaynaklı	14	5,4
	Personel ve ekipman kaynaklı	4	1,6
	Personel ve süreç kaynaklı	2	0,8
	Personel, ekipman ve süreç kaynaklı	1	0,4
Toplam		258	100,0

Araştırmaya katılanların %68,2'si hasta yakını, %31,8'i ise hastadır. Katılımcıların çoğunluğu (%76) 63 yaş ve üzerindedir; %51,6'sı kadın, %48,4'ü erkektir. Eğitim düzeyine göre %44,2'si ilkökul mezunu, %2,3'ü üniversite mezunudur. Sosyal güvenceye sahip olanlar %87,6, güvencesi olmayanlar

%12,4'tür. Evde sağlık hizmeti alma süresi açısından %30,2'si 1-5 yıl, %2,3'ü 15 yıl ve üzeri süreyle hizmet almıştır. Katılımcıların çoğunluğu (%81,4) hizmeti öncelikle hastanelerden alırken, sadece %0,8'i tanıdık bir sağlık çalışanından hizmet almıştır. Evde sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyi yüksek olup, %59,7'si çok memnun, %0,4'ü ise hiç memnun değildir. Katılımcıların %99,6'sı hizmet kalitesini, %0,4'ü hizmet maliyetini öncelikli unsur olarak belirtmiştir. Hizmet sürecinde ilgilenilmediğini veya sağlığının önemsenmediğini hisseden katılımcı oranı %29,1 olup, bu durumun nedenleri personel kaynaklı (%13,2), süreç (%5,4), ekipman (%3,9) ve yetersiz bilgilendirme (%3) olarak sıralanmaktadır. Katılımcıların %70,9'u herhangi bir olumsuz neden bildirmemiştir.

Evde sağlık hizmeti alan hastaların hizmeti alma sebepleri incelenmiş analiz sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Evde Sağlık Hizmeti Alma Sebepleri

Hastanın Evde Sağlık Hizmeti Alma Sebebi	Kategoriler	N	%
Yatağa bağımlılık, felç	Evet	105	40,7
	Hayır	153	59,3
Ameliyat sonrası bakım	Evet	36	14,0
	Hayır	222	86,0
Yaşlılık	Evet	36	14,0
	Hayır	222	86,0
Terminal dönem, kanser	Evet	34	13,2
	Hayır	224	86,8
KOAİ, akciğer ve solunum sistemi rahatsızlıkları	Evet	29	11,2
	Hayır	229	88,8
Kronik rahatsızlıklar	Evet	79	30,6
	Hayır	179	69,4
Alzheimer	Evet	27	10,5
	Hayır	231	89,5
Fiziksel ve zihinsel engellilik durumu	Evet	33	12,8
	Hayır	225	87,2
Diğer	Evet	1	4,0
	Hayır	257	99,6

Tabloya göre, evde sağlık hizmeti alan hastaların en sık yatağa bağımlılık veya felç nedeniyle hizmet aldığı görülmektedir (%40,7). Bunu kronik rahatsızlıklar (%30,6), ameliyat sonrası bakım ve yaşlılık (%14'er), terminal dönem/kanser (%13,2), fiziksel ve zihinsel engellilik (%12,8) ile KOAİ ve solunum sistemi hastalıkları (%11,2) izlemektedir. Alzheimer hastaları %10,5 oranında hizmet almaktadır. Diğer nedenlerle hizmet alanlar ise çok düşük bir paya sahiptir (%0,4).

3.2. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

3.2.1. Normallik Analizi

Tablo 3: Hasta Memnuniyeti Ölçeğine İlişkin Normallik Testi

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık
-------------	-----------	----------

ESH Hasta Memnuniyeti (ESHHM)	-1,577	1,817
Erişilebilirlik Memnuniyet Durumu (EMD)	-0,849	1,611
ESH Alan Hastaların Memnuniyet Tutumu (ESHAKMT)	-2,164	1,932
Tedavi ve Takip Sürecine İlişkin Memnuniyet Durumu (TTSMMD)	-2,084	1,031
Sağlık Personelinin Davranışına İlişkin Memnuniyet Durumu (SPDMD)	-1,846	2,043

Analiz sonuçlarına göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile $+2$ aralığında olduğu belirlenmiştir. Bu durum, verilerin normal dağılım gösterdiğine işaret etmekte ve araştırmada parametrik istatistiksel yöntemlerin kullanılmasının uygun olduğunu göstermektedir (Onurlubaş Altunışık, 2019).

3.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

Yapılan çalışmada açıklayıcı faktör analizi sonucu KMO değeri %86 olarak belirlenmiştir. Sınıflandırma dikkate alındığında KMO değeri faktör analizi için çok iyi niteliktedir. Ölçek için çok değişkenli normalliğin göstergesi olan Barlett Küresellik testinin (2839,495) anlamlı olduğu saptanmış ve faktör analizi için değişkenler arası ilişkisinin yeterli olduğu belirlenmiştir (Uyumaz, vd., 2016).

3.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 4: Hasta Memnuniyeti Ölçeği DFA Uyum İyiliği İndeksleri

Uyum İndeksi	Kabul Edilen Değer	Elde Edilen Değer	Uyum Düzeyi
X^2/df (CMIN/DF)	≤ 3	0,000	Mükemmel
X^2 (CMIN)	-	0,001	-
DF	-	2	-
CFI	$\geq 0,90$	1,000	Mükemmel
TLI	$\geq 0,90$	1,014	Mükemmel
RMSEA	$\leq 0,08$	0,000	Mükemmel
SRMR	$\leq 0,08$	0,0002	Mükemmel
GFI	$\geq 0,90$	1,000	Mükemmel
AGFI	$\geq 0,90$	1,000	Mükemmel
P	$\geq 0,05$	1,000	Anlamlı

DFA sonuçlarına göre, CMIN/DF, CMIN, DF, CFI, p, RMSEA, GFI ve TLI değerleri ideal uyum göstermektedir. SRMR değeri 0,0002 olarak bulunmuş ve mükemmel uyuma işaret etmiştir (Yılmaz ve Güleç, 2021). Standardize edilmiş yol katsayıları %50'nin üzerinde olup, faktörlerin modele iyi uyum sağladığını ve boyutlara katkılarının yeterli olduğunu göstermektedir (Şimşek, 2020; Pesen ve Bindak, 2021).

Alt boyutlar ana yapının bileşenleri olduğundan nedensel bir model oluşturulmamış, bunun yerine alt boyutların hasta memnuniyeti ana yapısını temsil düzeyini belirlemek amacıyla ikinci düzey

doğrulamalı faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen standartlaştırılmış faktör yükleri, alt boyutların ana değişkeni temsil gücünü göstermektedir. Hasta memnuniyeti ölçeğinin hiyerarşik yapısı nedeniyle analiz doğrudan ikinci düzey model üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5: Hasta Memnuniyet Ölçeğine İlişkin İkinci Düzey DFA Sonuçları

İlişkiler	β_1	β_2	CR	SE	P
HM---->EMD	0,873	0,754	13,517	0,65	p<0,05
HM---->ESHAKMT	1,074	0,816	14,767	0,73	p<0,05
HM---->TTSMMD	0,678	0,540	8,888	0,76	p<0,05
HM---->SPDMD	1,000	0,895			

β_1 : Standartlaştırılmamış faktör yükü; β_2 : Standartlaştırılmış faktör yükü; **CR**: Kritik Oran (Critical Ratio); **SE**: Standart Hata; **p**: Anlamlılık düzeyi.

İkinci düzey doğrulamalı faktör analizi sonuçları, hasta memnuniyeti gizil değişkeninin tüm alt boyutlar tarafından istatistiksel olarak anlamlı biçimde temsil edildiğini göstermektedir (p<0,05). En güçlü temsil, sağlık personeli davranışı memnuniyeti ($\beta = 0,895$) ile sağlanırken, bunu evde sağlık hizmeti alan kişilerin memnuniyeti ($\beta = 0,816$) ve erişilebilirlik memnuniyeti ($\beta = 0,754$) izlemektedir. Tedavi ve takip süreci memnuniyeti ($\beta = 0,540$) diğer alt boyutlara göre daha düşük, ancak kabul edilebilir düzeydedir. Bulgular, ölçeğin alt boyutlar ile ana yapı arasındaki hiyerarşik ilişkisini doğrulamakta ve yapısal geçerliliğe güçlü kanıt sunmaktadır.

3.2.4. Güvenilirlik Analizi

Çalışmada hasta memnuniyet ölçeği bir bütün olarak incelendiğinde ölçeğin Cronbach Alfa değerinin 0,892 olduğu saptanmıştır. Ölçeğin sahip olduğu bu değer doğrultusunda yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür.

3.3.ARAŞTIRMA SORULARINA İLİŞKİN BULGULAR

3.3.1. Korelasyon Analizi

Tablo 6: Korelasyon Analizi Verileri

Değişkenler	HM	EMD	ESHAKMT	TTSMMD	SPMD	Yaş	Cinsiyet	ED	Sosyal Güvence	Hizmet Süresi	MD	İD	İSÖH
HM	1												
EMD	,874** (p=0,000)	1											
ESHAKMT	,799** (p=0,000)	,615** (p=0,000)	1										
TTSMMD	,634** (p=0,000)	,408** (p=0,000)	,440** (p=0,000)	1									
SPMD	,917** (p=0,000)	,674** (p=0,000)	,730** (p=0,000)	,482** (p=0,000)	1								
Yaş	-,068 (p=0,279)	-,073 (p=0,244)	-,084 (p=0,181)	-,081 (p=0,197)	-,025 (p=0,686)	1							
Cinsiyet							1						

	-,042 (p=0,502)	-,029 (p=0,640)	-,046 (p=0,462)	,031 (p=0,622)	-,066 (p=0,293)	-,032 (p=0,604)							
	)	)	)	)	)	)							
ED	,031 (p=0,618)	-,021 (p=0,741)	,017 (p=0,784)	,077 (p=0,220)	,051 (p=0,419)	-,030 (p=0,632)	,353** (p=0,000)	1					
	)	)	)	)	)	)	)						
Sosyal Güvence	-,089 (p=0,153)	-,049 (p=0,433)	-,079 (p=0,206)	-,095 (p=0,129)	-,090 (p=0,150)	,045 (p=0,467)	-,106 (p=0,089)	-,251** (p=0,000)	1				
	)	)	)	)	)	)	)	)					
Hizmet Süresi	-,067 (p=0,284)	-,033 (p=0,595)	-,058 (p=0,356)	-,052 (p=0,408)	-,079 (p=0,205)	-,180** (p=0,004)	-,059 (p=0,345)	-,128* (p=0,040)	,060 (p=0,337)	1			
	)	)	)	)	)	)	)	)	)				
MD	,758** (p=0,000)	,587** (p=0,000)	,656** (p=0,000)	,421** (p=0,000)	,773** (p=0,000)	-,031 (p=0,623)	,106 (p=0,090)	,019 (p=0,763)	,021 (p=0,736)	,087 (p=0,162)	1		
	)	)	)	)	)	)	)	)	)	)			
İ.Ö	-,337** (p=0,000)	-,300** (p=0,000)	-,283** (p=0,000)	-,194** (p=0,002)	-,309** (p=0,003)	,164** (p=0,008)	-,056 (p=0,368)	-,070 (p=0,261)	-,005 (p=0,941)	-,119 (p=0,057)	-,259** (p=0,000)	1	
	)	)	)	)	)	)	)	)	)	)	)		
İ.Ö1	-,364** (p=0,000)	-,319** (p=0,000)	-,247** (p=0,000)	-,121 (p=0,052)	-,393** (p=0,000)	-,001 (p=0,984)	,085 (p=0,172)	,053 (p=0,396)	,098 (p=0,117)	0,196 (p=0,123)	,369** (p=0,000)	-,721** (p=0,000)	1
	)	)	)	)	)	)	)	)	)	)	)	)	

*p<0.01 anlamlılık düzeyinde / ** p< 0.05 anlamlılık düzeyinde

MD: Memnuniyet Derecesi **İ.Ö:** Evde Sağlık Hizmetinde İlgilenilmeme ve Sağlığın Önemsenneme Durumu, **İ.Ö1:** Evde Sağlık Hizmetinde İlgilenilmeme ve Sağlığın Önemsenneme Durumunun Sebebi

Korelasyon analizi sonuçlarına göre memnuniyet derecesi ile hasta memnuniyeti, sağlık personeli davranışı memnuniyeti, evde sağlık hizmeti alan bireylerin memnuniyet durumu, erişilebilirlik memnuniyeti ve tedavi ve takip sürecine ilişkin memnuniyet arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Evde sağlık hizmetinde ilgilenilmeme ve sağlığın önemsenneme durumu ile hasta memnuniyeti, erişilebilirlik memnuniyeti, evde sağlık hizmeti alan bireylerin memnuniyet durumu ve tedavi ve takip süreci memnuniyeti arasında negatif yönlü ve zayıf düzeyde; sağlık personeli davranışı memnuniyeti ile ise negatif yönlü ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Bu bulgular, memnuniyet düzeylerindeki artışın ilgilenilmeme ve sağlığın önemsenneme algısını ters yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca evde sağlık hizmetinde ilgilenilmeme ve sağlığın önemsenneme durumunun nedeni ile hasta memnuniyeti, erişilebilirlik memnuniyeti ve sağlık personeli davranışı memnuniyeti arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Evde sağlık hizmeti alan bireylerin memnuniyet durumu ile de negatif ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuçlar, memnuniyet düzeylerindeki değişimlerin ilgilenilmeme ve sağlığın önemsenneme nedenlerini ters yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

3.3.2. DEMOGRAFİK VERİLERİN ANALİZİ

3.3.2.1. Bağımsız Örneklem Testi

Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerinden cinsiyet değişkenine göre algılanan memnuniyet düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu analizlerde Levene Testi sonuçları incelenerek sig.<0,05 ise “equal variances not assumed” (varyansların eşit varsayılmadığı) sig.>0,05 ise

“equal variances assumed” (varyansların eşit varsayıldığı) satır çıktıları raporlanmıştır. Farklılıklar Levene Test sonucuna göre incelenmiştir.

Analiz sonucuna göre; katılımcıların cinsiyetlerine göre hasta memnuniyeti, erişilebilirlik memnuniyet durumu, evde sağlık hizmeti alan kişilerin memnuniyet durumu, tedavi ve takip süreci ile ilgili memnuniyet durumu, sağlık personeli davranışı ile ilgili memnuniyet durumu ve tedavi ile takip süreci memnuniyet durumu seviyelerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ($p>0.05$) gözlemlenmiştir

Sosyal güvence değişkenine göre algılanan memnuniyet düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testine göre katılımcıların sosyal güvencelerine göre hasta memnuniyeti, erişilebilirlik memnuniyet durumu, evde sağlık hizmeti alan kişilerin memnuniyet durumu, sağlık personeli davranışı ile ilgili memnuniyet durumu ve tedavi ile takip süreci memnuniyet durumu seviyelerinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Sağlık personelinin ilgi ve önem derecesine göre algılanan memnuniyet düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır.

Tablo 7: Sağlık Personelinin İlgi ve Önem Derecesine İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Verileri

N=258	İ.Ö	N	$\bar{x}$	SS	Sig.	t	p																																												
HM	Evet	75	4,61	0,405	0,053	6,888	p<0,05																																												
	Hayır	183	4,25	0,359				EMD	Evet	75	4,41	0,467	0,371	5,908	p<0,05	Hayır	183	4,04	0,445	ESHAMD	Evet	75	4,74	0,594	0,002	4,912	p<0,05	Hayır	183	4,36	0,486	TTSMMD	Evet	75	4,66	0,592	0,101	3,117	p<0,05	Hayır	183	4,44	0,476	SPMD	Evet	75	4,74	0,504	0,000	6,676	p<0,05
EMD	Evet	75	4,41	0,467	0,371	5,908	p<0,05																																												
	Hayır	183	4,04	0,445				ESHAMD	Evet	75	4,74	0,594	0,002	4,912	p<0,05	Hayır	183	4,36	0,486	TTSMMD	Evet	75	4,66	0,592	0,101	3,117	p<0,05	Hayır	183	4,44	0,476	SPMD	Evet	75	4,74	0,504	0,000	6,676	p<0,05	Hayır	183	4,31	0,370								
ESHAMD	Evet	75	4,74	0,594	0,002	4,912	p<0,05																																												
	Hayır	183	4,36	0,486				TTSMMD	Evet	75	4,66	0,592	0,101	3,117	p<0,05	Hayır	183	4,44	0,476	SPMD	Evet	75	4,74	0,504	0,000	6,676	p<0,05	Hayır	183	4,31	0,370																				
TTSMMD	Evet	75	4,66	0,592	0,101	3,117	p<0,05																																												
	Hayır	183	4,44	0,476				SPMD	Evet	75	4,74	0,504	0,000	6,676	p<0,05	Hayır	183	4,31	0,370																																
SPMD	Evet	75	4,74	0,504	0,000	6,676	p<0,05																																												
	Hayır	183	4,31	0,370																																															

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların sağlık personelinin ilgi ve önem düzeyine göre HM, EMD, ESHAMD, TTSMMD ve SPMD arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Analiz sonuçlarına göre sağlık personeli tarafından ilgilenilmediğini ve sağlığının önemsenmediğini hissederek “Evet” yanıtını veren bireylerin (HM ort. =4,61; EMD ort. =4,41; TTSMMD ort. =4,66; SPMD ort. =4,74) hasta memnuniyeti bu hissi taşımayarak “Hayır” yanıtını veren bireylere (HM ort. =4,25; EMD ort. =4,04; TTSMMD ort. =4,44; SPMD ort. =4,31) kıyasla istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha düşük olduğunu göstermiştir.

3.3.2.2. Tek Yönlü Varyans (Anova) Testi

Katılımcıların yaşa göre algıladıkları memnuniyet boyutları arasındaki farkları incelemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA analizleri sonrasında gruplar arasındaki farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla post-hoc çoklu karşılaştırma testleri uygulanmıştır. Varyans homojenliği varsayımının sağlandığı durumlarda (Levene testi sig.>0.05) Tukey HSD testi kullanılmıştır. Varyans homojenliği varsayımının sağlanmadığı durumlarda ise (Levene testi sig.<0.05) varyans eşitliği varsayımına ihtiyaç duymayan Games-Howell testi tercih edilmiştir. Teknikler; örneklem büyüklüğü, kategorik dağılımlar ve Levene test sonuçlarına uygun olarak seçilmiştir. Analiz bulgularına göre, yaş grupları ile algılanan memnuniyet boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır ($p>0.05$). Elde edilen sonuçlar, yaş

faktörünün kurumdan alınan sağlık hizmeti memnuniyeti üzerinde belirleyici bir etken olmadığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların eğitim durumuna göre algıladıkları memnuniyet boyutları arasındaki farkları incelemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans (Anova) Analiz Verileri

N=252	Eğitim Düzeyi	N	Ort.	SS	Sig.	UT	p	Okuryazar değil	Okuryazar	İlkokul	Ortaöğretim
HM	Okuryazar değil	67	4,56	0,418	0,357	Tukey	p<0,05		0,211*	0,044	0,049
	Okuryazar	46	4,35	0,392				0,211*		0,167	0,162
	İlkokul	114	4,52	0,424				0,044	0,167		0,005
	Ortaöğretim	25	4,51	0,294				0,049	0,162	0,005	
EMD	Okuryazar değil	67	4,40	0,455	0,425	Tukey	p<0,05		0,253*	0,100	0,153
	Okuryazar	46	4,15	0,413				0,253*		0,152	0,100
	İlkokul	114	4,30	0,516				0,100	0,152		0,053
	Ortaöğretim	25	4,25	0,405				0,153	0,100	0,053	
	Toplam	252	4,29	0,477							
ESHAMD	Okuryazar değil	67	4,66	0,599	0,596	Tukey	p>0,05				
	Okuryazar	46	4,58	0,516							
	İlkokul	114	4,63	0,552							
	Ortaöğretim	25	4,58	0,472							
	Toplam	252	4,62	0,549							
TTSD	Okuryazar değil	67	4,62	0,419	0,006	Games Howel	p>0,05				
	Okuryazar	46	4,38	0,706		1					
	İlkokul	114	4,66	0,501							
	Ortaöğretim	25	4,67	0,360							
	Toplam	252	4,60	0,521							
SPMD	Okuryazar değil	67	4,66	0,491	0,338	Tukey	p>0,05				
	Okuryazar	46	4,46	0,472							
	İlkokul	114	4,63	0,467							
	Ortaöğretim	25	4,67	0,330							
	Toplam	252	4,61	0,466							
p<0,05 ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.											

Tablo 8 incelendiğinde ESHAMD, TTSD ve SPMD seviyelerinde eğitim durumu açısından bir farklılaşma ($p>0,05$) tespit edilememiştir. Fakat HM ve EMD düzeylerinde eğitim durumu açısından farklılaşmalar olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). Uygun post-hoc analiz teknikleri kullanıldığında elde edilen çıktılara göre okuryazar olmayan katılımcıların hasta memnuniyet düzeyinin (ort. =4,56) okuryazar katılımcıların memnuniyet düzeyinden (ort. =4,35) daha yüksek olduğu saptanmıştır. Okuryazar olmayan katılımcıların erişilebilirlik memnuniyet durumunun (ort. =4,40) okuryazar katılımcıların erişilebilirlik memnuniyet durumundan (ort. =4,15) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Farklılaşmanın bulunduğu grupları tespit etmek için Tukey tekniği kullanılmıştır. Okuryazar olmayan katılımcıların hasta memnuniyet düzeyinin okuryazar katılımcıların memnuniyet düzeyinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca okuryazar olmayan katılımcıların erişilebilirlik memnuniyet durumu okuryazar katılımcıların erişilebilirlik memnuniyet durumundan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların hizmet alma sürelerine göre algıladıkları memnuniyet boyutları arasındaki farkları incelemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonucunda hizmet alma süresi açısından HM, EMD, ESHAMT, TTSM ve SPMD boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu boyutlara katılımlar hizmet alma süresi açısından incelendiğinde birbirine yakın katılımların olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada, evde sağlık hizmeti alan 258 hastadan yüz yüze ve telefon görüşmeleri yoluyla elde edilen anket verileri analiz edilmiştir. Bulgular, evde sağlık hizmetlerinin ülkemizde giderek önem kazanan bir sağlık hizmeti sunum modeli olduğunu ve hizmetten yararlanan hastaların genel memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu hizmetten “memnun” veya “çok memnun” olduklarını belirtmiş; hizmet kalitesinin maliyetten daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Hastaların önemli bir kısmı sağlık personeli tarafından ilgilenilmediğini ya da önemsenmediğini hissetmediğini ifade etmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, evde sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyetinin sağlık personelinin davranışları ve iletişim becerileriyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan önceki araştırmalarla (Güdük vd., 2021; Delidaki vd., 2022) paralellik göstermektedir. Eğitim düzeyi arttıkça memnuniyetin azalması yönündeki bulgu ise, literatürde yer alan ve beklenti düzeyinin yükselmesiyle eleştirel değerlendirmenin arttığını savunan çalışmalarla uyumludur. Bu sonuçlar, evde sağlık hizmetlerinin planlanmasında yalnızca tıbbi yeterliliklerin değil, iletişim ve hasta odaklı yaklaşımların da önceliklendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırma sonuçları, hasta memnuniyeti ile erişilebilirlik, tedavi ve takip süreci, evde sağlık hizmeti alan kişilerin genel memnuniyet tutumu ve sağlık personelinin davranışları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık, hasta memnuniyeti ve alt boyutları ile evde sağlık hizmetinde ilgilenilmeme ve sağlığın önemsenmeme durumu arasında negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Bu bulgular, hasta memnuniyetini artırmaya yönelik iyileştirmelerin aynı zamanda ilgi ve önem algısını da güçlendireceğini göstermektedir.

Genel memnuniyet durumunun yüksek olmasına karşın ilgilenilmeme ve önemsenmeme durumu hissettiğini belirten hastaların bu algıyı ağırlıklı olarak personel kaynaklı nedenlere bağladığı belirlenmiştir. Bu durum; yetersiz bilgilendirme, iletişim sorunları, ilgisiz tutumlar ve saygı eksikliği gibi unsurlarla ilişkilidir. Süreç kaynaklı sorunlar arasında ise hastane randevularına araç yetersizliği nedeniyle zamanında ulaşılamaması öne çıkmaktadır. Ekipman ve araç eksiklikleri de hasta memnuniyetini olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Literatürde evde sağlık hizmetlerini inceleyen benzer çalışmalarda da hastaların teknik veya davranışsal süreçlerin yanında bilgilendirme süreçlerinde aksaklıklar yaşadığı görülmektedir. Nitekim Işık ve diğerleri (2016) tarafından yapılan çalışmada, hastaların genel hizmetten memnun olmalarına rağmen, personelin yaptığı açıklamaları yetersiz bulma oranının %21,3 gibi kayda değer bir düzeyde olduğu ve bu durumun bilgi eksikliği/iletişim temelli memnuniyetsizlikleri etkilediği ortaya konmuştur. Bu yönüyle araştırma bulgumuz, literatürdeki evde sağlık hizmetlerinde yaşanan iletişim ve bilgilendirme yetersizliklerine odaklanan çalışmalarla paralellik arz etmektedir.

Tanımlayıcı analizler, personelin genel olarak hastalara yeterli zaman ayırdığını, iletişimin kolaylıkla kurulabildiğini, tıbbi işlemler ve bakım süreci hakkında yeterli bilgilendirme yapıldığını ve hijyen kurallarına özen gösterildiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, literatürde yer alan benzer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, hastaların ilgi ve önem derecesine ilişkin ifadeleri ile bazı nedenlere verdikleri yanıtlar arasında uyumsuzluk olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun, hastaların hizmetin devlet tarafından sunulması nedeniyle çekingen davranmalarından ya da memnun olan hasta grubunun ağırlıkta olmasından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Hastaların yüksek memnuniyet düzeyleri ve olumlu geri bildirimleri, hizmet kalitesi ve hizmetin sürdürülebilirliği açısından kritiktir. Literatürde (Lloyd vd., 2023), olumlu hasta geri bildirimlerinin sağlık çalışanlarında kısa vadeli güçlü duygusal değişimler yarattığı, motivasyonu artırdığı ve psikolojik iyi oluşu desteklediği ortaya konmuştur. Bu doğrultuda araştırmamızda saptanan yüksek memnuniyet düzeyi, sadece hizmetin kamusal niteliğiyle sınırlı kalmayıp, evde bakım personelinin iş motivasyonunu ve performansını besleyen işlevsel bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

Farklılaşma analizleri sonucunda yaş, cinsiyet, sosyal güvence ve hizmet alma süresine göre hasta memnuniyetinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak eğitim düzeyine göre hasta memnuniyeti ve erişilebilirlik memnuniyetinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiş; eğitim düzeyi azaldıkça memnuniyet düzeyinin arttığı görülmüştür. Bu bulgu, literatürdeki bazı çalışmalarla örtüşmekte olup, eğitim düzeyi yükseldikçe hizmete yönelik beklenti ve eleştirel bakışın artmasıyla açıklanabilir. Nitekim Tirgil ve Naldöken (2019), evde sağlık hizmeti alan hastaların yakınlarında eğitim durumu ile memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptamıştır ($p<0,05$). Söz konusu araştırmada eğitim gruplarındaki bu farklılığın yanı sıra, işçi statüsündeki bireylerin memnuniyet düzeylerinin daha yüksek çıkması, eğitim düzeyi azaldıkça memnuniyetin arttığı yönündeki bulgumuzla örtüşmektedir. Bu durum, eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin hizmet standartlarına yönelik beklenti ve sorgulayıcı yaklaşımlarının da arttığını doğrulamaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, hasta memnuniyetini artırmak amacıyla sağlık personeline yönelik iletişim, empati ve dinleme becerilerini geliştiren eğitimlerin verilmesi, personel motivasyonunu artıracak ödül ve destek mekanizmalarının oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca, hasta ziyaretlerinin zamanında gerçekleştirilmesi için randevu ve rotasyon sistemlerinde düzenlemeler yapılmalı; artan hasta sayısı dikkate alınarak personel, araç ve ekipman kapasitesi güçlendirilmelidir. Hasta geri bildirimlerinin belirli periyotlarla sistematik biçimde toplanması ve bu geri bildirimler doğrultusunda hizmet süreçlerinin iyileştirilmesi önem taşımaktadır. Bunun yanında, tele-tıp uygulamalarının sisteme entegre edilmesi ve özellikle yaşlı hastaların acil durumlarda sağlık hizmetlerine hızlı erişimini sağlayacak teknolojik altyapıların geliştirilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın bulgularının sağlık yöneticileri, evde sağlık hizmeti birimleri ve sağlık personeli için yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda, ilgilenilmeme ve önemsenmeme algısının nedenlerini derinlemesine inceleyen nitel çalışmaların yapılması, farklı illerde karşılaştırmalı analizlerin gerçekleştirilmesi ve memnuniyetin aracı ya da düzenleyici değişkenlerle ele alınması önerilmektedir. Hastalar üzerinde daha uzun vadeli ve geniş ölçekli çalışmalar yürütülmesi elde edilecek verinin daha doğru ve kaliteli olması açısından önemli bir katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, memnuniyet araştırmalarının belirli aralıklarla tekrarlanması ve farklı yöntemler (örneğin Kritik Olaylar Tekniği, Derinlemesine Analiz, İçerik Analizi) kullanılarak verilerin toplanması ve değerlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, memnuniyet düzeyine ilişkin olarak sağlık personeli odaklı ayrı çalışmaların yapılması da dikkate değer bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- AIKEN, L. H., SERMEUS, W., VAN DEN HEEDE, K., SLOANE, D. M., BUSSE, R., MCKEE, M., KUTNEY-LEE, A. (2012). Patient Safety, Satisfaction, and Quality of Hospital Care: Cross-Sectional Surveys, *BMJ*, 344, e1717. <https://doi.org/10.1136/bmj.e1717>
- ALMALKI, F. (2023). Factors Affecting Patient Satisfaction with Home Healthcare Services Provided by Taif Mental Health Hospital, *International Journal of Scientific And Research Publications*, 13(8), 14016. <https://doi.org/10.29322/ijsrp.13.08.2023.p14016>
- ALNİGENİŞ, E. (2023). Evde Bakım Hizmetlerine Bakış. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 10,50–53. https://www.medipol.edu.tr/sites/default/files/document/SD_Dergi_Sayi10-50_53.sayfalar_Etem_Alnigenis.pdf
- BHARDWAJ, A. (2021). Patient Satisfaction in Rural Area, *International Journal of Applied Dental Sciences*, 7(2), 1209. <https://doi.org/10.22271/oral.2021.v7.i2c.1209>
- ÇETİNTÜRK, İ. (2016). Hasta Memnuniyeti, Hasta Sadakati ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 9(50), 203–215.
- CHRISTI, V., MACWAN, A., VALAND, S., & GOHIL, D. (2024). Patient Satisfaction Regarding Quality Nursing Care, *RGUHS Journal Of Nursing Sciences*. https://doi.org/10.26463/rjns.14_1_6
- DELİDAKİ, A., MITTAS, E., GEORGOSOPOULOU, S., TSELAS, E., GALANIS, P., KALOKAIRINO, A., GIANNAKOPOULOU, M., & ADAMAKIDOU, T. (2022). Patient Satisfaction From The “Agiio Anargiroi” Home Health Care Service, *Hellenic Journal of Nursing Science*. <https://doi.org/10.24283/hjns.202231>
- DEWI, W., PERISTIOWATI, Y. N., WARDANI, R., & I, N. (2022). Determinants of Satisfaction of Inpatients in Hospitals, *Journal for Quality in Public Health*, 5(2). <https://doi.org/10.30994/jqph.v5i2.332>
- GAVUROVA, B., & KUBÁK, M. (2021). The Importance of Evaluating Inpatients’ Satisfaction with Emphasis on the Aspect of Confidence, *Oeconomia Copernicana*, 12(3). <https://doi.org/10.24136/oc.2021.027>
- GEY, N., & YARAR, O. (2019). Kars Merkezde Evde Sağlık Bakım Hizmeti Alan Hasta Yakınlarının Demografik Özellikleri ve Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Oranı, *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 45–71.
- GÜDÜK, Ö., GÜDÜK, Ö., & SERTBAŞ, Y. (2021). Evde Sağlık Hizmetlerinden Yararlanan Hastaların Karakteristik Özellikleri ve Hizmet Talebinin İncelenmesi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 78–83.
- HUBBELLING, D., & BERTRAM, R. (2014). Hope, Happiness and Home Treatment: A Study into Patient Satisfaction with Being Treated at Home, *The Psychiatric Bulletin*, 38(6), 265–269.
- İŞİK, O., KANDEMİR, A., ERİŞEN, M. A., & FİDAN, C. (2016). Evde Sağlık Hizmeti Alan Hastaların Profili ve Sunulan Hizmetin Değerlendirilmesi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2).
- İNCESU, E., TOMBUL, C., ARKAN, M., & BABUÇCU, H. (2014). Evde Sağlık Hizmetlerin Erişilebilirlik: Konya Seydişehir Devlet Hastanesi Evde Sağlık Hizmetleri Birimi Örneği, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 4, 18-25. <https://izlik.org/JA96ZJ24FP>
- KAPLAN, N., UYANIK, A., & SADIÇ, E. (2025). Globalleşen Dünyada Evde Bakım Hizmetlerinin Telesahlik ile Yönetimi, *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 150–160. <https://doi.org/10.59244/ktokusbd.1612371>
- KAYA, Ç. A., MERCAN, E., & ÇİFÇİLİ, S. (2018). Evde Sağlık Hizmeti Almak İçin Başvuran İnmeli Hastaların Sağlık ve Bakım İhtiyaçları, *The Journal of Turkish Family Physician*, 9(3), 69-77.
- LLOYD, R., MUNRO, J., EVANS, K., GASKIN-WILLIAMS, A., HUI, A., PEARSON, M., ... & RENNICK-EGGLESTONE, S. (2023). Health Service Improvement Using Positive Patient Feedback: Systematic Scoping Review, *Plos One*, 18(10), e0275045.
- NGUYEN, T. (2023). Patient Satisfaction. *International Healthcare Review*. <https://doi.org/10.56226/55>
- ONURLUBAŞ, E., & ALTUNIŞIK, R. (2019). Marka Güveninin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Marka Aşkının Aracılık Rolü, *Kesit Akademi Dergisi* (18).
- ÖKSÜZ, H. (2018). *Evde Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi.

- PESEN, C., & BİNDAK, R. (2021). İlkokul Matematik Dersinde Problem Çözme Öğretim Uygulamaları, *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 173-186. <https://doi.org/10.25092/baunfbed.847383>.
- ŞİMŞEK, Ö. F. (2020). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları, Ömer Faruk Şimşek, URL: https://www.google.com.tr/books/edition/YAPISAL_E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0K_MOD_ELLEMES%C4%B0NE_G%C4%B0R%C4%B0/TD7YDwAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=%C5%9E%C4%B0M%C5%9EEK,+%C3%96.+F.+Yap%C4%B1sal+E%C5%9Fitlik+Modellemesine+Giri%C5%9F:+Temel+%C4%B0lkeler+ve+LISREL+Uygulamalar%C4%B1&printsec=frontcover.
- TİRGİL, M. (2018). *Evde Sağlık Hizmetlerinden Hastaların ve Hasta Yakınlarının Beklenti ve Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması*, Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- TİRGİL, M., & NALDÖKEN, Ü. (2019). Hasta ve Hasta Yakınlarının Evde Sağlık Hizmetlerinden Beklenti ve Memnuniyet Düzeyleri, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 6(2), 122-135. <https://izlik.org/JA46NB56EG>
- UYUMAZ, G., MOR-DİRLİK, E., & ÇOKLUK, Ö. (2016). Açımlayıcı Faktör Analizinde Tekrar Edilebilirlik: Kavram ve Uygulama, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 16(2), 659- 675.
- VURAL, A., YILMAZ, S., & URNEK, S. (2025). Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti ve Çalışanların İş Doyumu Arasındaki İlişki, *Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 2(1), 1-14.
- YEŞİLTAŞ, A., & ADIGÜZEL, O. (2016). Evde Sağlık Hizmetlerinde Hasta Yakınlarının Memnuniyeti, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 863-880. <https://izlik.org/JA32SC88DN>
- YILMAZ, V., & GÜLEÇ, P. A. G. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Küresel İklim Değişikliğine Yönelik Görüşlerinin Araştırılması: Bir Yapısal Eşitlik Model Önerisi, *İzmir İktisat Dergisi*, 36(1), 1-12. <https://doi.org/10.24988/ije.202136101>

MODERN KÖLELİK: KÖLELİK VE İNSAN TİCARETİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Selçuk KOCA¹

ÖZET

Bu çalışma, modern kölelik kavramını kölelik ve insan ticareti ile olan ilişkisi çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada doktrinsel inceleme yöntemi kullanılarak uluslararası sözleşmeler ve literatür değerlendirilmiştir. Bulgular, modern köleliğin klasik kölelikten farklı olarak mülkiyet ilişkisine değil, zorlama ve sömürüye dayalı fiili kontrole dayandığını; insan ticareti ile önemli ölçüde kesişmekle birlikte ondan daha geniş bir kapsama sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca modern kölelik kavramının pozitif hukukta tanımlanmamış olması, kavramsal belirsizliklere yol açmaktadır. Yapılan inceleme sonucunda modern köleliğin en yakın ilişkili olduğu kavramın zorla çalıştırma olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın orijinalliği, modern kölelik, kölelik ve insan ticareti arasındaki ilişkiyi bütüncül ve eleştirel bir perspektifle değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kölelik, Modern Kölelik, İnsan Ticareti, Zorla Çalıştırma

MODERN SLAVERY: AN ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF SLAVERY AND HUMAN TRAFFICKING

ABSTRACT

This study aims to analyze the concept of modern slavery within the framework of its relationship with slavery and human trafficking. Using a doctrinal research method, international conventions and the relevant literature are examined. The findings indicate that, unlike classical slavery, modern slavery

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, koca.selcuk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8511-5146

Geliş Tarihi: 21.04.2026 / Kabul Tarihi: 10.06.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

is not based on a legal ownership relationship but on de facto control established through coercion and exploitation; although it significantly overlaps with human trafficking, it encompasses a broader scope. Furthermore, the absence of a clear definition of modern slavery in positive law leads to conceptual ambiguities. The analysis concludes that the concept most closely related to modern slavery is forced labour. The originality of the study lies in its comprehensive and critical evaluation of the relationship between modern slavery, slavery, and human trafficking.

Key Words: Slavery, Modern Slavery, Human Trafficking, Forced Labour

GİRİŞ

Kölelik, insanlık tarihinin en ağır insan hakları ihlallerinden biri olarak uzun süre boyunca farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür, ancak 19. ve 20. yüzyıllarda yürütülen uluslararası çabalar sonucunda hukuken yasaklanmıştır. Bu bağlamda, 1926 Kölelik Sözleşmesi ile kölelik açık bir biçimde tanımlanmış ve ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Buna rağmen, kölelik benzeri sömürü biçimlerinin tamamen ortadan kalkmadığı, aksine değişen ekonomik, sosyal ve politik koşullar altında farklı formlarda varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm, literatürde giderek artan bir şekilde “modern kölelik” kavramı ile ifade edilmektedir.

Modern kölelik kavramı, bireylerin zorla çalıştırılması, borç esareti, zorla evlendirme ve insan ticareti gibi çeşitli sömürü biçimlerini kapsayan şemsiye bir terim olarak kullanılmaktadır. Özellikle Palermo Protokolü ile insan ticaretinin uluslararası düzeyde tanımlanması ve mücadele edilmesi yönünde önemli bir adım atılmış, böylece çağdaş sömürü biçimlerinin hukuki çerçevesi daha belirgin hale gelmiştir. Bununla birlikte, modern kölelik kavramının sınırları ve kapsamı konusunda doktrinde tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Kavramın geniş ve esnek yapısı hem akademik hem de hukuki tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, modern kölelik kavramını kölelik ve insan ticareti ile olan ilişkisi çerçevesinde incelemektir. Bu doğrultuda, öncelikle kölelik ve insan ticareti kavramları ele alınacak, ardından modern kölelik kavramının kapsamı ve içeriği analiz edilecektir. Çalışmada özellikle modern köleliğin, klasik kölelik ile insan ticareti arasında bir süreklilik mi yoksa ayrı bir kavramsal kategori mi oluşturduğu sorusuna yanıt aranacaktır. Bu kapsamda, kavramsal benzerlikler ve farklılıklar ortaya konularak literatürdeki tartışmalar değerlendirilecektir.

Yöntem olarak çalışma, ağırlıklı olarak doktrinsel analiz ve uluslararası hukuktaki kaynakların incelenmesine dayanmaktadır. Uluslararası sözleşmeler, akademik çalışmalar ve ilgili raporlar incelenerek kavramlar arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Bu yönüyle çalışma, modern kölelik kavramının daha net anlaşılmasına katkı sağlamayı ve mevcut kavramsal karmaşanın giderilmesine yönelik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

1. KÖLELİK YASAĞI

Kölelik, insanlık tarihinin en eski ve köklü sömürü biçimlerinden biri olarak, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda çeşitli şekillerde varlık göstermiştir. Antik toplumlarda kölelik, ekonomik üretimin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmekte; savaş esirleri, borçlular veya köle olarak doğan bireyler bu sistemin parçası haline gelmekteydi. Roma İmparatorluğu gibi erken dönem siyasi yapılarda köleler, hukuken “eşya” statüsünde değerlendirilmiş ve sahipleri tarafından geniş tasarruf yetkilerine tabi tutulmuştur. Orta Çağ’da ise kölelik bazı bölgelerde yerini serfliğe bırakmış olsa da özellikle Amerika kıtasının keşfiyle Atlantik köle ticareti şeklinde yeniden yoğunlaşmış ve küresel ölçekte bir sömürü sistemine dönüşmüştür. Köleliğin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu kurumun yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve hukuki bir yapı olduğu görülmektedir.

Köleliğin hukuki tanımına ilişkin temel referans noktası 1926 tarihli Köleliğin Önlenmesi Sözleşmesi’dir. 1926 Sözleşmesi’nin 1. maddesine göre kölelik, “üzerinde mülkiyet hakkına bağlı

yetkilerden herhangi biri ya da tümü uygulanan bir kişinin statüsü ya da durumu”dur. Bu tanım, köleliğin temel unsurunun mülkiyet ilişkisi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu sözleşmeyle kölelik ve köle ticareti yasaklanmış, sonraki çok sayıda anlaşma ve metin de bu yasağı tekrarlamıştır. Sözleşme ile birlikte kölelik ve köle ticaretinin ortadan kaldırılması uluslararası toplumun ortak hedeflerinden biri haline gelmiştir.

1926 tarihli Kölelik Sözleşmesi’nin ardından, kölelik ve bağlantılı uygulamaların dünya genelinde tamamen ortadan kaldırılamadığı ve yeni gelişmelerin ortaya çıktığı gerekçesiyle ek bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda kabul edilen 1956 tarihli Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Uygulamaların Kaldırılmasına İlişkin Ek Sözleşme, 1926 Sözleşmesi’nde yer alan kölelik tanımını teyit etmiştir. Bunun yanı sıra, kölelik kapsamında değerlendirilip değerlendirilmediğine bakılmaksızın borç esareti, serflik, zorla evlendirme ve çocukların sömürülmesine dayalı uygulamaları da açıkça yasaklamıştır. Görüldüğü üzere her iki sözleşme tarafından kabul edilen tanım, köleliğin varlığı için mağdur üzerinde mülkiyet hakkına bağlı yetkilerin tamamının veya bir kısmının kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki bahsedilen mülkiyet hakkı hukuki anlamda anlaşılmalıdır. İnsan üzerinde hukuken mülkiyet hakkı olamayacağı için köleliğin varlığı için fiilen insan üzerinde mülkiyet hakkına bağlı yetkilerin herhangi birinin veya tamamının kullanılması yeterlidir.

Günümüzde kölelik yasağı, uluslararası hukukun emredici normları (jus cogens) arasında kabul edilmekte olup, hiçbir koşul altında istisna tanınmayan temel bir ilke niteliği taşımaktadır. (Kudret, 2022:999). Devletler, köleliği önlemek, ortadan kaldırmak ve bu tür uygulamalarla mücadele etmek konusunda uluslararası sorumluluk altındadır. Köleliğin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde pek çok sosyolojik, ekonomik ve hukuki girişim yürütülmekte; kölelik yasağı ise emredici nitelikte bir hukuk kuralı olarak evrensel ölçekte hayata geçirilmeye çalışılmaktadır (Kudret, 2022:1003).

Köleliğin hukuken yasaklanmış olması, onun fiilen tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Dünyanın bazı bölgelerinde klasik anlamıyla kölelik ve köle ticareti çok sınırlı kapsamda olsa da devam etmektedir. Bunun dışında sözleşmelerde yapılan kölelik tanımının esasen 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarındaki klasik kölelik uygulamalarını hedef aldığı, bu nedenle günümüzde ortaya çıkan sömürü biçimlerini açıklamakta yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir (Kara, 2017:20). Günümüz hukuk sistemlerinde artık insanlar üzerinde mülkiyet hakkı kurulması hukuken meşru kabul edilmemektedir (Miers, 2000:715). Modern köleliğin halen yaygın olduğunu savunanlara göre, bir uygulamanın yani köleliğin normatif düzlemde yasaklanmış olması, onun toplumsal gerçeklikte tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Köleliğin kesin biçimde tasfiye edildiğine ve köleliğin ortadan kaldırıldığına ilişkin yerleşik kanaatin, günümüzde zorla çalıştırılan ve ağır sömürü altında tutulan kişilerin durumunu görünmez hale getirdiği ileri sürülmektedir (Murphy, 2015:391). Netice olarak köleliğin, farklı biçimlere evrilerek varlığını sürdürdüğü iddiası modern kölelik tartışmalarının temelini oluşturmaktadır.

2. İNSAN TİCARETİ TANIMI VE KAPSAMI

İnsan ticareti, günümüzde en yaygın ve karmaşık insan hakları ihlallerinden biri olarak kabul edilmekte olup, özellikle küreselleşme, göç hareketleri ve ekonomik eşitsizliklerle birlikte daha görünür

hale gelmiştir. Bu olgu, bireylerin çeşitli sömürü amaçları doğrultusunda temin edilmesi, taşınması ve kontrol altında tutulması süreçlerini içeren çok boyutlu bir suç türüdür.

İnsan ticareti çoğu zaman modern köleliğin bir görünümü olarak değerlendirilmektedir; nitekim bazı bölgelerde bu olgunun tarihsel köle ticaretine benzer nitelikler taşıdığı ileri sürülmektedir (Jansson, 2015:12). Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'ün yani kısaca Palermo Protokolü'nün 3. maddesinde yapılan insan ticareti tanımı; *“kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir.”* şeklindedir.

Bu tanım çerçevesinde insan ticareti üç temel unsurdan oluşmaktadır: fiil (hareket), araç ve amaç. Fiil unsuru; kişilerin temin edilmesi, taşınması, nakledilmesi, barındırılması veya teslim alınması gibi eylemleri kapsamaktadır. Araç unsuru; tehdit, şiddet, zor kullanımı, aldatma, nüfuzun kötüye kullanılması veya mağdurun kırılganlığından yararlanılması gibi yöntemleri ifade etmektedir. Amaç unsuru ise sömürüdür ve zorla çalıştırma, cinsel istismar, kölelik benzeri uygulamalar veya organ ticareti gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu üç unsurun birlikte bulunması, insan ticaretinin varlığını ortaya koymaktadır. Ancak çocuklar söz konusu olduğunda, araç unsurunun varlığı aranmaksızın yalnızca fiil ve amaç unsurlarının bulunması yeterli kabul edilmektedir.

Palermo Protokolü'nün yaptığı tanıma göre insan ticareti, kölelik ve köleliğe benzer uygulamalar, kulluk, zorla çalıştırma gibi emek sömürsünü, çocuk ticareti, cinsel sömürü amaçlı kadın ticareti, organ ticareti ve çeşitli biçimlerdeki cinsel sömürü gibi geniş bir istismar alanını içermektedir (Sayın, 2018:85). Bu nedenle, modern kölelik çerçevesinde ele alınan pek çok uygulamanın, insan ticareti tanımının unsurlarıyla örtüştüğü savunulmaktadır. Bununla birlikte, insan ticaretinin çoğunlukla sınır aşan bir suç olarak kurgulanması ve söz konusu protokolün ulusötesi suçlarla mücadele amacıyla hazırlanmış olması, kavramın modern köleliğin tüm görünümünü kapsamasını sınırlayan bir unsur olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, mağdurun farklı ülkeler arasında hareket ettirilmesini zorunlu bir unsur gibi değerlendirdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Kara, 2017:27). Oysa modern kölelik kapsamında değerlendirilen birçok sömürü biçimi, herhangi bir uluslararası hareket olmaksızın, mağdurların kendi yaşadıkları çevre içinde gerçekleşmektedir (Villegas, 2020:5). Özellikle zorla çalıştırma gibi uygulamalar, çoğu durumda bireylerin yerel düzeyde kontrol altına alınması ve sömürülmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3. MODERN KÖLELİK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI

Sömürü koşulları altında çalıştırılan kişilerin tanıklıkları, özellikle 1990'ların sonu ile 2000'li yılların başında Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ta kölelik karşıtı söylem ve hareketlerin yeniden güç kazanmasında etkili olmuştur (Murphy, 2015:387). Bu yeni toplumsal duyarlılığın temel hedefi, modern kölelik olarak adlandırılan çağdaş sömürü biçimlerinin ortadan kaldırılmasıdır.

Her ne kadar kölelik günümüzde hukuken yasaklanmış olsa da bunun fiilen tamamen sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Aksine, bazı yazarlara göre kölelik, zaten yasaklandığı gerekçesiyle hukuk düzeninin doğrudan hedefi olmaktan çıkarak daha örtülü, daha az görünür ve tespiti daha güç sömürü ilişkileri şeklinde varlığını sürdürmekte; bu sömürü şekilleri de “modern kölelik” kavramı ile açıklanmaktadır (Sigmon,2006:246; Bal,2016:60)

Modern kölelik kavramı, pozitif hukukta açık ve yerleşik bir tanıma sahip değildir. Modern kölelik kavramı yerine, benzer içeriği ifade etmek üzere “günümüz köleliği”, “kölelik benzeri uygulamalar” ya da “çağdaş kölelik biçimleri” gibi terimler de kullanılmaktadır (Enrile,2018; Blackburn,1998; Scarpa,2008). Modern kölelik genellikle, klasik kölelere benzer biçimde ağır tahakküm ve sömürü altında bulunan kişilerin durumunu açıklamak için kullanılan genel bir üst kavram niteliğindedir (Siller,2016:405; Plant,2014; Lee,2011:3). Klasik kölelikte belirleyici unsur, bir insan üzerinde mülkiyet hakkına dayalı hâkimiyet kurulmasıdır. Modern kölelikte odak noktası, bireyin hukuken eşya statüsüne indirilmesi değil; emek, beden veya diğer kişisel kapasitelerinin sistematik biçimde sömürülmesidir (Duymaz, 2013:72). “Modern” nitelmesi, tarihsel kölelik biçimleri ile günümüzde görülen sömürü ilişkileri arasındaki farklılığı görünür kılma amacını taşımaktadır. Bu çerçevede, klasik kölelikte kişi hukuken mal statüsüne indirgenirken, modern kölelikte mağdur hukuki kişiliğini korumakta; ancak fiili denetim ve baskı mekanizmaları yoluyla ağır sömürüye maruz bırakılmaktadır (Duymaz, 2013:73). Başka bir ifadeyle, klasik kölelikte mülkiyet temelli egemenlik söz konusu iken, modern kölelikte bu ilişki yerini tehdit, şiddet, korkutma ve zorlamaya dayalı bir kontrol düzenine bırakılmaktadır (Duymaz, 2013:72). Bununla birlikte, her iki durumda da ortak unsur baskıdır; mağdur, geçici ya da sürekli biçimde özgürlüğünden mahrum bırakılmakta ve çoğu zaman insanlık dışı muameleye uğramaktadır (Miers, 2000:740).

Modern kölelik, emeğin gayrimeşru biçimde değersizleştirilmesine dayanan ve insan sömürüsünün en ağır biçimlerinden biri olarak nitelenebilecek bir olgudur (Crane, 2013:51 ve 63). Kavramın en çok atıf yapılan savunucularından Kevin Bales, modern köleliği ekonomik çıkar elde etmek amacıyla kişiler üzerinde şiddet, tehdit ve baskı yoluyla tam denetim kurulması şeklinde açıklamaktadır. Bu görüşe göre kölelik, insanlar arasındaki sosyal ve ekonomik bir ilişkidir; temelinde mülkiyet değil, bireylerin şiddet yoluyla kontrol edilmesi ve özgür iradelerinin tamamen ortadan kaldırılması yer alır (Bales, 2002:10-12). Bu yaklaşımda dikkat çeken nokta, klasik kölelikte olduğu gibi sahiplikten ziyade, insanın kâr amacıyla bütünüyle denetlenebilir ve tüketilebilir bir araç haline getirilmesidir.

Benzer biçimde, kölelik karşıtı en köklü insan hakları kuruluşlarından biri olan Anti-Slavery International da modern köleliği, bir kişinin emeğinin başka bir kişi ya da yapı tarafından kontrol altına alınarak sömürülmesi şeklinde tanımlamaktadır (Anti-Slavery International). Bu anlamda modern kölelik; tehdit, cebir, aldatma, baskı veya nüfuzun kötüye kullanılması nedeniyle kişinin içinde bulunduğu sömürü koşullarını reddedememesi ya da terk edememesi durumunu ifade etmektedir (Global Slavery Index, 2018:7).

Orlando Patterson’a göre köleliği kölelik yapan temel unsur, hukuki sahiplikten ziyade bireyin toplumsal varlığından, haklarından koparılmasıdır (Patterson, 1982). Patterson bu durumu “social death” (toplumsal ölüm) kavramıyla açıklamakta ve köleyi, bağımsız iradesini kullanamayan, toplumsal aidiyetlerinden mahrum bırakılan ve başka bir kişinin egemenliği altında yaşamaya zorlanan birey olarak tanımlamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, modern kölelik kapsamında değerlendirilen bazı uygulamaların, hukuken mülkiyet ilişkisi içermese bile mağdur üzerinde benzer düzeyde bir tahakküm

ve bağımlılık yarattığı ileri sürülebilir. Ancak bu yaklaşım aynı zamanda kölelik kavramının sınırlarının genişletilmesi ve tarihsel köleliğin özgün niteliğinin zayıflatılması riskini de beraberinde getirmektedir.

Görüldüğü üzere modern kölelik kavramını savunan yaklaşımlara göre, klasik kölelik ile günümüzdeki sömürü biçimleri arasındaki temel ortaklık mülkiyet değil, birey üzerinde kurulan kapsamlı tahakküm ilişkisidir. Bu görüşe göre köleliği kölelik yapan unsur yalnızca hukuki sahiplik değil; kişinin iradesinin etkisiz hale getirilmesi, sömürü ilişkisini terk edememesi ve başka bir kişinin çıkarları doğrultusunda araçsallaştırılmasıdır. Dolayısıyla modern kölelik kavramı, tarihsel köleliğin hukuki biçiminin değil, altında yatan tahakküm mantığının günümüzdeki devamlılığı iddiasına dayanmaktadır.

Bales'in değerlendirmesine göre modern kölelik ile klasik kölelik arasında önemli ayrımlar bulunmaktadır (Bales, 2002:22-24). Öncelikle, modern kölelikte kişi üzerinde hukuken tanınmış bir mülkiyet hakkı kurulmaz. Ayrıca klasik kölelikte belirgin rol oynayan etnik veya ırksal ayrımlar, yeni sömürü biçimlerinde aynı derecede merkezi değildir. Modern kölelikte sömürüye açık insan kitlesinin fazlalığı, mağdurların kolayca ikame edilebilir hale gelmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda ilişki çoğu zaman uzun süreli bir sahiplik ilişkisi olmaktan çıkmakta; kısa vadeli, kullan-at mantığıyla işleyen bir sömürü düzenine dönüşmektedir. Bales'e göre en dikkat çekici fark ise ekonomik boyuttadır: modern köleler çok daha düşük maliyetle temin edilebilmekte ve sömürü ilişkisi bu nedenle çok daha yüksek kârlılık üretmektedir.

Modern kölelik, insan ticareti ile de özdeşleştirilmektedir. Günümüzde modern kölelik kapsamında değerlendirilen uygulamaların önemli bir bölümü, insan ticareti yoluyla gerçekleştirilen sömürü biçimleriyle örtüşmektedir. Özellikle modern kölelik olarak görülen zorla çalıştırma, cinsel sömürü, kölelik benzeri uygulamalar ve kulluk gibi durumların insan ticareti suçunu oluşturması mümkündür. Ancak vurgulamak gerekir ki modern kölelik, sömürü ve fiili kontrol ilişkisine odaklanan daha geniş bir çerçeve sunarken; insan ticareti ise uluslararası hukukta belirli unsurlara bağlı olarak tanımlanmış bir suçtur. İnsan ticareti, Palermo Protokolü'nde belirli fiillerin, belirli araçlar kullanılarak ve sömürü amacıyla gerçekleştirilmesini gerektirir. Buna karşılık modern kölelik, mağdurun içinde bulunduğu fiili ilişkinin niteliğini ifade etmektedir. Bu nedenle insan ticareti, çoğu zaman modern kölelik ile sonuçlanabilmekteyse de bu her zaman gerçekleşmez. Bir kişi insan ticaretinin mağduru olmaksızın zorla çalıştırılabilir; aynı şekilde insan ticareti fiili gerçekleşmiş olmasına rağmen sömürü aşamasına ulaşılmadan suç tamamlanmış olabilir. Bu açıdan bakıldığında insan ticareti, mağdurun sömürü ilişkisine sürüklenmesini sağlayan süreci ifade ederken; modern kölelik ise bu sürecin sonucunda ortaya çıkabilen durumları ifade etmek için kullanılmaktadır.

4. MODERN KÖLELİĞİN NEDENLERİ, TÜRLERİ VE YAYGINLIĞI

Modern köleliğin ortaya çıkışına zemin hazırlayan faktörler, klasik kölelikten önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Klasik kölelikte bireylerin köleleştirilmesine yol açan başlıca unsurlar arasında savaş esareti, köle olarak doğma, köle ticareti ve borçlarını ödeyememe gibi nedenler yer almaktaydı. Buna karşılık günümüzde modern köleliğin temelinde, bireyleri sömürüye açık hale getiren yapısal kırılanlıklar bulunmaktadır. Yoksulluk, işsizlik, doğal afetler, silahlı çatışmalar ve göç hareketleri bu bağlamda öne çıkan başlıca etkenlerdir (Duymaz, 2013:73). Bunun yanı sıra, kamu otoritelerindeki yolsuzluk, dünya nüfusundaki hızlı artış ve ekonomik ile toplumsal yapıda yaşanan hızlı dönüşümler de modern köleliğin yaygınlaşmasında etkili olan unsurlar arasında sayılmaktadır. Bahsedilen sebeplerle

tarihsel süreçte ilk defa köleleştirilebilir nüfusun bu denli geniş bir düzeye ulaştığı görülmekte; bu arz fazlası ise modern kölelerin ekonomik değerinin belirgin biçimde azalmasına yol açmaktadır (Bales, 2002:21). Modern kölelik kapsamında kabul edilen uygulamalar, günümüzde neredeyse tüm ülkelerde hukuken yasaklanmış olsa da uygulamada yaygın bir şekilde varlığını sürdürmektedir (Arslan, 2022:333).

Küreselleşme süreci, modern köleliğin genişlemesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Küresel ekonomik entegrasyon ile birlikte şirketler, üretim maliyetlerini düşürmek ve kârlarını maksimize etmek amacıyla faaliyetlerini geliştirmekte olan ülkelere yönlendirmiştir. Bu durum, dünya genelinde düşük maliyetli iş gücüne yönelik talebin artmasına yol açmış ve sömürüye dayalı çalışma biçimlerini ekonomik açıdan cazip hale getirmiştir (Profits and Poverty, the Economics of Forced Labour, 2014). Söz konusu iş gücü talebi çoğunlukla yerel halk, etnik ve dini azınlıklar, toplumsal hiyerarşide alt konumda bulunan gruplar ve göçmenler gibi kırılgan kesimler tarafından karşılanmaktadır (Report of the Special Rapporteur, par. 19). Öte yandan, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bu grupların daha kolay sömürülmesine imkân tanımakta; bireyler üzerinde mülkiyet kurmak yerine onları kontrol altında tutarak sömürmek daha pratik ve daha kârlı bir yöntem haline gelmektedir (Sigmon, 2006: 246).

Akademik literatürde ve sivil toplum kuruluşlarının analizlerinde modern kölelik kavramının sınırları oldukça geniş bir şekilde çizilmektedir. Bu bağlamda, kölelik ve köleliğe benzer uygulamalar, kulluk, insan ticareti, zorla ya da zorunlu çalıştırma, erken ve zorla evlilikler ile cinsel istismar gibi farklı sömürü biçimleri modern kölelik kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca, günümüzde bazı bölgelerde varlığını sürdüren ırk temelli klasik kölelik pratikleri—örneğin Moritanya, Nijer, Sudan, Libya ve Kuzey Afrika'nın çeşitli bölgelerinde gözlemlenen uygulamalar—da bu kavramın kapsamına dahil edilmektedir (Villegas, 2002:7). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin yayımladığı bilgi notunda, köleliğin çağdaş görünümleri kapsamında, klasik kölelik ve köle ticaretinin yanı sıra çocukların satılması, cinsel istismarı ve pornografik amaçlarla kullanılması, çocuk emeğinin sömürülmesi, kız çocuklarına yönelik zararlı uygulamalar, çocukların silahlı çatışmalarda yer alması, borç esareti, insan ve organ ticareti, cinsel sömürü ile apartheid ve sömürge rejimlerine özgü bazı pratikler de sıralanmaktadır (OHCHR, Fact Sheet No:14). Global Slavery Index'e göre modern kölelik, insan ticareti, zorla çalıştırma ve kölelik benzeri uygulamaları kapsayan; tehdit, şiddet, baskı, nüfuzun kötüye kullanılması veya aldatma gibi yollarla bireyin kaçınamayacağı ya da terk edemeyeceği sömürü durumlarını ifade eden geniş kapsamlı bir üst kavram olarak tanımlanmaktadır (Global Slavery Index, 2018:7). Bununla birlikte, modern kölelik yalnızca bu uygulamalarla sınırlı olmayıp, farklı adlar altında ve çeşitli sektörlerde de karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin tarım, ev içi hizmetler, sanayi üretimi veya küresel tedarik zincirlerine yönelik atölyelerde çocukların ve yetişkinlerin zorla çalıştırılması ya da kadınların fuhuşa zorlanması bu kapsamda değerlendirilmektedir (Villegas, 2020:5). Modern köleliğin bütün türleri bir insanın bir başka insan tarafından haklarından ve özgürlüklerinden mahrum bırakılması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte, düşük ücretlerle ya da yalnızca geçimini sağlayacak düzeyde çalışmak kimi zaman "ücret köleliği" olarak nitelendirilse de bu tür durumlar hukuki açıdan kölelik veya modern kölelik kapsamında kabul edilmemektedir (Miers,2000:715; Bales,2002:11).

Modern kölelik kavramının kabulü, günümüzde tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar fazla sayıda insanın kölelik benzeri koşullar altında yaşadığı sonucunu beraberinde getirmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü ile Walk Free Foundation tarafından 2022 yılında yayımlanan Küresel Modern Kölelik Tahminleri Raporu'na göre, 2023 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 50 milyon kişi modern kölelik mağdurudur (Global Slavery Index, 2023:iii). Bu sayı, Atlantik köle ticareti süresince Afrika'dan zorla götürülen toplam insan sayısını aşmaktadır. Söz konusu mağdurların yaklaşık

28 milyonu zorla çalıştırılmakta, 22 milyonu ise rızası dışında evlilik ilişkisi içinde bulunmaktadır (Global Slavery Index, 2023:iii). Ayrıca mağdurların %54'ünü kadınlar ve kız çocukları oluştururken, toplam çocuk mağdurların sayısı ise 12 milyonu geçmektedir. Çocuklar, yetişkinlerle benzer oranlarda modern köleliğe maruz kalmakta ve yaşları ile bağdaşmayacak fizyolojik, psikolojik ve sosyal riskler altında yaşamak zorunda bırakılmaktadır (Sanal, 2025:166). Coğrafi dağılım açısından bakıldığında modern köleliğin en yaygın olduğu coğrafyaların Asya ve Pasifik bölgesi olduğu, bunları Avrupa ve Orta Asya'nın izlediği görülmektedir. Bu denli yüksek sayıda mağdurun varlığı ve bu alandaki küresel mücadele çabaları, bazı yazarlar tarafından günümüzde yeni bir kölelik karşıtı dönemin, yani "neabolisyonist" bir çağın yaşandığı şeklinde yorumlanmaktadır (Allain ve Bales, 2012:1). Bu yeni mücadele anlayışı, yalnızca köleliğin hukuken yasaklanmasını değil, aynı zamanda uygulamada da ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir (Allain ve Bales, 2012:1). Bununla birlikte, modern kölelikle mücadelede en büyük güçlüklerden biri, bu tür uygulamaların çoğunlukla kayıt dışı ve gizli şekilde gerçekleşmesi nedeniyle tespit edilmesinin ve ispatının son derece zor olmasıdır (Miers, 2000:720). Nitekim birçok sömürü ilişkisi uzun yıllar boyunca fark edilmeden devam edebilmekte ya da çeşitli siyasi ve ekonomik gerekçelerle kamuoyundan gizli tutulabilmektedir.

Türkiye özelinde yapılan tahminler de modern köleliğin önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. 2021 yılında modern köleliğin en yaygın olduğu 10 ülke arasında Kuzey Kore, Eritre, Moritanya, Suudi Arabistan, Tacikistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya, Afganistan ve Kuveyt'in yanı sıra Türkiye de gösterilmektedir (Global Slavery Index, 2023:2).

2023 yılı itibarıyla Türkiye'de yaklaşık 1,3 milyon kişinin modern kölelik mağduru olduğu tahmin edilirken (Global Slavery Index, 2023:26), bu sayının 2016 yılında 509.000 civarında olduğu ifade edilmektedir (Global Slavery Index, 2018:93). Bu yaygınlığın arkasında özellikle çocuk yaşta evliliklerin fazlalığı, zorla çalıştırma vakaları ve cinsel sömürü amaçlı insan ticareti gibi faktörlerin bulunduğu belirtilmektedir (Global Slavery Index, 2014:40). Bunun yanı sıra, ekonomik istikrarsızlıklar, ülkenin yoğun düzensiz göç akışlarına maruz kalması, Suriye ve Irak gibi çatışma bölgelerine coğrafi yakınlığı modern köleliğe karşı kırılganlığı artıran diğer önemli etkenler arasında yer almaktadır (Global Slavery Index, 2014:43).

5. MODERN KÖLELİK KAVRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE HUKUKİ TARTIŞMALAR

Modern kölelik ifadesi, kölelik, kulluk, zorla çalıştırma, insan ticareti, çocukların sömürülmesi, zorla evlilikler ve benzeri birçok farklı sömürü biçimini içerecek şekilde kullanılmaktadır. Ancak modern kölelik kavramı, pozitif hukukta açık bir tanıma sahip değildir ve sınırları, unsurları belirsizdir (Koca, 2022:91). Modern köleliğin tanımı ve kapsamına ilişkin tartışmalarda ise iki farklı yaklaşım dikkat çekmektedir. Modern kölelik kavramını savunan yaklaşıma göre, modern kölelik, bireylerin tehdit, şiddet veya çeşitli baskı araçlarıyla kontrol altına alınarak sömürüldüğü geniş bir uygulama alanını ifade etmektedir. Yani köleliğin özünü birey üzerinde kurulan fiili kontrol ve sömürü ilişkileri oluşturmaktadır ve köleliğin varlığı için bunlar yeterlidir. Bunu eleştiren yazarlar ise kölelik kavramının uluslararası hukukta belirli bir içeriğe sahip olduğunu ve köleliğin oluşması için mülkiyet hakkına bağlı yetkilerin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Bizim de katıldığımız bu ikinci yaklaşım, kölelik kavramının aşırı genişletilmesinin hem hukuki kesinliği hem de tarihsel köleliğin özgün niteliğini zayıflatabileceğini ileri sürmektedir. Bu nedenle modern kölelik kapsamında değerlendirilen pek çok uygulamanın, hukuki anlamda kölelik olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

Son yüzyılda dünyada ortaya çıkan çok çeşitli sömürü türleri dikkate alındığında, modern kölelik kavramının kabulü ile köleliği bu uygulamaların tamamını kapsayacak şekilde genişletmek hem teorik hem de pratik açıdan sorunlar barındırmaktadır (Miers, 2000:741). Kölelik teriminin bu denli geniş bir anlamda kullanılması uluslararası hukuk açısından hatalı bir yaklaşımdır. Kölelik ifadesi, kavramın hukuki tanımına ve tarihsel bağlamına sadık olarak kullanılmalı, klasik anlamdaki kölelik uygulamalarıyla ve ancak bu uygulamalara yoğunluk ve nitelik bakımından denk düşen sınırlı sayıdaki çağdaş örneklerle sınırlandırılmalıdır. (Kara, 2017:7). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de bu doğrultuda bir durumun kölelik teşkil edip etmediğinin tespitinde 1926 tarihli Kölelik Sözleşmesi'nde yer alan ve mülkiyete bağlı yetkilerin kullanımını esas alan tanımı benimsemektedir (İHAM, Siliadin v. Fransa, 2005, par. 122).

Modern kölelik ile insan ticareti ilişkisine bakıldığında modern köleliğin, insan ticaretinden de daha geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. İnsan ticaretinin varlığından söz edilebilmesi için belirli unsurların –hareket, araç ve amaç– birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Her ne kadar sömürü amacı insan ticaretinin temel bileşenlerinden biri olsa da yalnızca sömürünün varlığı bu suçun oluşması için yeterli değildir. Bu nedenle modern kölelik kapsamında değerlendirilen bazı uygulamalar, insan ticaretine ilişkin uluslararası tanımlarda yer alan gerekli unsurları karşılamamaktadır.

Diğer taraftan, modern kölelik olarak adlandırılan pek çok uygulamanın aslında uluslararası hukukta hâlihazırda düzenlenmiş olan başka kavramlar altında yasaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle zorla veya zorunlu çalıştırma kavramı öne çıkmaktadır. Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü, faaliyet alanına ilişkin değerlendirmelerinde zorla çalıştırma ile birlikte modern kölelik ve insan ticaretine de yer vermekte; kimi zaman zorla çalıştırmayı bu kavramları kapsayacak biçimde kullanmaktadır (Koca, 2022:91). 1930 yılında imzalanan 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi'ne göre zorla çalıştırmanın temel unsurları, bir işin veya hizmetin ceza tehdidi altında ve kişinin rızası dışında yerine getirilmesidir. Modern kölelik kapsamında değerlendirilen uygulamalarda da bireylerin benzer şekilde zor kullanımı veya tehdit yoluyla kontrol altına alındığı ve iradeleri dışında çalıştırıldığı açıktır. Zorla çalıştırma durumlarında bireyler çoğunlukla şiddet, tehdit, borçlandırma, aldatma veya sosyal baskı yoluyla çalışmaya zorlanmakta; işten ayrılma veya bu koşulları reddetme imkânından fiilen yoksun bırakılmaktadır. Bu örtüşme, zorla çalıştırma mağdurlarının sıklıkla “modern köle” olarak adlandırılmasına yol açmaktadır (Koca, 2022:91). Modern kölelik kavramı gereksiz bir genişleme yaratmakta ve bu kapsamda değerlendirilen birçok uygulama halihazırda zorla çalıştırma başlığı kapsamına girmektedir. Kaldı ki zorla çalıştırma kavramı hem uluslararası hukukta açık bir tanıma sahip olması hem de uygulanabilirliği açısından daha işlevseldir.

Bununla birlikte, 1926 tarihli Kölelik Sözleşmesi'nde de belirtildiği üzere, zorla çalıştırma her durumda köleliğe dönüşmeyebilir. Dolayısıyla, zorla veya zorunlu çalıştırma teşkil eden her uygulamanın doğrudan modern kölelik olarak nitelendirilmesi ve bu yaklaşımın yaygın biçimde benimsenmesi eleştiriye açıktır (Patterson, 2012). Uluslararası hukukta açık bir tanımı bulunmayan modern kölelik gibi kavramların, kölelik ve insan ticareti gibi yerleşik hukuki kategorilerle birlikte ve bunların ötesine geçecek şekilde kullanılması, normatif belirsizliklere yol açmaktadır (Koca, 2022:93). Bu durum ise hem kavramsal netliği zayıflatmakta hem de hukuki değerlendirmelerde tutarlılığı zorlaştırmaktadır.

Görüldüğü üzere modern kölelik kavramına yöneltilen eleştirilerin önemli bir kısmı, kavramın hukuki kesinlikten uzak olmasına odaklanmaktadır. Buna rağmen modern kölelik kavramının yaygınlaşmasında hukuki tanımından çok sembolik ve politik gücünün etkili olduğu söylenebilir. Çeşitli sömürü biçimlerini modern kölelik olarak isimlendirmek, bu sömürü biçimleriyle mücadeleyi teşvik

etmek ve toplumsal farkındalık yaratmak açısından önemli bir işlev görmektedir (Erol, 2020:283). Zira kölelik kavramı tarihsel olarak son derece güçlü ahlaki çağrışımlara sahiptir ve günümüzdeki sömürü biçimlerinin bu kavramla ilişkilendirilmesi, kamuoyunun dikkatini çekmek açısından etkili bir araç oluşturmaktadır. Modern kölelik kavramının kullanılması insan hakları ihlallerini görünür kılmakta ve bu ihlallerle mücadeleyi teşvik etmektedir. Ancak kavramın politik etkisinin artması, hukuki sınırlarının da aynı ölçüde netleştiği anlamına gelmemektedir. Aksine, modern kölelik başlığı altında çok farklı hukuki niteliklere sahip uygulamaların bir araya getirilmesi, kavramsal belirsizlikleri derinleştirebilmektedir. Nitekim kölelik, kulluk, zorla çalıştırma ve insan ticareti gibi olgular uluslararası hukukta tanımlanmışken, modern kölelik kavramı herhangi bir uluslararası sözleşmede düzenlenmemiştir. Zira uluslararası hukukta devletlere yükümlülük yükleyen normlar esasen kölelik, insan ticareti ve zorla çalıştırma yasaklarıdır. Bu nedenle uygulamada müdahale edilen şey çoğu zaman “modern kölelik” değil, onun altında yer alan bahsedilen hukuki yasaklardır.

SONUÇ

Bu çalışma, modern kölelik kavramını kölelik ve insan ticareti ile olan ilişkisi çerçevesinde inceleyerek kavramsal ve hukuki düzeyde ortaya çıkan tartışmaları değerlendirmiştir. Ulaşılan temel sonuçlardan biri, modern kölelik kavramının klasik kölelikten tamamen kopuk bir olgu olmadığı, aksine köleliğin tarihsel sürekliliğini -hukuken olmasa da uygulama yönüyle- farklı biçimler altında devam ettiren bir yapı arz ettiğidir. Ancak bu süreklilik, klasik kölelikte olduğu gibi mülkiyet ilişkisine dayanmamakta; daha çok şiddet, tehdit, zorlama ve aldatma yoluyla kurulan fiilî kontrol ve sömürü ilişkileri üzerinden şekillenmektedir.

Modern kölelik kavramının ortaya çıkışı, yalnızca yeni sömürü biçimlerinin ortaya çıkmasından değil, aynı zamanda mevcut hukuki kategorilerin bu sömürü biçimlerini açıklamakta yetersiz kaldığı yönündeki düşünceden kaynaklanmaktadır. Modern kölelik kavramını savunan yazarlara göre, 1926 Kölelik Sözleşmesi'nin mülkiyet ilişkisini merkeze alan tanımı, günümüzde bireylerin hukuken özgür görünmelerine rağmen fiilen ağır sömürü ve tahakküm altında tutuldukları durumları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kavram, köleliğin hukuki biçiminden çok özüne, yani birey üzerinde kurulan yoğun kontrol ve sömürü ilişkilerine odaklanmaktadır.

Modern köleliğin pozitif hukukta açık bir tanımı bulunmaktadır. Kapsamı da oldukça geniş ve belirsizdir. Modern kölelik kavramının kölelik, insan ticareti, zorla çalıştırma ve diğer sömürü biçimlerini kapsayacak şekilde kullanılması, kavramsal netliği zayıflatmakta ve hukuki açıdan belirsizliklere yol açmaktadır. Modern kölelik kavramı, köleliğin günümüzdeki biçimi olmaktan ziyade, kölelikle ilişkilendirilen bazı özellikleri taşıyan farklı sömürü biçimlerini ortak bir başlık altında toplama girişimi olarak görülebilir. Ancak köleliğin varlığı için mağdur üzerinde mülkiyet hakkına bağlı yetki kullanımı şart olduğundan, modern kölelik olarak değerlendirilen uygulamaların çoğunun esasında hukuken kölelik kapsamına girmesi mümkün değildir.

İnsan ticareti, çoğu durumda modern kölelik kapsamında değerlendirilebilecek sömürü biçimlerini içermekte; özellikle zorla çalıştırma, cinsel sömürü ve benzeri uygulamalar bakımından modern köleliğin önemli bir görünümünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, insan ticaretinin uluslararası hukukta belirli unsurlara (fiil, araç ve amaç) bağlı olarak tanımlanmış olması ve çoğu zaman sınır aşan bir suç olarak düzenlenmesi, bu kavramın modern kölelikten daha dar bir çerçeveye sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda modern kölelik kapsamında değerlendirilen birçok uygulama,

insan ticareti tanımının unsurlarını karşılamamakta ve özellikle yerel düzeyde gerçekleşen sömürü biçimleri bu kapsamın dışında kalabilmektedir.

Modern kölelik kavramının, hukuken tanımlanmış ve yasaklanmış uygulamalar arasında en yakın ve bağlantılı olduğu kavram zorla veya zorunlu çalıştırmadır. Zira bu kavram, bireyin rızası dışında ve ceza tehdidi altında çalıştırılmasını ifade etmekte olup, modern kölelik olarak nitelendirilen pek çok durumla örtüşmektedir. Ayrıca zorla çalıştırma, hem uluslararası hukukta açık bir tanıma sahip olması hem de uygulanabilirliği bakımından daha işlevsel bir çerçeve sunmaktadır.

Son olarak belirtmek gerekir ki modern kölelik kavramı hukuki değil, politik bir işlev görmektedir. Kavram, tüm eleştirilere karşın farklı sömürü biçimlerini ortak bir insan hakları ihlali olarak görünür kılmak açısından fayda sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ALLAIN Jean ve Kevin BALES (2012), "Slavery and Its Definition", Global Dialogue, Volume 14, Number 2, Summer/Autumn 2012.
- ARSLAN, Kahan Onur (2022), "Modern Kölelik Olgusu Karşısında İHAM'ın Dar Yorumunun Yetersizliği ve Öneriler", TBB Dergisi 2022 (159), s. 319-336.
- BAL, Ali (2019), "Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AIHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi", YBHD, Yıl 4, Sayı 2019/2, 55-112.
- BALES, Kevin (2002), "Kullanılıp Atılanlar" Küresel Ekonomide Yeni Kölelik, Çeviren: Pınar Ögünç, Çitlembik Yayınları.
- BLACKBURN Robin (1998), The Making of New World Slavery, Verso Publications.
- CRANE, Andrew (2013), "Modern Slavery As A Management Practice: Exploring the Conditions and Capabilities for Human Exploitation", Academy of Management Review, 2013, Vol. 38, No 1, 45-69.
- DUYMAZ, Erkan (2013), "Modern Kölelik Avrupa Konseyi Hukukunda Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasakları Üzerine Bir İnceleme", 2013, Legal Hukuk Dergisi, 67-104.
- ENRİLE Annalisa (2018), Ending Human Trafficking and Modern-Day Slavery, SAGE Publications.
- EROL, Ebru Gülbuğ (2020), "İnsan Ticaretine Karşı Hazırlanan Kampanyaların Modern Kölelik Bağlamında Claude Lévi-Strauss'un İkili Karşıtlıklar Modeli Üzerinden İncelenmesi", Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2020, ss. 260-291.
- JANSSON, Dominika Borg (2015), Modern Slavery, A Comparative Study of the Definition of Trafficking in Persons, Brill Nijhoff.
- KARA, Siddharth (2017), Modern Slavery A Global Perspective, Columbia University Press, New York 2017.
- LEE, Magy (2011), Human Trafficking, Routledge.
- KUDRET, Hüseyin Ali ve Semra Nubihar MENTE (2022), "Köleliğin Kılıf Değiştirmiş Hali: Modern Kölelik", ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi (2022/2), ss. 993-1066.
- MIERS, Suzanne (2000), "Contemporary Forms of Slavery", Canadian Journal of African Studies, Vol.34, No. 3, Special Issue: On Slavery and Islam in African History: A Tribute to Martin Klein, 2000, 714-747.
- MURPHY, Laura T. (2015), "The New Slave Narrative and the Illegibility of Modern Slavery", Slavery & Abolition, 2015 Vol. 36, No. 2, 382-405.
- PATTERSON, Orlando (1982), Slavery and Social Death: A Comparative Study. Harvard University , Press.
- PATTERSON, Orlando (2012), "Trafficking, Gender and Slavery: Past and Present" The Legal Understanding Of Slavery From the Historical to the Contemporary, Edited by Jean ALLAIN, Oxford University Press, s. 365-406.

- PLANT, Roger (2014), Modern slavery: The concepts and their practical implications, Working Paper, International Labour Organization, Paper presented at the Conference “Shaping the Definition of Human Trafficking”, held at Dickson Poon School of Law, King’s College London.
- SANAL, M. Engin (2025), “Geçmişten Gelen Kötü Bir Miras: Modern Kölelik”, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2025: 11, ss. 157-167.
- SAYIN, Hüdayi (2018), “Modern Kölelik Olarak Meta-Göçmen İnsan Ticareti Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yıl/Year: 2 Cilt/Volume: 2 Sayı/Issue: 2 Aralık/December: 2018.
- SCARPA Silvia (2008), Trafficking In Human Beings: Modern Slavery, Oxford University Press.
- SIGMON, Jane Nady (2006), “Combating Modern-Day Slavery: Issues in Identifying and Assisting Victims of Human Trafficking Worldwide”, Victims & Offenders, 2006, 3:2-3, 245-257.
- SILLER, Nicole (2016), “Modern Slavery Does International Law Distinguish between Slavery, Enslavement and Trafficking”, Journal of International Criminal Justice 14 (2016), 405-427.
- VILLEGAS, Christina G. (2020), Modern Slavery A Reference Handbook Contemporary World Issues Series.
- Anti-Slavery International, <https://www.antislavery.org/> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- İHAM, Siliadin v. Fransa, 73316/01, 26.07.2005.
- OHCHR, Fact Sheet No:14, Contemporary Forms of Slavery, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet14en.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences, Urmila Bhoola, A/HRC/30/35, 8 Temmuz 2015, <https://digitallibrary.un.org/record/1490396?v=pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Özgür Yürü Vakfı, Global Slavery Index, 2014, <https://cdn.walkfree.org/content/uploads/2014/02/09122630/2014-Global-Slavery-Index.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Özgür Yürü Vakfı, Global Slavery Index, 2018, <https://cdn.walkfree.org/content/uploads/2023/04/13181704/Global-Slavery-Index-2018.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Özgür Yürü Vakfı, Global Slavery Index, 2023, <https://cdn.walkfree.org/content/uploads/2023/05/17114737/Global-Slavery-Index-2023.pdf> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Uluslararası Çalışma Örgütü, Profits and Poverty, the Economics of Forced Labour, 2014, https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-10/Profits%20and%20poverty%20-%20The%20economics%20of%20forced%20labour_WEB_20241017.pdf Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Uluslararası Çalışma Örgütü, <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang-en/index.htm> Erişim Tarihi: 20.03.2026.
- Uluslararası Çalışma Örgütü ve Özgür Yürü Vakfı, Global Estimates of Modern Slavery, 2022, https://www.ilo.org/sites/default/files/2025-09/ILO_GEMS-2022_Report_EN_Web.pdf Erişim Tarihi: 15.04.2026.

KÜRESEL REKABETTE TÜRKİYE'NİN SAĞLIK TURİZMİ VERİMLİLİĞİ¹

1. Zeynep ATALAY AĞAOĞLU²

2. Nurperihan TOSUN³

ÖZET

Ülkemiz, sağlık turizmi tercih edenler için cazip olan destinasyonlar arasındadır. Bu durumun sebebi olarak; uygun maliyetler beraberindeki hizmet kalitesi, bireyler için uzun bekleme sürelerinin olmayışı, uygun hizmet fiyatlandırması, vize prosedürlerinin kolaylığı gibi faktörler gösterilebilir. Sağlık ve sağlıklı yaşam turizmi, dünya çapında turizm endüstrisinin hızla büyüyen bir sektördür ve veriler Covid-19 sırasında duraksayan sektörün pandeminin bittiği tarihten sonra daha da hızlı bir büyüme yaşadığını göstermektedir. Bu çalışmanın verilerinin çözümlenmesinde kullanılan Veri Zarflama Analizi (DEA), turizm programlarındaki verimsizlikleri değerlendirme, kıyaslama ve en uygun karşılaştırma noktalarını belirlemek için yararlı bir araçtır. Bu çalışma veri zarflama analizi için kullanılan R yazılım diliyle geçmiş çalışmalardaki diğer paket programı uygulamalarından farklılaşmıştır. Analiz sonuçlarına göre karar verici birim olarak tercih edilen 10 yıllık 2012-2021 dönemi içinde 2019 ve 2021 seneleri etkin olarak tespit edilmiştir. 2019 yılı 5 karar verici birim tarafından, 2021 yılı ise 3 karar verici birim tarafından referans gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Veri Zarflama Analizi, Etkinlik, Verimlilik

TURKEY'S HEALTH TOURISM EFFICIENCY IN GLOBAL COMPETITION

ABSTRACT

Our country is among the attractive destinations for those who prefer health tourism. This is due to factors such as affordable costs combined with quality service, the absence of long waiting times for individuals, reasonable service pricing, and ease of visa procedures. Health and wellness tourism is a rapidly growing sector of the global tourism industry, and data shows that the sector, which slowed down during Covid-19, experienced even faster growth after the pandemic ended. Data Envelopment Analysis (DEA), used in the analysis of the data in this study, is a useful tool for evaluating inefficiencies in tourism programs, comparing them, and identifying optimal comparison points. This study differs from other software package applications in previous studies by using the R programming language for

¹ Bu çalışma ilk yazarın Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde ikinci yazarın danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinin bir parçasıdır.

² Öğr.Gör., EBYÜ, Kemah MYO, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı zeynep.agaoglu@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7238-2250

³ Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, nkarabulut@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0001-6548-3099.

Geliş Tarihi: 08.05.2026 / Kabul Tarihi: 10.06.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

data envelopment analysis. According to the analysis results, within the 10-year period (2012-2021) preferred as a decision-making unit, the years 2019 and 2021 were identified as effective. The year 2019 was referenced by 5 decision-making units, and the year 2021 by 3 decision-making units.

Key Words: Health Tourism, Data Envelopment Analysis, Efficiency, Productivity.

GİRİŞ

Dünya çapında turizm endüstrisinin lokomotifi sağlık turizmi olarak görülmektedir. Sağlık turizmi, tıbbi, ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin karmaşık etkileşimleriyle şekillenen, pazara dayalı bir endüstridir (Jahanbani vd., 2021). Sağlık turizmi, seyahat ve turizm endüstrisinde benzersiz bir düşüncedir ve turizm sektöründe hayati bir rol oynar. Sağlık turizmi, sağlık ve turizm sektörlerinin birleşimidir ve ulusal olduğu kadar uluslararası alanda da her geçen gün büyümektedir (Hossain 2022). Sağlık turizmi, nüfusun dikkat ettiği büyük önem taşıyan alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Sağlık turizmi hem fiziksel ve duygusal tükenmenin önlenmesini hem de birçok kronik hastalığın tedavisini teşvik etmektedir (Nazokat ve Mardonovna 2020). Sağlık turizminin büyümesi, gelişmekte olan ülkelerde yenilik ve büyüme için bir şans olarak da görülebilir. Sağlık turizmi, dünya çapında en hızlı büyüyen sağlık sektörüdür ve bireysel tıbbi müdahaleleri iyileştirmek veya yenilemek için diğer gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere seyahat eden hastaları ifade eder (Ostojic vd., 2022). Seyahat kolaylığı ve gelişen teknoloji bireyler için sağlık hizmetlerini kendi ülkesi dışında kullanma amacıyla çok sayıda imkân yaratmıştır. Ayrıca, iyileştirilmiş yaşam standartları, daha hareketli yaşam tarzları ve kişisel bakımla ilgili bireysel idealler, sağlık ve zindelik ile ilgili nedenlerle seyahat etmenin popülerliğine katkıda bulunmuştur (Cohen 2008).

1. KAVRAMSAL OLARAK SAĞLIK TURİZMİ

Sağlık turizmi literatürde pek çok şekilde tanımlanmakla birlikte; T.C. Sağlık Bakanlığının yapmış olduğu tanımda ‘‘sağlık turizmi; bireylerin sağlıklarını korumak iyileştirmek ya da geliştirmek için belirli bir süre içerisinde yurt içinde veya dışında bir yerden başka bir yere belirli süreliğine seyahat etmesi’’ şeklinde açıklanmıştır. (T.C.Sağlık Bakanlığı 2020). Sağlık turisti kavramı ise bireylerin sağlıklarıyla ilgili geliştirici veya tedavi edici hizmetleri yaşadığı çevrede bulamaması bu hizmetleri da başka yerlerde arayan kişilerdir. Bahsedilen turist kavramına sahip olan kişiler sadece sağlık durumlarını geliştirmek ya da tedavi hizmetleri almanın yanında seyahat ettikleri yerdeki eğitim, spor, eğlence, konaklama gibi hizmetlerden de yararlanabilmektedir (Pekin 2011). Bireylerin sağlık turizminin tercih etme nedenlerine aşağıdaki maddeler örnek verilebilir (Ross 2001):

- Yaşadıkları ülkedeki uzun bekleme tedavi sürelerine karşı, diğer yerlerdeki kısa bekleme süreleri.
- İleri teknoloji ve tedavi imkanlarından yararlanma
- Alternatif veya tamamlayıcı tıp tedavilerinin bulunduğu bölgeleri seçerek bedenen zihnen ve ruhsal olarak rahatlama talepleri.
- Sadece tedavi için değil aynı zamanda o bölgenin kültürel ve turistik faaliyetlerine de katılma isteği
- Döviz kurlarında meydana gelen farklılıklar nedeniyle maddi imkanlardaki yeterlilik
- Sağlık için yapılan seyahatler sırasında kişinin olumsuz düşüncelerden uzaklaşması ve mental rahatlığa kavuşması
- Sağlık organizasyonu sunan bölgenin kaliteli ve konforlu hizmet sağlaması
- Bünyesinde uzman hekim kadrosu bulunduran sağlık kurumlarına sahip olan yerlerin tercih edilmesi.

1.1. SAĞLIK TURİZMİ SEÇENEKLERİ

Medikal, termal, spa-wellness, ileri yaş ve engelli turizmi gibi sağlık turizmi çeşitleri önde gelen ve sıklıkla tercih edilen kategorilerdir.

1.1.1. Medikal Turizm

Medikal turizm; gelişmekte olan birçok ülkenin bu alanda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu yeni bir endüstridir. 1997 yılında Asya ekonomik krizinden sonra Asya'da oluşan bu sektörde Singapur, Tayland, Malezya, Hindistan, Filipinler, Tayvan ve Güney Kore gibi bazı ülkeler sektöre öncülük etmektedir (Maboodi ve Hâkimi 2016). Medikal turizm kapsamında kişiler genellikle; ortopedi, kanser tedavileri, kalp ameliyatları organ nakilleri dış tedavileri, kök hücre tedavileri, alternatif tıp işlemleri, tüp bebek tedavileri, bariatrik cerrahi ve saç ekimi vb. estetik cerrahi uygulamaları gibi işlemleri tercih etmektedirler (Sayın vd., 2017: 289). Tıbbi prosedürler sadece kozmetik cerrahi ve dış operasyonları gibi seçmeli ameliyatları değil, aynı zamanda kalp cerrahisi, diz/kalça replasmanları ve benzerleri gibi karmaşık cerrahi türlerini de içermektedir (Singh 2008).

1.1.2. Termal Turizm

Doğal sıcak sular “termal” olarak adlandırılırken suyun ısını ifade etmek amacıyla termik sözcüğü kullanılır. Sağlık amacıyla doğal sıcak su kaynaklarından yararlanılmasına ise “termalizm” denilmektedir (Kahraman 1978: 5). Uluslararası SPA derneği (ISPA) (2013), kaplıcaları “beden, zihin ve ruhun tazelenmesini teşvik eden çeşitli profesyonel hizmetler vasıtasıyla genel esenliğe ayrılmış yerler” olarak tanımlar, ancak Smith ve Puczkó tıbbi ve iyileştirici boyut olan termal turizmini önleyici sağlık ve/veya iyileştirici tıbbi teknikler kullanılarak kaplıcalarda vücudun rahatlamasına, iyileştirilmesine veya güzelleştirilmesine odaklanması olarak tanımlamaktadır (2014).

1.1.3. SPA-Wellness Turizmi

SPA” Latince kavram olan “Salus Per Aquam” kelimelerinin kısaltılmasıyla oluşmuş, “su ile gelen iyilik” ya da “su ile gelen sağlık” kavramını karşılamaktadır (Türksoy ve Türksoy 2010: 705). Spa tedavisinin geçmişinin Roma imparatorluğuna dayandığı bilinmektedir. Savaştan dönen askerlerin yorgunluğunu almak ve iyileştirmek için banyolarda tedaviler uygulanmıştır (Gülmez 2012: 36).

1.1.4. İleri Yaş Turizmi

Çoğunlukla bakıma muhtaç olan yaşlıların hem sağlık hizmeti almak hem de turistik faaliyetler sergilemek amacıyla çeşitli ülkelere seyahat etme isteği ileri yaş turizminin oluşumuna neden olmuştur (Aslanova 2013: 134). Literatürde ileri yaş olarak bahsedilen grupların yaş aralığına dair ortak bir fikir birliği oluşmamıştır. 45- 65 dönemi yaşlar olgunluğun başlangıcı olarak ifade edilmektedir (Fitzgerald Bone 1991: 20).

1.1.5. Engelli Turizmi

İşitme, görme, hareket ve zihinsel gibi bireylerde doğuştan veya sonradan oluşan engellerin tedavisi veya tedavi sonrası rehabilitasyonu amacıyla yapılan seyahatler engelli turizminin doğuşuna öncülük etmiştir. (Toker ve Yiğit 2015: 235). Engelli birey sayısının giderek artması ve bu kişilerin çoğu zaman yalnız değil, refakatçileriyle birlikte seyahat ettikleri bilindiğinden dolayı bu turizm türü işletmeler için önemli gelir kaynağı olarak görülmektedir (Zengin ve Eryılmaz 2013: 55).

1.2. SAĞLIK TURİZMİ VE TÜRKİYE

Türkiye'de medikal turizm son yıllarda hızla büyümektedir ve bu da onu önemli bir medikal turizm destinasyonu haline getirmektedir. Türkiye'de medikal turizmin büyümesine katkıda bulunan en önemli faktörler, karşılaştırmalı fiyat avantajı ve sağlık hizmeti sunumunda artan özel sektör kapasitesidir. Özel sektörün sağlık hizmet sunumundaki kapasitesini artırması, Türkiye'ye gelen medikal turizmin artmasına katkıda bulunmuştur (Yılmaz ve Aktas 2021). Türk Sağlık Turizmi Derneği, 278 sağlık ve sağlıklı yaşam turizmi kurumunu bir araya getiren dünyanın en büyük derneğidir (Chernyshev vd., 2022). Türk hükümeti medikal turizmi teşvik etmede aktif olarak yer almıştır ve ülkede medikal

turizm hizmetlerinde kamu ve özel sektör olmak üzere ikili bir model vardır. Türk hükümeti Türkiye'de medikal turizm hizmetlerini iyileştirmek için politikalar uygulamakta ve paydaşlar Türkiye'de "uluslararası medikal turizm sektörünü geliştirmek için çeşitli yollar aramaktadır (Collins vd., 2022). Türkiye'nin medikal turizmde bugüne kadar kat ettiği yol ve daha fazla gelişme potansiyeli ülke ekonomisi için büyük önem taşımaktadır (Çetin 2022). Türkiye'de tıp turistleri tarafından en sık aranan tıbbi prosedürler saç ekimi, kozmetik cerrahi ve diş tedavileridir (Bıyıklı vd., 2019).

Tablo 1. Türkiye ve Birleşik Krallıktaki Seçilmiş Tıbbi Prosedürlerin Fiyat Kıyası (health-tourism.com 2023)

Prosedür	Birleşik Krallık Hastaneleri	Türkiye	Ortalama Tasarruf
Koroner Anjiyoplasti	13.000\$ -	5.000\$ - 6.000\$	%60 - %65
Kalça Protezi	13.500\$ -	6.500\$ - 7.500\$	%45 - 50\$
Prostat Alınması (Prostatektomi)	7.000\$ - 8.000\$	5.500\$ - 6.500\$	%15 - %20
Diz Protezi	16.000\$ -	7.000\$ - 8.000\$	%50 - %60
Hemoroid Kaldırma	3.000\$ - 4.000\$	1.500\$ - 2.500\$	%45 - %55
Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi			
Prosedür	Birleşik Krallık Hastaneleri	Türkiye	Ortalama Tasarruf
Yüz Germe (Ritidektomi)	11.000\$ -	3.000\$ - 4.000\$	%65 - %75
Meme Büyütme (Mammoplasti)	7.000\$ - 8.000\$	3.000\$ - 4.000\$	%50 - %60
Meme Küçültme	8.000\$ - 9.000\$	3.500\$ - 4.500\$	%50 - %60
Liposuction (Lipoplasti)	5.000\$ - 6.000\$	2.000\$ - 3.000\$	%55 - %65
Burun Ameliyatı (Rinoplasti)	5.500\$ - 6.500\$	3.000\$ - 4.000\$	%40 - %45
Karın Germe (Karın Germe)	8.000\$ - 9.000\$	3.000\$ - 4.000\$	%55 - %60
Göz / Oftalmoloji			
Prosedür	Birleşik Krallık Hastaneleri	Türkiye	Ortalama Tasarruf
Lasık Göz Ameliyatı	1.500\$ - 2.500\$	1.000\$ - 1.500\$	%20 - %25
Katarakt Kaldırma	4.000\$ - 5.000\$	1.000\$ - 2.000\$	%55 - %65
Genel ve Estetik Diş Hekimliği			
Prosedür	Birleşik Krallık Hastaneleri	Türkiye	Ortalama Tasarruf
Kök Kanalı (Kanal Başına)	300\$ - 400\$	100\$ - 150\$	%55 - %65
Diş Beyazlatma	900\$ - 1200\$	400\$ - 500\$	%50 - %60
Diş İmplantları	3.000\$ - 4.000\$	900\$ - 1500\$	%70 - %75
Altın Taçlar	800\$ - 850\$	200\$ - 250\$	%70 - %75

Tablo 1'de Türkiye ve Birleşik Krallıktaki seçilmiş tıbbi prosedürlerin fiyatları karşılaştırılmasına göre örnek olarak Koroner anjiyoplasti ameliyatı Birleşik Krallıkta ortalama 13.000\$ - 15.000\$ arasında iken ülkemizde aynı ameliyat 5.000\$ - 6.000\$ arasında değişmektedir. Bu sayede sağlık turizmi için ülkemizi

2. SAĞLIK TURİZMİNDE VERİMLİLİK ANALİZİ

Sağlık Turizmi pazarının sürekli büyümesi, ülkelerin bu alandaki iştahını sürekli artırmaktadır. Sektördeki pazar payı rekabeti gün geçtikçe şiddetlenmekte, bu oranda yatırımların seviyesi de yükselmektedir. Bu durum sektörün gerek insan gerek finans gerekse altyapı kaynaklarını daha etkin ve verimli bir yönde kullanmaya zorlamaktadır. Bahsedilen bu nedenlerden dolayı dönemler içinde hangi kaynaklarla ne derece etkinlik sağlandığının tespiti; karar vericiler için politika oluşturmada fikir verebilecektir.

2.1. YÖNTEM VE ANALİZ

Veri zarflama analizi (DEA), birden çok girdi ve çıktıya sahip karar verme birimlerinin (KVB'ler) görelî etkinliğini değerlendiren, parametrik olmayan doğrusal programlama tabanlı bir tekniktir. VZA kıyaslamada bir "en iyi uygulama sınırı" oluşturmak için tercih edilen bir yöntemdir. VZA, performansı çoklu ölçütlerle kategorize edilen karar verme birimleri (KVB'ler) adı verilen bir dizi varlığın performansını değerlendirmek için kullanılmıştır (Basso ve Funari 2016). VZA ortaya çıktığı 1978 yılından bu yana pek çok uygulama alanında yaygın bir kullanıma tanık olmuştur (Gonzales vd., 2015). VZA aynı zamanda farklı sınıflara sahip KVB'lerin görelî performansını değerlendirmek için de kullanılabilir. VZA, farklı teknolojilere sahip farklı gruplarla birlikte KVB'lerin görelî etkinliğini ölçmek için de tercih edilir (Sinuany-Stern vd., 2000). VZA, bir dizi karar verme biriminin göreceli etkinliğini ölçmek için, kaynakları tahsis etmek ve gelecek tahmini için hedefler belirlemek için kullanılmıştır (De Vicente Olivia ve Romero 2022). VZA, teknik etkinliği, ölçek etkinliğini, maliyet etkinliğini ve kar etkinliğini ölçmek için de kullanılır (Ray 2016). VZA, ekonominin kamu ve özel sektörlerinde verimlilik ve üretkenliği modellemek için tercih edilen bir yöntem olmasa da önemli bir yöntem haline gelmiştir (Thanassoulis ve Podinovski 2020).

2.1.1. Karar Verici Birimler, Girdi ve Çıktı Değişkenleri,

Çalışmada Karar Verici Birimler olarak: 2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021 yılları belirlenmiştir.

• Çalışmada Girdi Değişkenleri olarak:

1. Tüm sektörlerle göre toplam personel sayıları (doktor, hemşire, diğer sağlık personeli, yardımcı personeller)

2. Sağlık Bakanlığı, üniversite, özel olmak üzere toplam hastane sayısı

3. Toplam yatak sayısı

4. Toplam sağlık harcaması (milyon \$)

• Çalışmada Çıktı Değişkenleri olarak:

1. Sağlık ve tıbbi nedenle gelen turist sayısı

2. Harcama türlerine göre sağlık harcamasından doğan turizm geliri (bin\$)

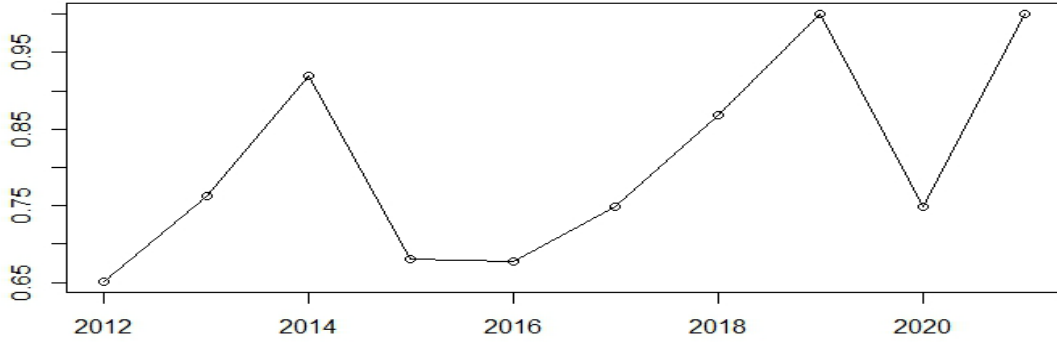
2.1.2. Bulgular

Veri Zarflama Analizlerinde etkin olmayan birimler 1'den küçük, etkin birimler ise 1'e eşit değerler almaktadır (Ulucan,2000). Analiz sonuçlarına göre yılların etkinlik skorları tablo 2'de belirtilmiştir. KVB olarak seçilen 10 yıl içinde 2019 ve 2021 yılları etkin bulunmuştur. 0,9191 ve 0,8690 skorlar elde edilen 2014 ve 2018 yılları ise etkin yıllara et çok yaklaşan KVB'ler olarak görünmektedir.

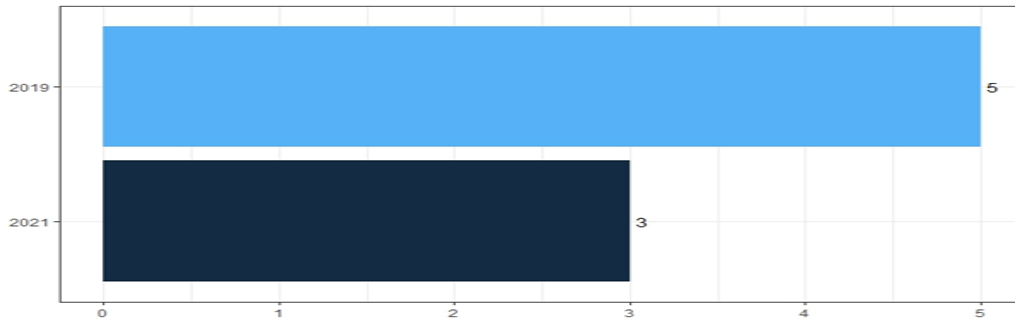
Tablo 2. Etkinlik Skorları

KVB	Etkinlik Skoru
2012	0,6516
2013	0,7621
2014	0,9191
2015	0,6799
2016	0,6781
2017	0,7482
2018	0,8690
2019	1,0000
2020	0,7487
2021	1,0000

Yıllara göre etkinlik trendi aşağıda grafik 1’de ifade edilmiştir. Grafik 1’de görüldüğü üzere yıllara göre sağlık sektörünün etkinlik değerleri 2015, 2016 ve 2020 yılları hariç artmıştır. Bununla birlikte sektörün etkinlikte zirve yaptığı yıllar 2019 ve 2021 yılları olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 1. Yıllara Göre Etkinlik Trendi

Grafik 2 analiz sonucu etkin oldukları görülen 2019 ve 2021 yıllarının, etkin olmayan diğer KVB’ler tarafından kaç kez referans olarak gösterildiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre 2019 yılı 5 KVB tarafından, 2021 yılı ise 3 KVB tarafından referans gösterilmiştir. Bu grafiğe göre toplam 8 adet referans değeri alınması gereken yıl vardır.

Grafik 2. Etkin sayılan KVB sıklıkları

SONUÇ

Bu araştırmada Türkiye'nin 2012-2021 dönemindeki sağlık turizmi etkinliği Veri Zarflama Analizi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, incelenen on yıllık süreçte sağlık turizmi kaynaklarının her yıl aynı düzeyde etkin kullanılmadığını göstermektedir. Personel sayısı, hastane sayısı, yatak sayısı ve toplam sağlık harcamaları gibi temel girdiler dikkate alındığında yalnızca 2019 ve 2021 yıllarının etkin bulunması, Türkiye'de sağlık turizmi performansının belirli dönemlerde güçlendiğini, ancak bu gücün tüm yıllara yayılan istikrarlı bir yapıya dönüşmediğini düşündürmektedir.

Araştırma sonuçları literatürdeki çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde anlamlı bir bütünlük göstermektedir. Wöber ve Fesenmaier (2004), VZA'nın turizm alanında destinasyonların ve turizm programlarının karşılaştırılmasında kullanılabilirliğini ortaya koymuştur. Türkiye özelinde Göral (2022), 2015-2019 dönemini VZA-TOPSIS yöntemiyle ele almış ve 2019 yılı dışındaki yılların etkin olmadığını belirtmiştir. Bu araştırmada da 2019 yılının etkin bulunması, Göral'ın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Çetin'in (2022) Türkiye'nin 2004-2019 dönemi sağlık turizmi performansına ilişkin çalışmasında ise performansın zamanla artış gösterdiği, ancak istikrarlı bir çizgi izlemediği ifade edilmiştir. Bu yönüyle mevcut araştırmada belirlenen dalgalı etkinlik yapısı, Çetin'in (2022) ortaya koyduğu inişli çıkışlı performans görünümüyle de benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak sağlık turisti sayısı ve sağlık turizmi gelirlerinin artırılması önemli olmakla birlikte; bu artışın insan kaynağı, hastane kapasitesi, yatak sayısı, sağlık harcamaları, hizmet kalitesi, uluslararası tanıtım ve akreditasyon süreçleriyle birlikte ele alınması daha gerçekçi bir değerlendirme sağlayacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki rekabet gücünü sürdürülebilir biçimde artırabilmesi için sağlık turisti sayısı ve gelir artışının yanı sıra verimlilik, kalite ve sürdürülebilirlik odaklı stratejilerin geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslanova, Kamile (2013). "Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 129-145.
- Basso Antonella and Funari Stefania (2016). *DEA Performance Assessment of Mutual Funds, Data Envelopment Analysis: a Handbook of Empirical Studies and Applications*, 229-287.
- Bıyıklı Kadriye, Taşkın Ramazan, Ceylan Aahmet, Ulutabanca Rabiye Özlem and Benli Ali Ramazan (2019). "War And Health Tourism: Data Of Kayseri Province", *International Journal of Health Management and Tourism*, 4(1), 73-81.
- Chernyshev ,E. V., Petrova ,G. D., Mamedov, T., Tischenko, T. A.,(2022). Medicine and medical tourism in Turkey in figures. *The World Economics*. 2022;8.
- Cohen Erik and Cohen Erik (2008). "Medical Tourism in Thailand", *AU-GSB E-Journal*, 1(1).
- Çetin, Onur (2022). "Türkiye'nin Sağlık Turizmi Performansının Topsis Yöntemi İle Değerlendirilmesi (2004-2019)". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 638-655.
- Çetin, Onur (2022). "Türkiye'nin Sağlık Turizmi Performansının TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi (2004-2019)", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 638-655.
- Fitzgerald Bone, P. (1991). "Identifying mature segments". *Journal of consumer Marketing*, 8(4), 19-32.
- González, M., López-Espín, J. J., Aparicio, J., Giménez, D., and Pastor, J. T. (2015). Using genetic algorithms for maximizing technical efficiency in data envelopment analysis. *Procedia Computer Science*, 51, 374-383.
- Göral, Ramazan (2022). "Türkiye Sağlık Turizmi Endüstrisinin Etkinlik Analizi", *İş Dünyasına ve Eğitim Bilimlerine Yönelik Disiplinlerarası Yaklaşımlar*, 130-149.
- Gülmez, Zeynep (2012). *Türkiye'de ve Dünya'da Sağlık Turizmi ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Health-Tourism (2023). Medical Tourism To Turkey, Erişim: <https://www.health-tourism.com/medical-tourism-turkey/> Erişim Tarihi: 01.04.2023
- Hossain, A. (2022). Measurement of Visitors' Satisfaction towards Health Tourism: Structural Equation Modeling Analysis.
- ISPA. (2013). Types of spas. Erişim: <http://www.experienceispa.com/spa-goers/spa101/types-of-spas> Erişim Tarihi:16.12.2022
- Jahanbani, E., Derikvand, M., Najafpour, Z., Torabipour, A., & Razmi, V. (2021). Factors Affecting Health Tourism Development in Khouzestan Province in 2019. *Jundishapur Journal of Health Sciences*, 13(2).
- Kahraman, Nail (1978). *Türkiye'de Sağlık Turizmi*. TC Turizm Bankası AS Proje Değerlendirme Gurup Başkanlığı, Ankara. s.5-26.
- Maboodi Mohammad Taghi and Hakimi Hadi (2016). "Determinant factors on medical tourism (Case study: Iran)". *Journal of tourism planning and development*, 4(15), 80-106.
- Nazokat, K., and Mardonovna, T. N. (2020). Recreational Tourism in the World and Its Perspectives in Uzbekistan. *Indonesian Journal of Cultural and Community Development*, 6, 10-21070
- Oliva Vicente María De Auxiliadora and Romero-Ania Alberto (2022). "How to Incorporate Preference Information in a Weight-Restricted DEA Model: A Straightforward Solution Applied in the Field of Economics, Based on Simos' Revised Method". *Axioms*, 11(8), 367.
- Ostojić, B., Bogdanović, M., and Ružić, J.(2022). The Impact of Digital Marketing on Health Tourism in the Western Balkans during the COVID-19 Pandemic.
- Pekin, Faruk (2011). *Çözüm: Kültür Turizmi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 32.
- Ray, S. C. (2016). Data Envelopment Analysis: An Overview. *Decision Sciences*, 973-1014.
- Ross, K. (2001). *Health tourism: an overview*. HSMIAI Marketing Review, 27, 2001.
- Sayın Kudret Şevket, Yeğinboy Emine Yasemin ve Yüksel İbrahim (2017). Türkiye'de Medikal Turizm Uygulamaları: Bir Üniversite Ve İzmir Sağlık Serbest Bölgesi Değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 289-313.
- Singh, P. K. (2008). Medical tourism: global outlook and Indian scenario. Kanishka publishers.
- Sinuany-Stern, Z., Mehrez, A., and Hadad, Y. (2000). An AHP/DEA methodology for ranking decision making units. *International Transactions in Operational Research*, 7(2), 109-124.
- Smith, M., and Puczkó, L. (2014). *Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel*. Routledge.
- T.C.Sağlık Bakanlığı (2020). Erişim: saglikturizmi.saglik.gov.tr Erişim Tarihi: 25.11.2023
- Thanassoulis, E., Silva, M. C., and Podinovski, V. V. (2020). Preface: International conference on data envelopment analysis—DEA40, 16–18 April 2018. *Annals of Operations Research*, 288, 525-528.
- Toker Boran ve Kaçmaz Yiğit Yaşar (2015) "Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 17, no. 2, s.235-257.
- Türksoy Adnan ve Türksoy Selcen Seda (2010). "Termal Turizmin Geliştirilmesi Kapsamında Çeşme İlçesi Termal Kaynaklarının Değerlendirilmesi". *Ege Academic Review*, 10(2).
- Ulucan, Aydın (2002). "ISO500 Şirketlerinin Etkinliklerinin Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı: Farklı Girdi Çıktı Bileşenleri ve Ölçeğe Göre Getiri Yaklaşımları ile Değerlendirmeler". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (2), 185- 202.
- Wöber, Karl W. ve Fesenmaier, Daniel R. (2004). "A Multi-Criteria Approach to Destination Benchmarking: A Case Study of State Tourism Advertising Programs in the United States", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 16(2-3), 1-18.
- Yılmaz Volkan ve Aktas Püren (2021). The making of a global medical tourism destination: From state-supported privatisation to state entrepreneurialism in healthcare in Turkey. *Global Social Policy*, 21(2), 301-318.
- Zengin Burhanettin ve Eryılmaz Burak (2013). "Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi". *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 6(11), s.51-74

**MUHASEBE ALANINDA TÜRKİYE’DE YAPILAN DOKTORA TEZLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: 1968 – 2025 DÖNEMİ**

Hatice ÇİÇEKAY¹

Sefa ONUT²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de muhasebe alanında 1968–2025 yılları arasında tamamlanan doktora tezlerinin bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmesidir. Araştırma kapsamında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden elde edilen 1161 doktora tezi; yayın dili, yıl, üniversite, sayfa sayısı ve danışman unvanı açısından değerlendirilmiştir.

Bulgular, tezlerin %91,8’inin Türkçe, %7,8’inin İngilizce ve %0,43’ünün Arapça olduğunu göstermektedir. Yıllar itibarıyla tez sayısının özellikle 2000 sonrası dönemde artış gösterdiği ve 2022 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. Üniversiteler bazında, tezlerin önemli bir kısmının Marmara ve İstanbul Üniversitelerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Ayrıca tezlerin büyük çoğunluğunun (%93,97) 101–400 sayfa aralığında olduğu ve danışmanlıkların ağırlıklı olarak profesör unvanlı akademisyenler (%73,21) tarafından yürütüldüğü saptanmıştır.

Sonuç olarak çalışma, Türkiye’de muhasebe alanındaki doktora tezlerinin niceliksel olarak arttığını, belirli üniversitelerde yoğunlaştığını ve İngilizce tez sayısındaki artışla birlikte uluslararası literatüre katkı potansiyelinin geliştiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Doktora Tezleri, Bibliyometrik Analiz

**A STUDY ON DOCTORAL THESES IN ACCOUNTING CONDUCTED IN
TURKEY: THE PERIOD 1968 – 2025**

ABSTRACT

The aim of this study is to examine doctoral theses completed in the field of accounting in Turkey between 1968 and 2025 using the bibliometric analysis method. Within the scope of the research, 1,161

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, hcicekay@yyu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9988-1340>.

² Öğr. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, sonut@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8196-0964>.

Geliş Tarihi: 15.05.2026 / Kabul Tarihi: 11.06.2026 Çalışma Türü: Araştırma Makalesi

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir. Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir. Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal Licenced by CC-BYNC ile lisanslıdır.

doctoral theses obtained from the Turkish Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center were evaluated in terms of publication language, year, university, number of pages, and supervisor title.

The findings show that 91.8% of the theses were written in Turkish, 7.8% in English, and 0.43% in Arabic. It was determined that the number of theses has increased significantly, particularly after 2000, reaching its highest level in 2022. Regarding universities, a significant portion of the theses were concentrated at Marmara University and Istanbul University. In addition, the vast majority of the theses (93.97%) were between 101 and 400 pages in length, and it was found that supervision was predominantly carried out by academics holding the title of professor (73.21%).

In conclusion, the study reveals that the number of doctoral theses in the field of accounting in Turkey has increased quantitatively, that they are concentrated in certain universities, and that the potential contribution to the international literature is improving along with the rise in the number of English-language theses.

Keywords: Accounting, Doctoral Thesis, Bibliometric Analysis

GİRİŞ

Muhasebe mesleği, ticari ve teknolojik gelişmeleri yakından takip eden ve uygulayan dünyanın en eski mesleklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Muhasebe mesleği, bünyesinde barındırdığı özellikler sayesinde ekonomik, sosyal ve hukuki koşulların gereksinimlerine yönelik çözümler sunmakta ve bu yönüyle eğitim alanında da önemli bir rol üstlenmektedir (Bayrakcıoğlu, 2021: 104).

İşletmelerin mali işlemlerinin yürütülmesini konu alan muhasebe bilimi, işletmelerde yaşanan gelişim ve değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. Bu durum, muhasebe mesleğini ve muhasebe eğitimini de etkilemekte olup, muhasebe eğitimi veren kurumlara ve öğretim elemanlarına önemli sorumluluklar yüklemektedir (Demir ve Çaçut, 2021: 25). Muhasebe eğitimi, ortaöğretimden başlayarak yükseköğretime kadar uzanan sürekli bir süreçtir. Bu eğitimin temel amacı, muhasebe faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirebilecek nitelikli bireyler yetiştirmektir. Bu amacın başarısı ise eğitimin kalitesine bağlıdır. Kaliteli bir muhasebe eğitimi, belirlenmiş eğitim standartlarıyla mümkün olmakta ve mezunların iş hayatına olumlu katkılar sunmasını sağlamaktadır (Oral, 2021: 35).

Üniversitelerin temel işlevlerinden biri, toplumda yaşanan durumları, sorunları ve ihtiyaçları doğru bir şekilde tanımlamak, algılamak ve bu sorunlara mantıklı çözümler üreterek bunların uygulanmasına katkı sağlamaktır. Ülkemizde yükseköğretimi düzenleyen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu da “uygulama alanına yardım” amacını taşımaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde lisansüstü eğitimin rolü oldukça büyüktür. Zira araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemli bir kısmı, lisansüstü eğitim ve lisansüstü öğrencileri aracılığıyla yürütülmektedir (Alkan, 2014: 43).

Bibliyometrik analiz, bilgi yönetimi disiplininde kullanılmaya başlandıktan sonra kısa sürede diğer bilim alanlarında da uyarlanmıştır. Günümüzde bilgisayar ve internet teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde önemli bir disiplin haline gelmiştir. Bu yöntemin en önemli özelliği, bir araştırma alanına ilişkin genel bir görünüm sunması ve o alanın zaman içindeki temel dönüşümlerini ortaya koymasıdır (Özdemir ve Kırhasanoğlu, 2023: 3347).

Teknolojik gelişmeler, bilimsel yayınların sayısını artırırken, bu yayınlara erişimi de kolaylaştırmıştır. Bu durum, farklı disiplinlerdeki çalışmaların mevcut durumunu değerlendirebilmek için bibliyometrik analize olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Son yıllarda muhasebe alanında da çeşitli konularda bibliyometrik analiz çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Bayrakcıoğlu, 2021: 104). Bu analiz, çalışmaların yazar, konu, yıl, dil, yayın türü gibi özelliklerini nicel olarak incelemeye dayanmakta olup, yayınların kendi alanlarındaki etkisini ölçmede kabul gören bilimsel bir yöntemdir (Kıymetli Şen vd., 2017: 248).

Bu çalışmanın amacı, muhasebe alanında önemli bir yere sahip olan doktora tezlerini çeşitli boyutlarıyla ele almaktır. Öncelikle muhasebe eğitimine ilişkin bazı temel özelliklere değinildikten sonra, YÖK Tez Merkezi’nden elde edilen muhasebe alanı ile ilgili doktora tezleri bibliyometrik analiz yöntemiyle (danışman unvanları, üniversite dağılımı vb.) incelenmiştir. Ardından elde edilen analiz sonuçları değerlendirilerek, muhasebe doktora tezlerine ilişkin güncel veriler ortaya konulmuştur.

1. MUHASEBE VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİ

Muhasebe biliminin temelleri çok eski tarihlere dayanmaktadır ve muhasebe alanındaki bazı muhasebe tarihçileri yazı ve rakamların icadının muhasebeyle bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Özellikle rakam ve yazıların muhasebe (hesaplaşma) ihtiyacından dolayı ortaya çıkıp geliştiğini ve buna ek olarak muhasebenin, yazının icadından önce var olduğunu öne sürmüşlerdir. Muhasebe alanının nerede ve ne zaman ilk defa ortaya çıktığı tam olarak bilinmese de insanoğlunun geçmişi kadar eskilere dayandığı düşünülmektedir. Bu durumda muhasebe devamlı gelişim halinde olmuştur. Zaman içerisinde basit bir kayıt olan muhasebe ekonomik gelişmelere yön veren, gelişim ve dönüşüm yaşayan bir bilim

alanına dönüşmüştür (Karasioğlu ve Yenişenol, 2022: 417). Sümerler'in kil tabletlerinde ve Eski Mısır'ın papirüslerinde muhasebe biliminin izlerine rastlanıldığı bilinmektedir.

Muhasebe eğitimi, iş yaşamındaki alınan kararların faydalı olabilmesi için bu kararlarla ilgili bilgilerin ortaya çıkarılması, bir araya getirilmesi, değerlendirilmesi, denetlenip raporlar halinde özetlenmesine yönelik muhasebe öğrencilerinin eğitilmesi ve bu doğrultuda yeteneklerinin geliştirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe eğitiminin başlıca amacı bu alandaki öğrencilere muhasebenin temel ilkelerini ve kavramlarını öğretip, muhasebe bilgisini ortaya çıkarmak ve değerlendirmektir (Çarıkçı ve Yaman, 2019: 362).

Türkiye'de ilk muhasebe eğitimi Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde 1859 yılında kurulan ve o dönemde Mekteb-i Mülkiye-i Şahane adı olan bölümde yapılmıştır. Devamında, Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin temelini oluşturan ve 1883'te Hamidiye Ticaret Mektebi ismi ile kurulan okulda muhasebe alanıyla ilgili kapsamlı eğitim sağlanmıştır. Daha sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi 1914 yılında kurulmuş ve muhasebe eğitimi verilmeye başlanmıştır. Bu dönüşümle birlikte Türkiye'de muhasebe eğitiminde hızlı bir okullaşma sürecine girilmiş ve yüksek dereceli okullar, meslek yüksekokulları ve orta öğretim gibi süreçlerde muhasebe eğitimi o dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde en üst seviyede sağlanmaya başlamıştır (Cavlak vd., 2021: 77).

Günümüzde İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri (İİBF), İşletme Fakülteleri, İktisat Fakülteleri, Siyasal Bilgiler Fakülteleri, Hukuk Fakülteleri, Orman Fakülteleri, Açık Öğretim Fakülteleri ve Meslek Yüksekokullarıyla birlikte Ticaret Meslek Liselerinde muhasebe dersleri bulunmaktadır. Bunlara ek olarak TÜRMOB ile ilişkili Temel Eğitim ve Staj Merkezi'ne (TESMER) bağlı uygulamalı eğitimler yer almaktadır (Çarıkçı ve Yaman, 2019: 363).

Lisansüstü eğitim Türkiye'de, ABD uygulaması model alınarak 1970-1982 yılları arasında yüksek lisans ve doktora olarak belirlenmiş ve tez hazırlama koşuluyla uygulanmaya başlanmıştır. 1982 yılından sonra enstitüler kurulmuş, yüksek lisans ve doktora eğitimi ve çalışmaları enstitüler ile birlikte lisansüstü eğitim – öğretim yönetmeliğine tabi olmuştur. Daha sonra lisansüstü eğitim “yüksek lisans” koşulu getirilerek iki aşamalı bir yapı oluşturulmuştur. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 65. Maddesi 13/b fıkrası esas alınarak Lisansüstü öğretim esasları Üniversitelerarası Kurul tarafından oluşturulan Yönetmelikle düzenlenmiştir (Alkan, 2014: 43).

Muhasebe mesleği niteliği itibariyle sürekli araştırmayı, okumayı, incelemeyi, revize etmeyi ve uygun görüldüğünde uygulamayı esas alan bir alandır. Bu özelliklerinden dolayı muhasebe meslek mensuplarının, unvanlarını elde ettikten sonra muhasebe mesleğine devam etmeleri için kendilerini sürekli güncellemeleri ve gelişime açık olmaları gerekmektedir (Çarıkçı ve Yaman, 2019: 363).

2. LİTERATÜR

Bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalar hakkında özet bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Yücel vd. (2015), çalışmalarında Türkiye'de 2007-2014 yıllarında, muhasebe ve finansal raporlama standartları konularında yazılan makale ve tezleri ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda en çok tezin Marmara Üniversitesi, en çok makalenin ise Mali Çözüm, Vergi Dünyası Dergisi ile Muhasebe ve Finansman Dergisi'nde yayınlandığı belirlenmiştir. Ayrıca konu olarak en çok finansal raporlama standartlarının tamamını inceleyen genel çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir.

Erdoğan vd. (2016), yaptıkları çalışmada muhasebe alanındaki Türkiye'de 2005-2015 yılları arasında yapılan doktora tez çalışmalarının araştırma yöntemlerini metodolojik ve alan bakımından incelemiştir. Yapılan çalışma sonucunda özellikle dönemler bakımından incelendiğinde finansal

muhasebe, maliyet muhasebesi ve denetim alanında çalışmaların gittikçe arttığı tespit edilmiştir. Anket, arşiv ve örnek olay çalışmalarının metodolojik olarak daha ön planda olduğu görülmüştür.

Özbek ve Badem (2018), Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi'nde yayımlanan makaleleri bibliyometrik yöntemle incelemiş ve dergide yer alan yayınlarda yazarın cinsiyeti, unvanı, kurum, anahtar kelime sayısı, sayfa ve ortalama kaynak sayısı, yayınların tek yazarlı olup olmadığı ve çalışılan konu gibi unsurlar analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda Gazi Üniversitesi'nin yazarların en çok bulunduğu kurum olduğu ve muhasebe standartlarının da en çok çalışılan konu olduğu ortaya çıkmıştır.

Yeşil ve Akyüz (2018), üniversitelerde muhasebe alanında yapılan doktora tezlerinde, hangi kurumda daha çok yapıldığı, tez danışmanlarının unvanları ve hangi muhasebe konularının ele alındığı gibi yönelimler ortaya çıkarmışlardır. Çalışma kapsamında incelenen 320 doktora tezinin büyük çoğunluğunun Marmara Üniversitesinde yapıldığı ve danışman unvanlarının çoğunluk olarak profesör olduğu tespit edilmiştir.

Doğan ve Altınkaynak (2019), 1995-2017 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda Muhasebe ve Finansman alanında yapılan lisansüstü tezleri incelemiştir. Tezler öncelikle konu, danışman unvanı, yıl, tür, dil, uygulama yapılan sektör ve konu alınan ülke gibi unsurlara yönelik ele alınmıştır. Çalışma sonucunda yıllar açısından kıyaslandığında en çok muhasebe alanında tez çalışmalarının olduğu ortaya çıkmıştır.

Güleç ve Öztürk (2019), 2013-2017 yılları arasında yaptıkları çalışmalarında uluslararası saygın dergilerde yayınlanan makaleleri ile yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının konularını karşılaştırmışlardır. Sonuç olarak karşılaştırılan makale ve tez çalışmalarının konuları bakımından önemli farklılık olduğu tespit edilmiştir. Makale çalışmalarında en çok Kurumsal Yönetim daha sonra şeffaflık, sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk ve çevresel raporlama gibi konular ele alınırken; tez çalışmalarında ise muhasebe standartları, vergi mevzuatı ve denetim gibi konuların incelendiği ortaya çıkmıştır.

Koç ve Yüncü (2020), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Bilim Dalında 2004-2018 yılları arasında yapılan doktora ve yüksek lisans tezleri bibliyometrik yöntemle incelemişlerdir. Konu olarak en çok Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve özellikle yüksek lisans çalışmalarında vaka analizinin ön planda olduğu sonucuna varılmıştır.

Gürbüz vd. (2021), çalışmalarında muhasebe araştırmaları içinde Türkiye'de muhasebe eğitimi konusunda yapılan lisansüstü tez ve makale çalışmalarının yıllar itibariyle durumunu belirlemeyi ve önemini ele almayı amaçlamışlardır. 2005-2019 yılları arasında tamamlanan makale ve lisansüstü tez çalışmalarında danışman sayıları, yayının yazarı, unvan ve üniversite bilgileri, atıf ve en çok kullanılan anahtar kelimelerin bibliyometrik analizi yapılarak tespitler ortaya çıkarmışlardır.

Koç (2021), muhasebe ve finansal raporlama standartları alanında hazırlanmış lisansüstü tezleri bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemiştir. Araştırma sonucunda standartlar ile ilgili ilk doktora tezinin 1992 yılında, en çok lisansüstü tezin Marmara Üniversitesi'nde ve tamamlanan tezlerin en fazla sırasıyla işletme, maliye, kamu yönetimi ve ekonomi anabilim dallarında olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bir diğer önemli sonucu konu olarak ele alınmayan muhasebe standardı ve finansal raporlama standardı olarak TFRS 6-Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi, TFRS 14-Düzenlemeye Dayalı Erteleme Hesapları ve TMS 26-Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama Standartları tespit edilmiştir.

Emir ve Apalı (2022), Türkiye'de Muhasebe alanında yayın yapan 5 dergide, 2010-2020 yılları arasında muhasebe sistemleri konularındaki yapılan çalışmaları içerik analizi yöntemiyle ele almışlardır. Çalışma neticesinde en çok yayın yapan derginin Mali Çözüm Dergisi, konu olarak TMS/TFRS-

UMS/UFRS Genel Kavramsal Çerçeve, unvan olarak en çok Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesinin en çok çalışma yaptığı gibi sonuçlar elde edilmiştir.

Geçici ve Can (2022), YÖK Ulusal Tez Merkezi'ndeki yer alan Muhasebe kalitesi konusuna yönelik 69 tez çalışmasını konu, yıl, yazar, kurum, tür, dil, kapsam, yöntem, danışman, anahtar kelime sayısı ve sıklığı ile sayfa sayısı bakımından ele almışlardır. Çalışma bulguları, lisansüstü tezlerin ağırlıklı olarak "kâr yönetimi" konusu üzerine yoğunlaştığını; tezlerin büyük ölçüde Türkçe olarak kaleme alındığını ve en yüksek üretimin 2019 yılında, özellikle Marmara Üniversitesi bünyesinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Seyitoğulları (2022), muhasebe bilgi sistemi yazınında bulunan lisansüstü tez çalışmalarını çeşitli ölçütler kullanarak bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan çalışma neticesinde elde edilen bulgulara göre tezlerin hemen hemen hepsinin uygulamalı olduğu, anket yönteminin veri toplama aracı olarak kullanıldığı ve en çok tezin Karadeniz Teknik ve Selçuk Üniversitelerinde tamamlandığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucunda, Türkiye'de muhasebe alanındaki doktora tezlerinin niceliksel olarak arttığını, belirli üniversitelerde yoğunlaştığını ve İngilizce tez sayısındaki artışla birlikte uluslararası literatüre katkı potansiyelinin geliştiğini ortaya koymaktadır. Muhasebe alanında sadece doktora tez çalışmaları geniş bir yıl aralığıyla ele alınarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI KAPSAMI VE KISITLARI

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de muhasebe alanında, 1968–2025 yılları arasında tamamlanan doktora tezlerini bibliyometrik analiz yöntemi kullanarak incelemektir. Bu doğrultuda söz konusu tezler; yayın dili, tamamlanma yılı, gerçekleştirildiği üniversite, tez uzunluğu ve danışmanların akademik unvanları gibi çeşitli değişkenler açısından analiz edilmiştir.

Araştırmanın veri seti, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden elde edilmiştir. Bu kapsamda, "muhasebe" anahtar kelimesi kullanılarak 08.10.2025–27.10.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen tarama sonucunda erişime açık toplam 1161 doktora tezine ulaşılmıştır. Elde edilen veriler sistematik biçimde incelenmiş, ilgili değişkenler doğrultusunda sınıflandırılarak elektronik ortama aktarılmış ve analizler sonucunda bulgular tablo ve grafikler aracılığıyla sunulmuştur.

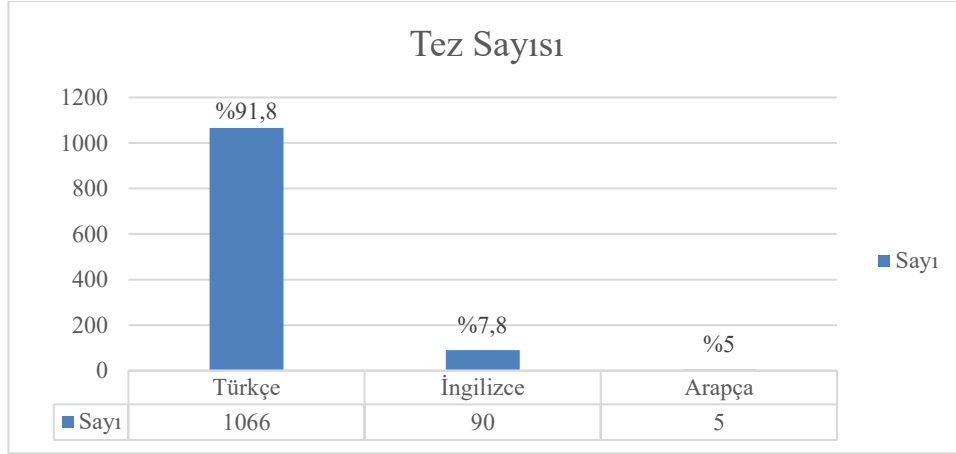
Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırma yalnızca belirtilen yıllar arasında tamamlanan doktora tezleri ile sınırlandırılmış olup; makale, kitap, bildiri gibi diğer akademik çalışmalar kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca veri seti, yalnızca YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde erişime açık olan tezlerle sınırlıdır. Bunun yanı sıra araştırma, yalnızca "muhasebe" anahtar kelimesi kullanılarak gerçekleştirilen tarama sonuçlarına dayanmaktadır. Son olarak, çalışmada sadece doktora tezleri dikkate alınmış, muhasebe alanında hazırlanan diğer lisansüstü çalışmalar (yüksek lisans tezleri gibi) analize dâhil edilmemiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu çalışmada Türkiye'de muhasebe alanında YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde 1968-2025 yılları arasında tamamlanan 1161 doktora tezi incelenmiştir. Elde edilen bulgular beş alt kriter bakımından incelenmiştir. Bu kriterler, incelenen tezlerin özellikleri dikkate alınarak; yayın dili, tezin yazıldığı yıl, yayın yapılan üniversiteler, sayfa sayısı ve hazırlanan tezlerin danışman unvanları gibi değişkenler çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında tezlerin yayın diline göre dağılımı Grafik 1'de yer almaktadır.

Grafik 1: Araştırma Kapsamındaki Tezlerin Yayın Diline Göre Dağılımı

Grafik 1’de 1968–2025 yılları arasında Türkiye’de tamamlanan ve çalışmanın kısıtları çerçevesinde incelenen doktora tezlerinin yayım dili dağılımı değerlendirildiğinde, YÖK Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) verilerine göre tezlerin büyük çoğunluğunun Türkçe olarak hazırlandığı görülmektedir. Toplam 1.161 tez içerisinde 1.066 tez (%91,8) Türkçe kaleme alınmış olup, bu durum akademik bilginin üretimi ve dolaşımının ağırlıklı olarak ulusal dil üzerinden gerçekleştiğine işaret etmektedir. Söz konusu bulgu, akademik bilginin öncelikli muhatap kitlesinin büyük ölçüde ulusal düzeyde konumlanmasıyla doğrudan uyumlu olup, bilginin erişilebilirliği, kavranabilirliği ve ulusal uygulamalara aktarılabilirliği bakımından Türkçe’nin tercih edilmesini rasyonel bir tercih haline getirmektedir.

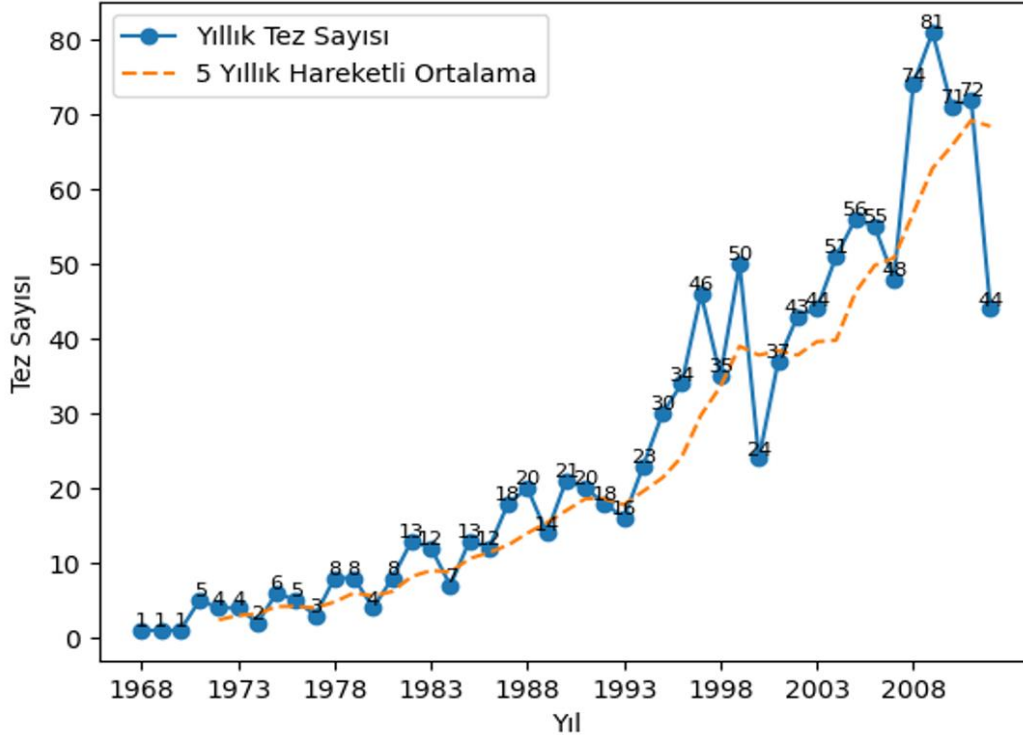
İncelenen tezler arasında İngilizce olarak hazırlanan çalışmaların sayısı 90 olup, bu çalışmalar toplam tezlerin %7,8’ini oluşturmaktadır. Küresel akademik iletişimin baskın dili olan İngilizcenin bilimsel üretimdeki rolü dikkate alındığında, bu oran Türkiye’de doktora düzeyindeki araştırmaların uluslararası literatüre entegrasyonu açısından sınırlı ancak gelişim potansiyeli taşıyan bir görünüm sergilediğini göstermektedir. İngilizce tez üretimindeki artış eğilimi, akademik çalışmaların uluslararası görünürlüğünün artırılması, atıf etkisinin güçlendirilmesi ve küresel bilimsel ağlara entegrasyon açısından stratejik bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, İngilizce yazılan tez sayısında gözlenecek sürdürülebilir bir artış, uluslararası iş birliği olanaklarının genişlemesi ve akademik üretimin küresel standartlarla uyumunun güçlenmesi bakımından önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Arapça olarak hazırlanan doktora tezlerinin sayısı ise yalnızca 5 olup, toplam içerisindeki payı %0,4 düzeyindedir. Bu bulgu, söz konusu dilde akademik üretimin oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Ayrıca Türkçe, İngilizce ve Arapça dışında herhangi bir dilde hazırlanmış teze rastlanmamış olması, doktora düzeyindeki akademik üretimin belirli diller etrafında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgular yalnızca dil tercihiyle ilişkin betimsel bir durumu ortaya koymanın ötesinde, Türkiye’de muhasebe alanındaki akademik bilginin üretim ve dolaşım yapısına ilişkin yapısal bir çerçeve de sunmaktadır. Zira bilimsel bilginin üretildiği dil, yalnızca bir ifade aracı değil aynı zamanda bilginin erişim alanını, etki kapasitesini ve uluslararası görünürlüğünü doğrudan belirleyen stratejik bir unsurdur. Bu bağlamda Türkçe’nin baskınlığı, akademik üretimin ulusal bağlamda güçlü bir karşılık bulduğunu gösterirken; İngilizce kullanımının görece sınırlı kalması, üretilen bilginin küresel akademik sisteme entegrasyonunda potansiyel bir daralmaya işaret etmektedir. Dolayısıyla dil tercihi, yalnızca teknik bir yazım tercihi değil aynı zamanda akademik bilginin kimlere ulaştığını ve hangi ölçekte etki yarattığını belirleyen kritik bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Bu yönüyle mevcut dağılım, Türkiye’de muhasebe alanındaki akademik üretimin yerel derinlik ile küresel görünürlük arasında bir denge arayışı içerisinde olduğunu düşündürmektedir.

Araştırma kapsamındaki tezlerin yıllara göre dağılımı Grafik 2’de yer almaktadır.

Grafik 2: Araştırma Kapsamındaki Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 2, 1968-2025 yılları arasında Türkiye’de yazılmış ve çalışmanın kısıtlarına göre sınıflandırılmış doktora tezlerinin yıllık dağılımını göstermektedir. Ayrıca 5 yıllık hareketli ortalama serisi grafiğe eklenerek, kısa dönemli oynaklığı azaltarak eğilimin yönü hakkında daha güvenilir bir gösterge sunmaktadır. Grafik incelendiğinde, 1968-1996 döneminde, doktora tezi üretiminin oldukça sınırlı seviyelerde kaldığı; çoğu yılda tamamlanan tez sayısının 10’un altında olduğu ve bazı yıllarda bu sayının yalnızca 1–2 teze sınırlı kaldığı görülmektedir. Elbette bu sayıların düşük olmasında bahsedilen yıllara ait bilgi teknolojilerinin henüz ülkemiz açısından yaygınlaşmadığı ve eserlerin fiziki olarak mevcut ancak internet ortamına aktarılmadığı gibi sebeplerin önemli bir etkisi vardır.

1997 yılından itibaren belirgin bir artış eğilimi ortaya çıkmış; 2000’li yılların başından 2009 yılına kadar yıllık yazılan tez sayısı ortalama 21 olarak gerçekleşmiştir. Bu eğilim 2010-2019 döneminde ivme kazanarak yıllık ortalama 44 teze yükselmiştir. Üretimin zirve noktası ise 2022 yılında 81 tez ile kaydedilmiştir. Takip eden yıllarda ise doktora tezi sayılarının sırasıyla 71 (2023) ve 72 (2024) olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. COVID-19 pandemisi ile birlikte özellikle 2020 yılında hemen her alanda olduğu gibi akademik çalışmalarda da bir duraksama yaşanmıştır. Sonraki yıllarda ise pandeminin etkisinin azalmasıyla birlikte lisansüstü üretimde de artış kaydedilmiştir. 2025 yılına ilişkin veriler yalnızca Ocak–Ekim dönemini kapsadığından, bu yıl için gözlenen düşüş eğiliminin yılın tamamını temsil etmediği söylenebilir. Dolayısıyla 2025 yılı için gözlenen azalış eğiliminin kesin bir düşüş olarak yorumlanmaması, veri setinin yılı tamamlamayan bir dönemi temsil ettiği hususunun dikkate alınması gerekmektedir.

Genel eğilim, Türkiye’de doktora düzeyinde bilimsel üretimin ilk yıllara nazaran daha çok dikkat çektiğini, özellikle son dört yılda çarpıcı bir büyüme gösterdiğini ve bu büyümenin 2020 sonrası dönemde yapısal bir sıçrama niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde 2007 yılından itibaren her ilde en az bir üniversite kurulmuş; bu üniversitelerin çoğunda İİBF vb. fakülteler açılmış; Sosyal Bilimler Enstitüsünde muhasebe ve finans bilim alanlarına yönelik anabilim dalları artmış ve nihayetinde bu artış lisansüstü tez sayılarına da yansımıştır.

Bu eğilim yalnızca niceliksel bir artışı değil, aynı zamanda Türkiye’de akademik üretim yapısının dönüşümünü de yansıtmaktadır. Zira doktora tez sayılarındaki istikrarlı yükseliş, yükseköğretim sisteminin kitleselleşmesi, araştırma kapasitesinin kurumsallaşması ve lisansüstü eğitimin yaygınlaşması ile doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte, niceliksel artışın sürdürülebilir bilimsel etkiye dönüşebilmesi, üretilen tezlerin kalite, özgünlük ve uluslararası görünürlük boyutlarında da güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, gözlenen artış eğilimi önemli bir gelişim göstergesi olmakla birlikte, akademik üretimin niteliğine yönelik tamamlayıcı analizlerle birlikte değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir sürece işaret etmektedir.

Araştırma kapsamındaki tezlerin üniversitelere göre dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırma Kapsamındaki Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Adet Aralığı	Üniversite Sayısı	Toplam Adet	Üniversiteler
100+	2	258	Marmara (147), İstanbul (111)
50–99	1	62	Gazi (62)
20–49	11	378	Anadolu (49), Selçuk (43), Sakarya (42), Dokuz Eylül (41), Atatürk (38), Ankara (35), Süleyman Demirel (35), İnönü (31), Başkent (23), İstanbul Okan (21), Manisa Celal Bayar (20)
10–19	13	179	Karadeniz Teknik (19), İstanbul Ticaret (18), Afyon Kocatepe (17), Çukurova (16), Hacettepe (14), Kocaeli (14), Kütahya Dumlupınar (13), Niğde Ömer H. (13), Akdeniz (11), Erciyes (11), Kırıkkale (11), Muğla Sıtkı Koçman (11), Uludağ (11)
5–9	27	177	Ankara Hacı Bayram (9), Bursa Uludağ (9), Sivas Cumhuriyet (9), Eskişehir Osmangazi (8), Kadir Has (8), Kahramanmaraş Sütçü İmam (8), Karabük (8), Osmaniye Korkut Ata (8), Gebze Yüksek Teknoloji (7), Zonguldak Bülent Ecevit (7), Hasan Kalyoncu (7), İstanbul Teknik (7), Aksaray (6), Dicle (6), Ege (6), Gaziantep (6), İzmir Ekonomi (6), Necmettin Erbakan (6), Trakya (6), Adnan Menderes (5), Burdur Mehmet Akif Ersoy (5), Çanakkale Onsekiz Mart (5), Düzce (5), Galatasaray (5), Hitit (5), İstanbul Sabahattin Zaim (5), Pamukkale (5)
2–4	27	79	Balıkesir (4), Beykent (4), İstanbul Gelişim (4), Mersin (4), Nevşehir Hacı Bektaş Veli (4), Eskişehir Osmangazi (4), Ankara Yıldırım Beyazıt (3), Aydın Adnan Menderes (3), Bahçeşehir (3), Boğaziçi (3), Tokat Gaziosmanpaşa (3), Gebze Teknik (3), İstanbul Aydın (3), İzmir Katip Çelebi (3), Kafkas (3), Orta Doğu Teknik (3), Yaşar (3), Yeditepe (3), Yozgat Bozok (3), Giresun (2), Hatay Mustafa Kemal (2), İstanbul Kültür (2), İzmir Demokrasi (2), Kayseri (2), Maltepe (2), Van Yüzüncü Yıl (2), Yıldız Teknik (2)
1	28	28	Adıyaman (1), Altınbaş (1), Atılım (1), Avrasya (1), Bilecik Şeyh Edebali (1), Bingöl (1), Erzincan Binali Yıldırım (1), Fatih (1), Gümüşhane (1), Haliç (1), İhsan Doğramacı Bilkent (1), İstanbul Arel (1), İstanbul Medipol (1), Karamanoğlu Mehmet Bey (1), Kastamonu (1), Kırklareli (1), Koç (1), Mehmet Akif Ersoy (1), Mustafa Kemal (1), Ondokuz Mayıs (1), Recep Tayyip Erdoğan (1), Sabancı (1), Sağlık Bilimleri (1), Sakarya Uygulamalı Bilimler (1), Tarsus (1), Tekirdağ Namık Kemal (1), Uşak (1), Yalova (1)

Toplam	1161
--------	------

Tablo 1’de, Türkiye’deki 110 yükseköğretim kurumunda belirlenmiş kısıtlara göre tamamlanan doktora tezlerinin dağılımı sunulmaktadır. Toplam 1161 tezin %22,2’si (258 adet) yalnızca iki üniversitede yoğunlaşmıştır: Marmara Üniversitesi (147) ve İstanbul Üniversitesi (111). Gazi Üniversitesi 62 teze tek başına %5,3 paya sahipken, 20-49 tez aralığındaki 11 üniversite (378 tez) toplamın %32,6’sını üretmiş ve Anadolu, Selçuk ile Sakarya üniversitelerinin öncülüğünde ikinci performans katmanını oluşturmuştur.

Daha alt dilimlerde yoğunlaşma giderek azalmaktadır: 10-19 tez aralığındaki 13 üniversite %15,7 (179 tez), 5-9 tez aralığındaki 27 üniversite %15 (177 tez), 2-4 tez aralığındaki 27 üniversite %6,8 (79 tez) ve yalnızca 1 tez üreten 28 üniversite ise %2,4 (28 tez) pay almıştır. Dikkat çekici biçimde, Türkiye’nin uluslararası tanınırlığı en yüksek vakıf üniversiteleri (Koç, Sabancı, Bilkent) ile araştırma üniversitesi statüsündeki bazı köklü kurumlar (Boğaziçi, Orta Doğu Teknik, Yıldız Teknik) bu son iki dilimde yer almakta; toplam çıktıları tek bir lider üniversitenin (örneğin Marmara’nın 147 tezi) çok altında kalmaktadır.

Üretimin sınırlı sayıda üniversitede yüksek yoğunlukta gerçekleşmesi, bu kurumların lisansüstü eğitim kapasitesi, akademik kadrosu ve program sürekliliği bakımından sistem içerisinde merkezî bir rol üstlendiğini düşündürmektedir. Buna karşılık, çok sayıda üniversitenin düşük üretim düzeylerinde konumlanması, yükseköğretim sisteminde akademik üretim kapasitesinin eşit dağılmadığını ve kurumsal gelişmişlik düzeyleri arasında belirgin farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, doktora düzeyindeki bilgi üretiminin yaygınlaşmakla birlikte henüz dengeli bir dağılım yapısına ulaşmadığını ve sistemin belirli çekim merkezleri etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, gözlenen dağılım, Türkiye’de akademik üretimin yalnızca büyüklüğünü değil, aynı zamanda yapısal organizasyonunu ve kurumsal yoğunlaşma eğilimlerini yansıtan önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Araştırma kapsamındaki tezlerin sayfa sayısına göre dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Araştırma Kapsamındaki Tezlerin Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

Sayfa Sayısı	Sayı	Yüzde
100 ve altı	13	1,12
101-200	418	36,00
201-300	511	44,01
301-400	162	13,95
401-500	40	3,45
501-600	9	0,78
601-700	6	0,52
701-800	0	0,00
801-900	0	0,00
901 ve üzeri	2	0,17
Toplam	1161	100,00

Tablo 2, Türkiye’de muhasebe disiplininde tamamlanan 1161 doktora tezinin sayfa sayısı dağılımını göstermektedir. Tezlerin %37,12’si (431 tez) 200 sayfanın altında kalmakta olup, bu grubun %36,00’ü (418 tez) 101-200 sayfa aralığında yoğunlaşmaktadır. En yüksek paya sahip aralık ise 201-300 sayfa bandıdır; bu grup 511 teze toplamın %44,01’ini oluşturmaktadır. 301-400 sayfa aralığı %13,95 (162 tez), 401-500 sayfa aralığı %3,45 (40 tez) ve 501 sayfa üzeri ise yalnızca %1,46 (17 tez)

pay almaktadır. Son olarak 901 ve üzeri sadece 2 adet tez yazılmış ve bu genel toplamın %0,17'sini oluşturmaktadır.

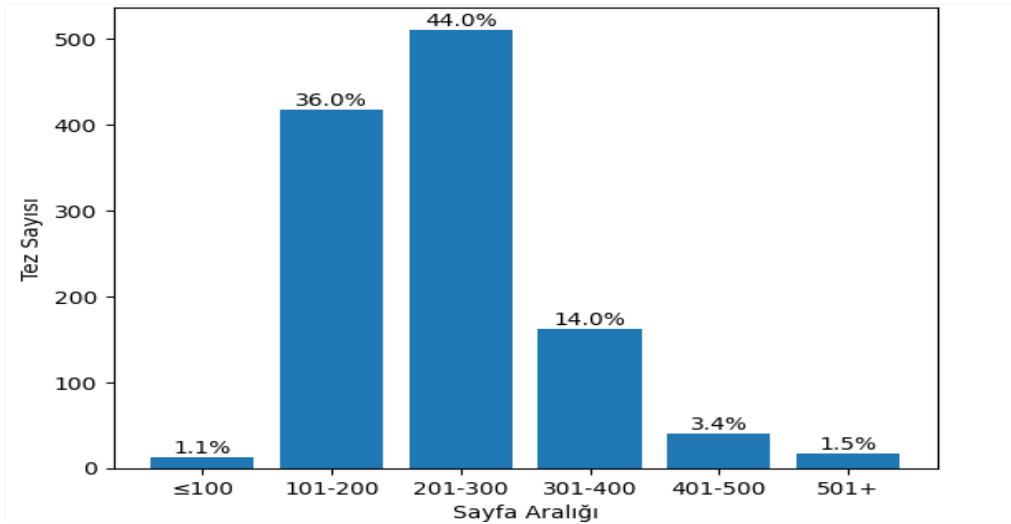
Bu dağılım, muhasebe alanında doktora tezlerinin ağırlıklı olarak 101-400 sayfa bandında (%93,97) tamamlandığını ve bu sınırı aşan tezlerin daha kısıtlı olduğu söylenebilir. Doktora düzeyinde gerçekleştirilen akademik çalışmaların kapsam, derinlik ve metodolojik gereklilikler açısından belirli bir uzunluk etrafında şekillendiği görülmektedir. Özellikle 201–300 sayfa aralığındaki yoğunlaşma, araştırmaların ne aşırı yüzeysel ne de gereksiz ölçüde genişletilmiş olduğunu; aksine literatür, yöntem ve analiz bölümlerini dengeli biçimde içeren bir yapının benimsendiğini düşündürmektedir.

Diğer yandan, 400 sayfa üzerindeki tezlerin toplam içindeki payının yalnızca %4,92 düzeyinde kalması, aşırı uzun tezlerin akademik üretim içinde farklı bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, danışmanlık süreçleri, enstitü yönergeleri ve akademik yazım normlarının tez uzunluğu üzerinde sınırları ve yönlendirici bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, elde edilen bulgular Türkiye’de muhasebe alanındaki doktora eğitiminde biçimsel bir standartlaşmanın oluştuğunu ve tez yazımında yazılı olmasa da sayfa sayısı bakımından ortalama bir uzunluğun yerleştiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamındaki tezlerin sayfa sayısına göre dağılımı Grafik 3’de yer almaktadır.

Grafik 3: Araştırma Kapsamındaki Tezlerin Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

Grafik 3’te sunulan dağılım, doktora tezlerinin sayfa sayısı bakımından belirgin bir yoğunlaşma eğilimi sergilediğini ortaya koymaktadır. Tablo 2’de belirtilen ifadeler grafik olarak burada yer almaktadır. Özellikle 201–300 sayfa aralığı %44’lük pay ile en yüksek yoğunluğu oluştururken, 101–200 sayfa aralığı %36 ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu iki aralık birlikte değerlendirildiğinde, tezlerin yaklaşık %80’inin orta uzunluk kategorisinde toplandığı görülmektedir.

Araştırmanın kapsamındaki tezlerin danışman unvanına göre dağılımı Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Araştırma Kapsamındaki Tezlerin Danışman Unvanına Göre Dağılımı

Danışman Unvanı	Sayı	Yüzde	Kümülatif
Prof. Dr.	850	73,21	73,21
Doç. Dr.	211	18,18	91,39
Dr. Öğr. Üyesi	75	6,46	97,85

Bilinmeyen	25	2,15	100,00
Toplam	1161	100,00	

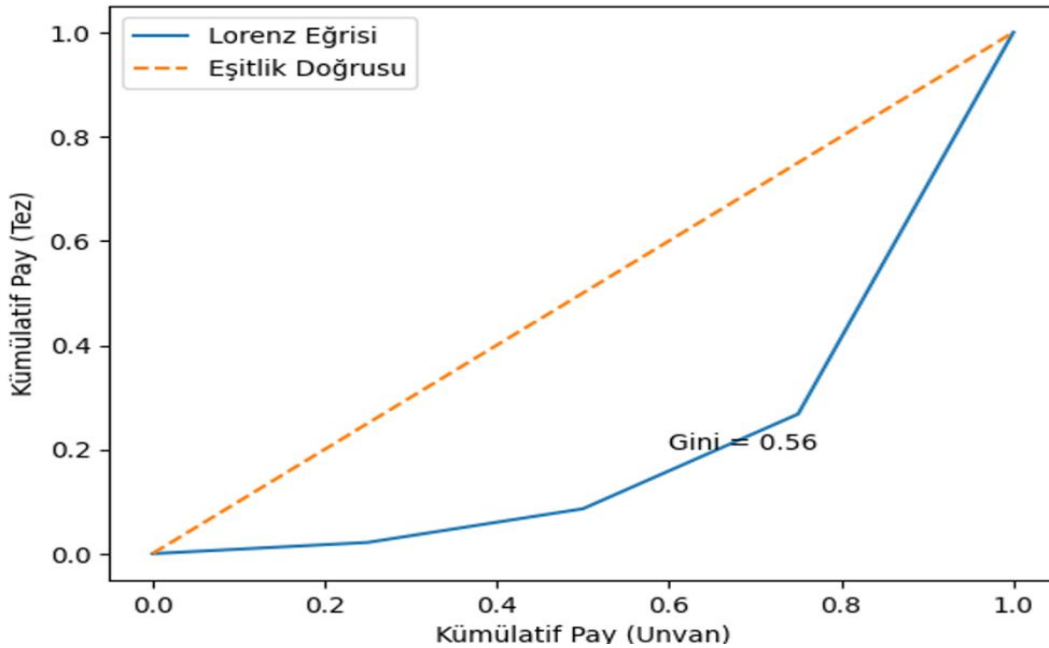
Tablo 3'teki veriler, doktora tezlerinde görev alan danışman unvan dağılımını ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Bulgular, doktora tezlerinde danışmanlık görevlerinin büyük ölçüde Prof. Dr. unvanlı akademisyenler tarafından üstlenildiğini tezlerin toplamın %73,21'ini (850 tez) oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, doktora düzeyindeki bilimsel araştırmaların yönlendirilmesinde profesörlerin hem kurumsal hem de akademik olarak merkezi bir rol üstlendiğini düşündürmektedir.

Doçent Doktor unvanlı akademisyenlerin katkısı %18,18 ile ikinci sırada yer almakta olup, ilk iki unvan grubunun toplam payı %91,39'a ulaşmaktadır. Bu durum, doktora tez danışmanlığının büyük ölçüde üst akademik unvanlarda yoğunlaştığını ve danışmanlık faaliyetlerinin hiyerarşik bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Dr. Öğretim Üyesi unvanına sahip akademisyenlerin payının %6,46 ile sınırlı kalması, doktora düzeyindeki araştırmaların yönlendirilmesinde deneyim ve akademik kıdemin belirleyici bir unsur olduğunu düşündürmektedir. Son olarak, danışman bilgisi bulunmayan tezlerin toplam içindeki %2,15'lik payı, veri bütünlüğü açısından küçük fakat önemsenmesi gereken bir eksiklik alanına işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, elde edilen bulgular Türkiye'de muhasebe alanında doktora danışmanlığının yüksek düzeyde merkezileşmiş ve üst unvanlara bağımlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Grafik 4'de danışmanlık dağılımı Lorenz Eğrisi yer almaktadır.

Grafik 4: Danışmanlık Dağılımı Lorenz Eğrisi

Grafik 4'te Lorenz eğrisi incelendiğinde, kümülatif dağılımın son bölümünde belirgin bir dikleşme olduğu görülmektedir. Bu durum, doktora tez danışmanlığının büyük ölçüde profesör unvanına sahip akademisyenler tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. Alt unvan gruplarının toplam içindeki sayısal payı yüksek olmasına rağmen bu grupların tez üretimine katkısı sınırlı kalmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, Türkiye'de muhasebe alanında 1968–2025 yılları arasında tamamlanan doktora tezlerini bibliyometrik analiz yöntemi ile inceleyerek alanın akademik üretim yapısına ilişkin bütüncül

bir değerlendirme sunmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden elde edilen 1161 doktora tezi; yayın dili, yıllara göre dağılım, üniversite bazlı yoğunlaşma, tez uzunluğu ve danışman unvanları gibi değişkenler açısından analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, Türkiye'de muhasebe alanındaki doktora düzeyindeki akademik üretimin zaman içerisinde belirgin bir artış eğilimi gösterdiğini ve özellikle 2000'li yıllardan itibaren ivmelenen bir gelişim süreci izlediğini ortaya koymaktadır. 1997 yılı sonrasında gözlenen artış, doktora tez üretiminde yapısal bir kırılmaya işaret ederken, 2010 sonrası dönemde bu artışın hız kazandığı ve 2022 yılında zirveye ulaştığı görülmektedir. Bu durum, yükseköğretim sistemindeki genişleme, lisansüstü programların yaygınlaşması ve akademik üretime verilen önemin artmasıyla yakından ilişkilidir.

Yayın dili açısından değerlendirildiğinde, doktora tezlerinin büyük çoğunluğunun Türkçe olarak hazırlanması, akademik bilginin öncelikle ulusal düzeydeki paydaşlara yönelik üretildiğini göstermektedir. Bununla birlikte İngilizce tezlerin sınırlı da olsa varlık göstermesi, uluslararası akademik literatüre entegrasyon açısından gelişmekte olan bir eğilime işaret etmektedir. Ancak bu oran, küresel akademik görünürlük ve etkileşim düzeyi açısından henüz istenilen seviyede değildir.

Üniversiteler bazında yapılan analizler, doktora tez üretiminin belirli kurumlarda yoğunlaştığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle Marmara ve İstanbul üniversitelerinin belirgin üstünlüğü, bu kurumların tarihsel birikimi, akademik kadro gücü ve lisansüstü altyapı olanakları ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca şehir eksenli ekonomik gelişmişlik seviyesi ile muhasebe doktora tezi üretimi arasında bir ilişki olduğu da ifade edilebilir. Bu durum muhasebe eğitimi ile ekonomi arasındaki güçlü bağlantıyı ortaya koymaktadır. Buna karşılık, araştırma üniversitesi statüsüne sahip bazı köklü kurumlar ile uluslararası tanınırlığı yüksek vakıf üniversitelerinin görece düşük tez üretimi, muhasebe alanındaki akademik yönelimlerin kurumsal önceliklere göre farklılaşabileceğini düşündürmektedir.

Tez uzunluklarına ilişkin bulgular, muhasebe alanında doktora tezlerinin büyük ölçüde 101–400 sayfa aralığında yoğunlaştığını ve bu durumun belirli bir yazım standardının oluştuğuna işaret ettiğini göstermektedir. Benzer şekilde danışman unvanlarına ilişkin bulgular, doktora tez danışmanlığının ağırlıklı olarak profesör unvanına sahip akademisyenler tarafından yürütüldüğünü ve akademik kıdemin bu süreçte belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de muhasebe alanındaki doktora düzeyinde akademik üretimin niceliksel olarak gelişim gösterdiği ancak bu üretimin belirli üniversitelerde, belirli şehirlerde ve üst akademik unvanlarda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum, akademik üretimde hem kurumsal hem coğrafi hem de yapısal bir yoğunlaşma eğiliminin varlığına işaret etmektedir.

Bu bulgular ışığında, Türkiye'de muhasebe alanındaki doktora düzeyinde akademik üretimin yalnızca niceliksel artışla değil, aynı zamanda niteliksel çeşitlilik, uluslararası görünürlük ve kurumsal yaygınlık boyutlarında da geliştirilmesi gerektiği açıktır. Özellikle İngilizce tez üretiminin artırılması, farklı üniversitelerde doktora programlarının güçlendirilmesi ve danışmanlık süreçlerinin daha dengeli bir yapıya kavuşturulması, alanın sürdürülebilir akademik gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, gelecekte yapılacak çalışmaların yalnızca bibliyometrik dağılımları ortaya koymakla sınırlı kalmayıp, tezlerin içeriksel yönelimleri, metodolojik tercihleri ve uluslararası etki düzeyleri gibi boyutları da incelemesi, muhasebe literatürünün derinleşmesine ve küresel akademik sistemle daha güçlü bir entegrasyon sağlanmasına katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkan, Gönül (2014). “Türkiye’de Muhasebe Alanında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma (1984-2012)”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 61, ss. 41-52.
- Bayrakcıoğlu, Süleyman (2021). “Türkiye’de Ön Lisans Muhasebe Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi (2004-2020)”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 91, ss.103–118.
- Cavlak, Hakan, Yasin Cebeci, Necati Güneş ve Ömer Faruk Tan (2021). “Muhasebe Eğitimi İle İlgili Lisansüstü Tezlerin Analizi (1991-2019),” *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 89, ss. 75–100.
- Çarıkcı, Oğuzhan ve Bahar Yaman (2019). “Muhasebe-Finans Öğrencileri Üzerine Yapılan Araştırmaların Bibliyometrik Analizi”, *KAÜİİBFD*, Cilt: 10, Sayı: 19, ss. 359-381.
- Demir, Mehmet ve Hasan Çaçut (2021). “Muhasebe Derslerinde Öğretme ve Öğrenme Sorunu: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Muhasebe Öğretim Elemanları Üzerinde Nitel Bir Araştırma”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:1, ss. 21-42.
- Doğan, Özlem ve Fırat Altınkaynak (2019). “Muhasebe ve Finans Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir İçerik Analizi”, *İşletme Bilimi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 131-150.
- Emir, Süleyman ve Ali Apalı (2022). “Türkiye’deki Muhasebe Sistemleri Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analiz İle Değerlendirilmesi (2010-2020)”, *Muhasebe ve Denetim Bakış*, Sayı: 66, ss. 101-128.
- Erdoğan, Sedat, Bilal Solak ve Dilek Coşkun Erdoğan (2016). “Türkiye’de Yapılan Muhasebe Doktora Tezlerinin Alan ve Metodolojik Olarak Sınıflandırılması: 2005-2015 Dönemi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 3, ss. 691-710.
- Geçici, Erol ve Ahmet Vecdi Can (2022). “Muhasebe Kalitesi Konusu Kapsamında Türkiye’de Yazılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 213–245.
- Güleç, Ömer Faruk ve Erkan Öztürk (2019). “Muhasebe Alanında Türkiye’deki Tezlerle Uluslararası Alan Endekslerinde Taranan Dergilerde Yayınlanan Makalelerin Karşılaştırılması”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 215-236.
- Gürbüz, Cennet, Hakkı Kıymık ve Ferhat Bitlisli (2021). “Türkiye’de Muhasebe Eğitimi Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 1, ss.173-186.
- Karasioğlu, Fehmi ve Beyzanur Yenişenol (2022). “2019-2021 Yıllarında MÖDAV ve EAA’nın Yapmış Olduğu Uluslararası Muhasebe Kongrelerinde Yayımlanan Muhasebe Bildirileri Üzerine Bir İçerik Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 48, ss. 417-428.
- Kıymetli Şen, İlker, Zeynep Hatunoğlu ve Serkan Terzi (2017). “Muhasebe Araştırmalarında Muhasebe Eğitiminin Yeri ve Önemi: Muhasebe Dergileri Üzerinde Bibliyometrik Bir Araştırma”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, ss. 247-291.
- Koç, Berke ve Alican Berk Yüncü (2020). “Muhasebe Alanında 2004-2018 Yılları Arasında Hazırlanmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi,” *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 62, ss. 63–75.
- Koç, Feden (2021). “Türkiye’de Muhasebe Standartları ile Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 92, ss. 115-138.
- Oral, Tolga (2021). “Türkiye’de Muhasebe Eğitimi Alanında Yayımlanmış Tezlerin Bibliyometrik Analizi”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, ss. 34-45.
- Özbek, Cevdet Yiğit ve Ahmet Cemkut Badem (2018). “Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi’nde Yayımlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi(2008-2017)”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 216-247.
- Özdemir, Murat ve Şifa Kırhasanoğlu (2023). “Türkiye’de DergiPark Sistemindeki Dergilerde Muhasebe Kayıtlarını İçeren Makalelerin Bibliyometrik Analizi”, *Üçüncü Sektör Ekonomi Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 4, ss. 3346-3366.

- Seyitoğulları, Osman (2022). "Muhasebe Bilgi Sistemi ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 24, ss. 368-385.
- Yeşil, Tolga ve Fatma Akyüz (2018), "Muhasebe Alanındaki Ulusal Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analizi", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı: 20(Özel Sayı), ss. 440-472.
- Yücel, Serkan, Mehmet Akif Öncü ve Osman Kartal (2015). "Türkiye'de Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Konularında Yayınlanmış Akademik Çalışmalar (2007-2014 Arası Literatür Taraması)", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 68, ss. 39-66.